

HISTORICKÁ PENOLOGIE

Časopis pro historickou penologii

Vydává Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR

1/2007

Od erbu a státního znaku k logu pracoviště

Panovnické erby, státní, městské, církevní a profesní znaky jsou ze sociologického hlediska symbolickým vyjádřením určité skupinové příslušnosti grafickou formou, respektující zásady heraldiky. Tyto zásady již od středověku upravují velikost, tvar, členění, zobrazování symbolů (ikonografie) včetně barevnosti erbů a znaků a jejich používání. Aplikací těchto zásad vznikaly od 10. století na území Čech, Moravy a Slezska erby českých knížat a králů, moravských markrabat a slezských knížat, šlechtických rodů, prelátů, opatů, biskupů a arcibiskupů. S rozvojem činnosti klášterů se šířily znaky mužských a ženských řeholních řádů a kongregací. Zakládání měst a jejich rozvoj od 13. století byl provázen udělováním městských znaků a cechovních znaků podle řemesel. Pravděpodobně v rámci návratu k antickým hodnotám (tzv. renesance z lat. renaissance, tj. znovuzrození) pronikla v 16. století na území českého království oborová symbolika lékařství a soudnictví, odvozená s antické mytologie. Hůl lékaře Asklépia, obtočená hadem se stala obecně užívanou symbolikou lékařství, váhy a meč bohyně Justicie symbolikou soudnictví.

V souvislosti se zestátněním soudnictví a vězeňství po roce 1850 se stává univerzálně užívanou symbolikou státní správy erb habsbursko-lotrinského císařského rodu. Po rozpadu habsburské monarchie a vzniku Československé republiky byl úředně používaným symbolem státnosti heraldický lev českých králů s dvojitým křížem na prsou, symbolizujícím Slovensko. Po odtržení Slovenska v roce 1939 byl na území tzv. Protektorátu Čechy a Morava používán státní znak, který byl kombinací českého lva a moravské orlice. Tato symbolika byla použita i na čepicovém odznaku protektorátních vězeňských dozorců, ale po osvobození Československa v roce 1945 ji nahradil předválečný odznak. V letech 1945-1946 byly zřizovány internační, sběrné a pracovní tábory k soustředování a pracovnímu využití německého obyvatelstva, určeného k odsunu z území Československé republiky. Protože zřizovateli těchto táborů byly okresní národní výbory (ONV) a okresní správní komise (OSK), byli dozorcí označeni znakem sídelního města příslušného ONV a OSK. V souvislosti se začleněním vězeňství do působnosti Ministerstva národní bezpečnosti v roce 1953 se objevil na čepicích příslušníků tzv. nápravných zařízení (NZ) československý státní znak uprostřed rudé hvězdy – symbolu komunistické ideologie. Tento odznak zůstal na čepicích

příslušníků NZ i po jejich převedení pod Ministerstvo vnitra a obdobný odznak byl používán též v Československé lidové armádě.

Po vyhlášení Ústavy Československé socialistické republiky (ČSSR) v roce 1960 byl v bezpečnosti, vězeňství i armádě zaveden čepicový odznak podle nové státní symboliky, která se výrazně odklonila od heraldických tradic: na rudé husitské pavěze byl umístěn český lev, korunovaný rudou hvězdou a místo dvojitého kříže plápolal na jeho hrudi partyzánský oheň pod siluetou hory Kriváň. Tento státní symbol heraldicky nevylepšila ani zlatavá podložka, která jej ověncila lipovými listy na čepicích příslušníků Sboru národní bezpečnosti (SNB) a Sboru nápravné výchovy (SNV). Státní znak ČSSR se stal univerzální symbolikou, používanou nejen v armádě a ozbrojených sborech, ale v celé státní správě. Nacházel se zejména v záhlaví úředních listin, na razítkách, pečetích, na tabulích vně i uvnitř budov státní orgánů a institucí, na služebních čepicích, medailích, vyznamenáních, čestných plaketách, diplomech apod.

V souvislosti se změnou ústavního zákona v roce 1990 byl státní znak ČSSR nahrazen novým státním znakem České a Slovenské federativní republiky s malými znaky České republiky a Slovenské republiky. Protože vězeňství bylo již od roku 1969 v působnosti národních republik, byl uplatněn v SNV ČR po roce 1990 státní znak ČR, který byl složen z tradičních symbolů: českého lva s korunkou, moravské orlice a slezské orlice. Lze říci, že až do roku 1992 byl v českém vězeňství používán k vnějšímu označení příslušnosti pouze státní znak ČR. K zásadnímu průlomů došlo v roce 1993 v návaznosti na zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci, který novým způsobem upravil postavení, působnost, organizaci a úkoly Vězeňské služby ČR (VS ČR). K plnění úkolů státní správy ve vězeňství byl Sbor nápravné výchovy nahrazen Vězeňskou službou ČR, která v rámci reformních změn se vyrovnávala s totalitní minulostí a hledala i nové způsoby své prezentace na veřejnosti včetně vlastní profesní symboliky.

Výsledkem soutěže, vyhlášené generálním ředitelem VS ČR se stal resortní (oborový) znak VS ČR, který byl složen z tradičních ikonografických prvků evropského vězeňství, jimiž jsou váhy a meč. Váhy symbolizují sociální funkci vězeňství v oblasti vykonávacího řízení trestní justice, tj. zabezpečovat výkon vazby, trestu odnětí svobody a činnosti související na základě příslušných zákonů a prováděcích předpisů. Rovněž symbolizují i základní požadavek, kladený na proces nápravy odsouzených, kterým je spravedlivé zacházení, respektující jejich lidská, občanská a vězeňská práva a vyžadující důsledné plnění stanovených povinností. Meč symbolizuje oprávnění k použití donucovacích prostředků a zbraní při výkonu dozorcí, strážní a eskortní služby k ochraně osob a majetku v mezích zákona. Věvec z lipových listů, který obepíná váhy a meč decentně symbolizuje českou státnost, aniž by byl použit státní znak ČR. Jak je známo, lípa, která byla podle pověstí posvátným stromem našich slovanských předků pronikla do české státní symboliky po roce 1918 v podobě ikonograficky využitých lipových listů. Tyto tradiční a jednoduché heraldické prvky výstižně a estetickým způsobem použil autor znaku VS ČR mjr. Jan Česka z vazební věznice Litoměřice. Resortní (oborový) znak VS ČR tak vhodným způsobem doplnil používání státního znaku na nových stejnokrojích příslušníků VS ČR a uplatnil se na služebních medailích, plaketách, diplomech a upomínkových předmětech.

Protože v organizační struktuře VS ČR jsou vedle vazebních věznic a věznic začleněny i organizační jednotky s určitou centrální nebo specifickou funkcí (Institut vzdělávání, zotavovny) ukazuje se jako vhodné a účelné je zviditelnit prostřednictvím výstižného a srozumitelného loga. Od roku 1996 používá Institut vzdělávání VS (IV VS) ve Stráži pod Ralskem k propagačním účelům vlastní logo: rozevřenou knihu se zkříženým mečem a klíčem pod váhami – vše ve zlatavé barvě včetně kruhového opisu: Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR v modré kruhové ploše. Rozevřená kniha, která symbolizuje výuku a studium zároveň naznačuje potřebu celoživotního vzdělávání příslušníků a

občanských zaměstnanců VS ČR. Meč symbolizuje výcvik k získávání vědomostí, dovedností a návyků pro výkon dozorcí, strážní a eskortní služby. Klíč symbolizuje podmínky zacházení s vězni, spočívající v odnětí svobody, ale též k přípravě odsouzených na propuštění. Klíč může být i symbolem profesionálního přístupu k překonávání nepřístupnosti vězňů, jakož i symbolem pozitivní a negativní stimulace, vykonávané udělováním odměn a ukládáním trestů. Kruhová modrá plocha symbolizuje potřebu povznést se nad subjektivní i objektivní překážky, které se vyskytují v každodenní penitenciární praxi. Logo Institutu vzdělávání VS ČR, které obdobně jako znak VS ČR využívá tradiční a jednoduchou symboliku autorsky zpracoval a zavedl do používání Ing. Libor Matieska, bývalý zástupce ředitele IV VS a vedoucí Vzdělávacího střediska IV VS v Kroměříži.

Dům čp. 24 v Tábořské ulici

V roce 2000 byl Kabinet dokumentace a historie VS ČR (KDH) organizačně začleněn do struktury IV VS jako elokované pracoviště v Praze. V roce 2003 začal vydávat časopis Historická penologie k šíření poznatků o minulosti českého vězeňství pro penitenciární praxi v přítomnosti i budoucnosti. V záhlaví prvního čísla se objevila miniatura věznice Mírov, jako nejstaršího objektu, užívaného do současnosti pro účely vězeňství. Měla symbolizovat myšlenku, že současné dění i budoucnost českého vězeňství je do určité míry výsledkem vývojových procesů z minulosti. Od roku 2004 bylo použito v záhlaví již logo KDH s využitím znaku VS ČR, jehož autorem byl Břetislav Dadák, externí výtvarník a dlouholetý spolupracovník KDH. Pro první číslo roku 2007 bylo vytvořeno nové logo nikoliv ke zvýraznění výjimečnosti pracoviště KDH, ale jako grafický doplněk a upoutávka k prezentaci vlastní práce. Základem loga je busta renesančního žalářníka, který svírá v pravé ruce lucernu a v levé svazek klíčů.

Tato ikona byla převzata z reliéfu, který je umístěn nad vchodem domu č.p. 24 v Tábořské ulici v Praze – Nuslích. V této ulici byly již ve druhé polovině 19. století stavěny domy pro vězeňské dozorce a úředníky správní služby z pankrácké c.k. mužské trestnice. I v pozdější době zde bydleli zaměstnanci pankrácké věznice. Kromě této historické skutečnosti má využití použitého reliéfu hlubší myšlenku.

Renesanční žalářík je symbolem snah o návrat k tradičním penitenciárním cílům a metodám zacházení s vězni v minulosti českého vězeňství v duchu humanismu a pedagogických zásad. Lucerna není jen tradiční pomůckou žaláříků, ale stává se symbolem osvícenosti našich předků a rovněž svazek klíčů není jen náčiním k používání zámků, ale též symbolem penitenciárních systémů, kterými procházelo české vězeňství. Autorem loga je Eduard Vacek, redaktor časopisu *Historická penologie*.

PhDr. Aleš Kýr

Studijní cesta JUDr. Vladimíra Solnaře – Švýcarsko

Úvod

Zemědělská kolonie ve Witzwillu založila pověst moderního Švýcarského vězeňství, jehož studium vábilo tím více, že souborná zpracování literární jsou většinou v tomto směru dnes zastaralá a dle povahy předmětu neúplná¹.

Ve vězeňských zařízeních Švýcarska značí se význačně svéráz této země. Politická její roztržitost brání moderní specialisaci trestních ústavů umožňuje především jen dělitka teritoriální. Skutečnost, že v ústavech prodlévají odsouzení k trestům krátkodobým, jakož i střízlivý a praktický životní názor podporovaný každodenním bojem s drsnou přírodou snad způsobily, že Švýčari nesnaží se dosáhnout resocialisace odsouzených výchovou intelektuální nebo mravní ve škole, např. ve Witzwillu je školní vyučování odměnou – nýbrž především vhodnou prací. V tom liší se nápadně od zařízení německých. Zároveň podařilo se zhusta zaměstnati vězně prací též pro stát výnosnou a užitečnou. Zejména zemědělská výroba hověla nejen válečnému a poválečnému nedostatku životních potřeb /:proto nebyla konkurence pocíťována:/, nýbrž i snaze zaměstnati trestance neznající řemesla a odsouzené ku trestu tak krátkému, že se v trestnici řemeslu naučiti nemohou, jednoduchými výkony prospěšnými zdraví tělesnému i duševnímu. Zemědělské práce nahrazuje úspěšně jednotvárné výkony, jimiž jinde věžňové uvedeného druhu bývají zaměstnáváni.

V tomto směru může býti Švýcarsko cizině dobrým příkladem stejně jako svými zařízeními péče postpenitenciární. V některých kantonech svěřován je ochranný dozor úředníku státem placenému a zemědělské ústavy poskytují útulek i propuštěným trestancům, neměli-li jiné obživy na svobodě.

Je přirozeno, že v zemi tak typicky horské, kde trestnice mimo to zhusta jsou umístěny na místech vzdálených živější komunikace, tvoří ústavy jakoby uzavřenou osadu. Život okolní poskytuje méně rozptýlení než jinde a usnadňuje sebezapření, jehož vyžaduje odříkání plná vězeňská služba. Tím si vysvětlíme poměrně dlouhou pracovní dobu zaměstnanců. Odpovídá zvyklostem života na svobodě, od něhož se život v takové trestnici valně neliší.

¹ Věznice Witzwill byla v roce 1895 zřízena podle tzv. švýcarského modelu jako soběstačná zemědělská usedlost. Propagátorem tohoto systému byl zakladatel a ředitel ústavu Otto Kellerhals, který se řídil krédem „člověk napraví půdu a půda napraví člověka“. V nedávné době prošla věznice rekonstrukcí a v současnosti je největší m švýcarským vězeňským zemědělským ústavem hospodařícím na více než 800 hektarech. Anton FÁBRY, *Vznik a vývin vězeňstva*, in: Zborník príspevkov k dejinám väzenstva na Slovensku II., Bratislava 2003, s. 17.

Dobrou pomůckou pro studium švýcarského vězeňství jsou tištěné výroční zprávy každoročně jednotlivými ústavy vydávané, tím spíše, že neomezují se na přehledný výpočet, nýbrž obsahují nezřídka i odborná pojednání /:zpráva o ústavech mladého Kellerhalse po ústavech amerických ve výroční zprávě ústavu ve Witzwillu 1923:/.

Ústavy

Švýcarské trestnice podléhají dozorčím komisím kantonálním v kantonální vládě. Spolková vláda nemá nad nimi přímé pravomoci. Zřizování a udržování trestnice je i dle švýcarské osnovy /: čl. 406 n.:/ věcí kantonů, ovšem spolková vláda platí příspěvky a stará se o výchovu úřednictva, zajišťující dozor.

Regensdorf asi hodinu od Curychu v malé osadě je trestnice zařízená pro samovazbu, vystavěná v roce 1901. Sloužila pak vzorem trestnicím německým, jmenovitě badenským. Je nejmodernější ze švýcarských trestnic pro samovazbu. Skládá se z hlavní budovy čtyřkřídlové /:i s křídlem správním:/ v systému panoptickém² s volnou ústřední dvoranou. Ve zvláštní budově je nemocnice a „die lärmenden Berufe“, kdežto dílny podléhají centrální dvoraně v úhlu křídel. Zcela oddělena je budova pro ženy se zvláštní budovou kuchyně, kterou pro celý ústav obstarávají ženy. Pozornosti zaslouží i dozorecké domky, obsahují vždy čtyři byty úplně oddělené a opatřené zvláštními vchody. /: pamětní spis z r. 1903 Die neue Strafanstalt des Kanton Zürich in Regensdorf vyšel r. 1903 u Hofera & Co. v Curychu, nyní rozebrán:/ . Ústav má domácí řád ze dne 25. května 1905 vydaný dozorčí komisí. Je zařízen pro 260 mužů a 80 žen. Vedle toho je asi 40 mužů zaměstnáno zemědělsky mimo ústav. V trestnici provádí se trest káznice, donucovací pracovny, vězení, vazby a dokonce i vazby policejní a vyšetřovací. Personál skládá se ze čtyř úředníků, 53 dozorců a 4 ženských dozorkyň.

Lenzburg³ opodál městečka v kantonu Aargau je trestnice pro samovazbu staršího typu vystavěná v letech 1862 – 1864. Bývala co do konstrukce trestnicí vzornou a dosud plně vyhovuje. Skládá se ze čtyř křídel panoptické konstrukce a křídla administrativního. Jedno křídlo je určeno pro ženy a úplně odděleno. Dozorců zaměstnává ústav 44, 3 úředníky /:lékař a duchovní mají vedle toho zaměstnání civilní:/ stav je 200 – 240. rovněž v Lenzburku vykonávají se různé druhy trestů.

Polepšovna v Aarburku⁴ je umístěna ve starém zámku nedaleko městečka na výšině, který byl dříve trestnicí. Staré budovy obsahují křídlo cel o třech poschodích s celami po jedné straně, dílny, školní místnost a jídelnu, kde se konají přednášky a zábavy. Čítá 60 – 70 chovanců, z nich sotva třetina soudem odsouzených. Tělocvik se koná pod širým nebem; ústav má překrásnou polohu a poskytuje nádherný rozhled. Zaměstnán je v ústavě vedle ředitele účetní úředník, učitel, vrchní dozorce, 6 dílovedoucích, 2 dozorců pro zemědělskou práci, 2 zřizenci, 2 ženy; vedle toho žena ředitelova jako všude ve Švýcarsku vede ústavní hospodářství a do polepšovny dochází pomocný učitel kreslení a tělocviku, farář a lékař. O zemědělských koloniích /:Witzwill, Bellechasse:/ bude jednáno níže.

Právní úprava výkonu trestu liší se v různých kantonech a též jednotná osnova švýcarského trestního zákoníka - stane-li se zákonem – bude obsahovati jen všeobecné směrnice /:čl. 395 a n.:/.

² Viz. poznámka v Studijní cesta JUDr. Vladimíra Solnaře – Německo

³ První ředitel věznice Lenzburg, Johann Rudolf Müller, byl průkopníkem humanizace vězeňství ve Švýcarsku. Srov. Heinrich RICHNER, *Johann Rudolf Müller*, AT Verlag Aargau.

⁴ Dnešní domov mládeže se nachází v prostorách hradu založeného ve 12. st. rodem von Büron. V 17. století byly jeho sklepní prostory poprvé využity k vězeňským účelům a o sto let později jej město Bern využívalo k věznění politických protivníků. Roku 1893 došlo ke zřízení ústavu pro mladistvé. Při poslední velké přestavbě v letech 1954 – 1958 byla na místě původního celového křídla vybudována nová budova sloužící dodnes jako domov mládeže.

V době přítomné spravovány jsou trestnice dle domácích řádů, jež vydává pro každý ústav pro každý ústav dozorcí komise.

Úřednictvo a ostatní zaměstnanci

Zvláštní odborná průprava úřednictva se nežadá. Vedle správních úředníků dříve v jiných oborech veřejné správy, zejména při správě veřejných ústavů etc. činných, jsou na vůdčích místech právníci a v zemědělských trestnicích – o nichž níže podrobně bude mluveno – odborní zemědělci. Zvláštní učitelské síly jsou zpravidla jen v polepšovnách.

Jinak koná zpravidla vyučování duchovní. Manželka ředitelova bývá představitelkou ženského oddělení věznice nebo spravuje vnější stránku ústavního hospodářství jako hospodyně na statku.

Není také nijaké školy pro personál dozorecký; švýcarský spolek pro výkon trestu zamýšlí prý uvést v život kursy. Dosud dělo se tak jen v jednotlivých trestnicích z iniciativy ředitele /:Dr. Hafner:/.

Ve Švýcarsku vesměs je provedeno oddělení služby dílenských mistrů – též lépe placených – od služby strážní.

Dílenští mistři jsou zaměstnání po celou dobu práce vězňů, kdežto dozorcí konají službu strážní během pracovní doby i mimo ni střídavě.

Noční stráž skládá se:

1. z pohotovosti polovice dozorců, kteří nemajíce službu musí být doma, z noční stráže, obyčejně dvojí, uvnitř budovy a venku této v průvodu psa. Vedle toho je v ústavě stálý vrátný /2/.

Věznice Aarburg

Práce

Vězňové švýcarské pracují pro účely státní, ale v hojném rozsahu též pro soukromníky. Při tom řídí se při stanovení cen poměry trhu, dle obchodnických zásad, takže konkurence není tak tíživě pocíťována.

Pracovní odměna vězňů stanoví se dle zásad velmi různých. Tvoří buďto část pracovního výtěžku určenou procentem nebo je stanovena pevnou částkou. Pravidlem jest předem určeno několik tříd, do nichž se jednotlivý vězeň zařazuje. Při tom rozhodným jest zpravidla pracovní výtěžek denní pro zařazení do té či oné skupiny. Ve Witzwillu není vůbec pevných pravidel pro stanovení odměny vězňovy; činí tak ředitel od případu k případu přihlížeje zejména k tomu, aby vězňům dostalo se obnosu pro první dobu po propuštění dostatečného.

Zajímavý je potud návrh ředitele trestnice v Lenzburgu ve zprávě ze 26. ledna 1922 vězeňské komisi, v němž navrhuje, aby do domácího řádu bylo poято toto ustanovení:

„Každému vězni dostane se podíl na výtěžku, aby byl povzbuzen k pílí a dobrému chování. Jeho výše řídí se dle pracovního výkonu, dle chování, dle zručnosti, dle omezeného výběru zaměstnání a připisuje se měsíčně k dobru.

Vězňové nedostanou jako podíl na mzdě v I. třídě žádné odměny, v II. třídě 10 ct., v III. třídě 20 ct., ve IV. třídě 30 ct.

Zvláště dobré výkony odměňují se mimořádně a to při pracích na akord v podobě 10% přídatku z výtěžku převyšujícího 6 fr denně a při ostatních v podobě odměny nejvýše 3 fr měsíčně. Ředitel ústavu zařazuje do tříd a určuje přídatky.“

Výkon trestu ve stupních

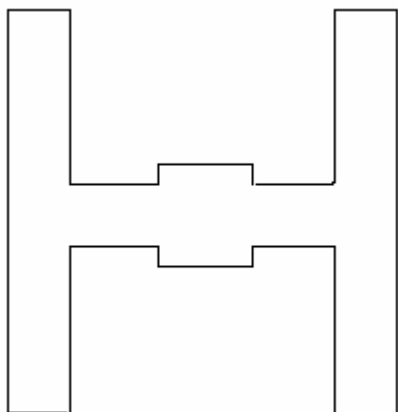
Ve většině švýcarských věznic provedeno je rozdělení vězňů v disciplinární třídy. V Regensdorfu klasifikuje úřednická konference každé dva měsíce trestance do tří skupin. Posuzuje se zvláště chování, pílí a charakter. V Lenzburgu, kde klasifikaci provádí měsíčně ředitel dle údajů dozorců, jsou dnes vlastně dvě třídy: I. v samovazbě čítá 1/3 trestu, nejvýše 12 měsíců, II. vykonává se ve vazbě společné. Při dobrém chování přiděluje se trestanci posledních čtrnáct dnů až tři neděle trestu práce pod širým nebem, dostává se jim verších výhod, častější korespondence a návštěv. Trestanci kolonie v Bellechasse rozdělení jsou na tři třídy. Domácí řád stanoví v tom směru toto: V první periodě uvěznění trestanci jsou umístěni obvykle v přízemních celách, kde pracují v dílnách a dostávají žold 7 – 10 cent. Za pracovní den. Nemají právo na osvěžení, nesmějí přijímat návštěv, nemají nežádoucích výhod kromě četby. V druhé periodě mohou pracovat venku. Při řádném chování mají právo na některé výhody, zejména smějí přijímat každé dva měsíce návštěvu příbuzných a známých, mají světlo ve své cele, dostávají denně 10 – 15 ct. žoldu, smějí psát každé dva měsíce. Zdržují se ve vyšším poschodí. V třetí periodě, odpykali – li polovinu trestu mají právo na rekreaci, dostávají žold 15 ct. Denně, smějí přijímat měsíční návštěvy příbuzných a známých, mají právo na měsíční korespondenci. Pro zařazení do třídy přichází v úvahu zvláště práce a chování. Ředitel může umístiti trestance, kteří mají trest kratší tří let přímo do II. nebo III. třídy. Pro špatné chování a nekázeň mohou býti vězňové zařazeni do třídy nižší, což platí i o těch, kteří uprchli nebo se o útěk pokusili.

Trestnice s výrobou zemědělskou

Trestnice ve Witzwillu a Bellechasse poskytují tomu, kdo studuje vězeňství ve Švýcarsku, nesporně nejvíce nového a zajímavého.

I. Witzwill je určen pro prvotrestance s tresty kratšími tři léta vyjma mladistvé. Ve své dnešní podobě vznikl až po válce. Půda, na níž stojí, je obklopena jezery, ze tří stran: neuchatelským, bilským a murtenským, před 30 lety bylo zde pusto a dnešní stav je cele výsledkem práce vězeňské. I budovy byly vybudovány vězni, náklady jsou pak uhrazeny během vězeňské práce. Witzwill leží asi 40 minut jihozápadně od stanice Ins dráhy Bern – Neuchatel.

Ve Witzwillu je umístěno průměrně 370 trestanců odsouzených z trestu káznice /: 5 – 8% :/, polepšovny a donucovací pracovny. Zaměstnanců má 59. Ústav zevně nepřipomíná nic z obvyklých trestnic, dokonce už nikoliv budovy systému panoptického. Není tu vůbec zevní zdi a vlastní budovy žalární skryty jsou zcela za hospodářskými staveními. Budovy žalární jsou dvě: větší a ústřední, v níž umístěny i kanceláře, stavěna je dle schématu.

Cely umístěny jsou v zevních, zde svislých naznačených křídlech, chodby jsou při vchodu do střední lodi uzavřeny železnou mříží. Před každou z nich má stálé obydlí svobodný dozorce.

Vedlejší budova obsahuje několik místností pro vazbu společnou pro 3 – 4 osoby s postelemi oddělenými dřevěnou mezistěnou a velkou místnost pro 30 osob. Uzavření je stejné jako v budově ústřední. Zvláštní budova určena je pro dílny a byty ostatních svobodných dozorců.

Trestanci zaměstnaní jsou pracemi zemědělskými na rozsáhlých pozemcích ústavních. Tvoříce skupiny 6 – 12 mužů v průvodu jednoho nebo dvou dozorců, kteří mají jen úkol předních dělníků. Nemají býti strážci trestanců,

nýbrž především mají působiti svým pracovním příkladem a býti vězňům vůdci. Nespokojují se tedy nečinným přihlížením a dozorem, nýbrž pracují spolu s trestanci. Zemědělství je všude v první řadě, v letní sezóně největší práce přestává škola, do níž jinak jednou týdně trestanci, jimž to bylo zvláště povoleno, docházejí i do vyučování zpěvu.

V blízkosti vlastního ústavu jsou dva dvory zařízené pro chov dobytka s vlastními místnostmi vězeňskými.

Trestanci zdržují se v celách jen přes noc jsou jinak po celý den zaměstnaní pod širým nebem. Zaměstnaní zemědělské je vůbec pravidlem, poněvadž však v rozporu s původními intencemi vůdců Witzwillu nelze některé trestance dobře pod širým nebem zaměstnávat, přidržují se tito k práci v dílnách. Vedle zaměstnaní zastoupeno je v ústavě zednictví, elektrotechnika, truhlářství, zámečnictví, krejčovství, obuvnictví a pletení punčoch, vesměs pro potřeby ústavu.

Těžší zaměstnaní – jako obstarávání dobytka, jež vyžaduje časného vstávání /: které je ale zároveň daleko svobodnější / - je odměňováno lepším společným obydlím. Trestanci takto zaměstnaní dostávají lepší jídlo a mají zvláštní společnou jídelnu. Příklad ku práci příjemné a méně příjemné je řediteli vítaným prostředkem k udržení kázně v ústavě.

Ústav produkuje sám prostředky výživy. Strava trestanců je velmi vydatná, ač málo masitá /: 2x týdně po 100g:/. Chleba ze smíšené žitné mouky a pšeničné mouky dostávají trestanci 750 g v létě dokonce 800g.

Výrobky prodávají se na volném trhu za ceny obchodní, jež stanoví ředitel. Odměnu trestanců určuje ředitel od případu k případu dle chování a to bezprostředně před propuštěním vězně /: až 5 fr měsíčně./

Pro propuštění, kteří nenašli na svobodě zaměstnaní, určen je dvorec Nusschhof blíže Gampelen /: asi pro 30 mužů:/, kteří po pobytu nejméně čtrnáctidenním dostávají dokonce zvláštní odměnu 15 ct denně.

Sobotní odpoledne /4-6/ a nedělní dopoledne věnuje se čištění. V každé chodbě jeden trestanec je pomocníkem dozorcovým a má svěřeny čisticí prostředky.

O noční bezpečnost, která je podporována umístěním části dozoreckých bytů, pečuje jediná noční stráž v době od 10 hodin večer do 4 hodin ráno. V neděli má ¼ dozorců pohotovost.

Ústavní bibliotheka má 3000 svazků. Trestanci nejsou povinni školní docházkou /: vyjma do 22 let věku:/, učí se však ve škole dobrovolně řečem, zejména pěstuje se angličtina, jíž vyučuje zvláštní učitel. Týdně konají se přednášky a to v zimě večer, v létě v neděli.

O finanční stránce ústavu praví jeho ředitel a tvůrce toto: „První stavby ve Witzwillu byly uhrazeny státem, který poskytoval též v prvních dvaceti létech roční příspěvky až 30 000 fr. Naproti tomu účtoval nám stát hojně obvyklých daní a dávek, které jsme vždy musili sami platiti, pachtovné za půdu a nájemné za budovu v částkách stále stoupajících. Po desetiletém trvání ústavu se vzájemně vydání vyrovnala, takže Witzwill nepůsobil již státu žádných přímých výloh.

Od toho okamžiku vynakládali jsme také každoročně značné obnosy na rozšíření zařízení jako: vybudování budovy trestnice /:50 nových cel, nemocniční oddělení, úřadovny:/, zřízení budovy pro dílny a parní mlékárny průmyslových kolejí a vedení elektrického světla a síly, budování přístaveb, hospodářských budov, rodinných domků se školou. Podle prostředků a pracovních sil bylo vykonáno v některém roce více, v jiném méně, ale provoz vždy řízen tak, že jsme nedělali konkurenci volné práci a že trestanci byli asi z poloviny zaměstnání zemědělstvím a z poloviny řemeslem.

Před počátkem světové války byl náš stav takový, že jsme beze všeho státního příspěvku odváděli státu ročně na nájemném a daních kolo 70 000 fr. na nákup materiálu pro potřeby jmenované a ještě mnohé jiné přístavby a opravy.

Následkem vzestupu cen všech výrobků dosáhly též ve Witzwillu ve válečných létech příjmy netušené výše a přes to, že dosavadní provoz byl udržen a dokonce rozšířen, mohl být založen stavební fond ku stavbě nové budovy v částce 1 000 000 fr.

Pokles byl rychlejší, nežli se očekávalo, a dnes, kdy vzhledem k hospodářské krizi činí se značné požadavky na státní pokladnu. Musíme silně omezovati výdaje všeho druhu, dokonce i přímé vydávání peněžních prostředků.

V roce 1921 platili jsme 126 000 fr. nájemného a daní a současně jsme odvedli přímo státní pokladně čistý výnos 111 000 fr. Kromě toho dostává se státu značných částek ještě zvýšením hodnoty statků, tak nedávno byl odhad půdy k účelům daňovým zvýšen o 1 ½ milionu franků. Mrtvý a živý inventář má hodnou vyšší 1 milionu a stejnou cenu mají též stavby pořízené z ústavních prostředků.

Jak pochybno, bude – li možno v budoucnosti zachovati příspěvky státní pokladny, když všechny zemědělské výrobky utrpěly tak značným poklesem cen, přes to doufám pevně, že budeme i dále žít z vlastních prostředků zařízení přiměřeně zúročíme a provedeme zamýšlené rozšíření.

Ani až ústav bude jednou zcela vybudován, nebude tu nebezpečí, že řemeslo bude musiti pracovati pro svobodný trh. Witzwill bude pak míti příležitost i prostředky pomoci vytvořiti a podporovati jiné zařízení sloužící péči o mládež a výchově, zařízení především k tomu povoláná, aby předcházela zločinu a chránila trestance před přeplňováním.“

To je asi dnešní stav zemědělské kolonie ve Witzwillu. Již svrchu bylo naznačeno, že její čistě zemědělský ráz u nutnosti byl porušen. Dle sdělení ředitelova uvedeného i ve zmíněném článku má sloužiti trestancům horší kvality s delší dobou trestu budova zbudovaná dle systému panoptického s 210 celami. Stane-li se tak, vznikne ve Witzwillu trestní ústav, který bude irskému systému švýcarské osnovy daleko blíže než se Scheurer /: Schw. Z. f. 36, str.14:/ domnívá. Není tuším, o tom pochybnosti, že i dlouhodobý trestanec osvědčivší se v tužší vazbě bude přemístěn do vlastní zemědělské kolonie, kde bude-li se dobře chovati,

dostane zaměstnání, připouštějícího stále volnější způsob života, jak o tom Scheurer na str. 13 mluví. Rozdíl je ovšem v tom, že irskému systému⁵ a též systému švýcarské osnovy je základem přece jen ústav uzavřený a kolonie zemědělské, jež nejlépe lze srovnati s přechodným ústavem irské stupnice, jest pouze dalším, doplňujícím článkem. Ústav witzwillský však svým vznikem, tradicí a aspiracemi je především zemědělskou kolonií a základnu tvoří výkon tretu pod širým nebem.

II. Trestnice Bellechasse v kantonu freiburském podobá se kolonii ve Witzwillu, od níž se liší jen tužší kázní.⁶ Hlavní budova pojme přes 200 mužů, samostatné oddělení pro ženy 80 uvězněných. Odbočky pojmu 20 – 30 vězňů. K ústavu je připojena léčebna pijáků internovaných správní cestou /:Sapinière:/. Ani v Bellechasse neprovádí se výkon jednotlivých způsobů trestu odděleně. Dokonce je možno vězně, kteří nechtějí v Bellechasse pracovati, přeložiti do káznice /:maison de force:/ ve Freiburgu.

Zařízením podobá se Bellechasse hodně Witzwillu. Hlavní budova žalární má půdorys a je potud zajímavá, že cely jsou umístěny vždy jen po jedné straně a to tak, aby v protějších poschodích proti sobě byly střídavě chodba a okna cel. Pozoruhodný je i vnějšek stavby s typicky švýcarskými okenicemi, které jí zbavují zcela podoby žalární budovy.

Trestnice v Bellechasse byla zřízena v letech 1917 – 1919 a jest spravována dle *réglement intérieur*⁷ ze dne 15. ledna 1920. Kdežto výkon trestu ve Witzwillu blíží se převážně životu na svobodě, je v Bellechasse režim daleko přísnější. O progresivní úpravě výkonu trestu a disciplinárních třídách byla řeč již shora. Tam bylo patrné, že pravidla nižších tříd disciplinárních jsou dosti tuhá. Pracovní doba je značně dlouhá /:v létě se vstává o 4 ½ v zimě o 5 ½ :/.

Trestanci nesmějí míti u sebe v celách nic jiného, než co dostali od správy /:§32:/. Všichni trestanci jsou povinni pracovat /:40:/. Pro pokus útěku mohou trestanci býti dána železa na dobu neurčitou /:§47:/. Disciplinární trest cachot spojen je s omezením výživy na 250g chleba denně a vodu, každý druhý den pak litr polévky. Strava je velmi prostá, maso jen jednou týdně.

Zdůrazňuje se, že účelem vězení je nejen výkon trestu, ale i mravní pozdvižení a náprava vězňů. Jí má se dosáhnouti prací, přednáškami, poučnými rozhovory, náboženským poučováním četbou. Při volbě práce nemá rozhodovat jen hmotná její výnosnost pro ústav, nýbrž i zájmy dozoru a nápravy.

Nejen vězňové, ani dozorcí nesmějí po čas mimo prázdeň požívatí alkoholických nápojů. Dozorcí vězňů mají volno každou druhou neděli a to od 5 hodin odpoledne v sobotu do 11 hodin večer v neděli. Dozorkyně každou třetí neděli od soboty v poledne do poledne v pondělí. Mimo tuto dobu je zaměstnancům přísně zakázáno ústav bez zvláštního povolení ředitele. Noční služba koná se od 8. hodiny večer do 6 hodiny ráno /:3 muži:/. Jeden dozorce dohledá na hospodářské budovy /:ozbrojen revolverem a signálním rohem:/. Dozorce pro vnější službu dohlíží na farmy provázen policejním psem.

Péče o propuštěné

V některých kantonech ustanoven je dokonce státní úředník k výkonu ochranného dozoru /:Schutzaufsichtsbeamte:/. Tento sprostředkuje zaměstnání vězňům a chovancům po propuštění z trestu. Kde nestačí pracovní síly dozorcího úředníka – beztak prací přetíženého – vypomáhá ředitel trestnice.

⁵ Viz. poznámka v Studijní cesta JUDr. Vladimíra Solnaře – Německo

⁶ Věznice Bellechasse zahájila provoz v roce 1898.

⁷ vnitřní předpis

O účelnosti státní organizace péče postpenitenciární názory se rozcházejí, někteří ji zavrhují, poněvadž přirozenou nesamostatnost vězňovu v trestnici a nedostatek iniciativy prodlužuje dále do života svobodného.

Úředníka dozorčího zřídily asi v roce 1916 na základě konkordátu kantony Basilej – město, Basilej – země, Solothurn, Zug a Lucern /:Jahres – Bericht 1921 – Lenzburg, 29:/ Vlastního úředníka mají Bern a St. Gallen, kdežto v kantonu curyšském funguje spolek o 4000 členech /: J. B. 1922 – Lenzburg 31./ Srov. 68. Jahresbericht des Zentralvorstandes des Zürker Vereins für Schutzaufsicht und Entlassenfürsorge 1922⁸.

Ondřej Hladík

Použité prameny a literatura:

SOA Praha, fond Trestnice pro ženy Řepy 1864 – 1948, kart. 162.

Anton FÁBRY, Vznik a vývin vězeňstva, in: Zborník príspevkov k dejinám väzenstva na Slovensku II., Bratislava 2003.

www.strafnastalt-lenzburg.ch

www.dickemauern.de/aarburg

www.dhs.ch

Vězeňská konference v roce 1931 v Praze

V roce 1872 byla v Londýně založena mezinárodní komise pro vězeňství (International Penitentiary Commission), jako první organizace, zabývající se penitenciární problematikou. Později byla přejmenována na mezinárodní komisi pro trestní právo a vězeňství (International Penal and Penitentiary Commission, ve zkratce IPPC). Komise uspořádala celkem 12 mezinárodních kongresů: Londýn 1872, Stockholm 1878, Řím 1885, Petrohrad 1890, Paříž 1895, Brusel 1900, Budapešť 1905, Washington 1910, Londýn 1925, Praha 1930, Berlín 1935, Haag 1950 k výměně informací a formulaci základních minimálních standardů pro zacházení s odsouzenými.

Z historie vězeňství víme, že na Mezinárodní kongres pro trestní právo a vězeňství ze srpna 1930 v Praze navázala na ministerstvu spravedlnosti ve dnech 27. a 28. února 1931 celostátní konference, zabývající se též penitenciární problematikou, ve snaze zpracovat výsledky kongresu do řízení československého vězeňství. Měla velký význam, neboť se zde poprvé sešli justiční úředníci s občanskými kontrolory - senátory a poslanci a další zahraniční hosté. Vzhledem k tomu, že se v archivu podařilo nalézt publikované znění uvedené konference, máme možnost se seznámit s jeho doslovným obsahem.

Poradu vedl tehdejší ministr spravedlnosti JUDr. Alfréd Meissner, který zahájil jednání 27. února 1931 v 09.00 hodin. Uvítal přítomné zástupce vlády, parlamentu a senátu - prof. Dr. Nečasovou, senátorku Plamínkovou, poslance Jášu, Dr. Peterse, Hackenberga a Nentvicha, přisedícího zemského výboru Ksandra, člena zemského zastupitelstva českého Dr. Sychra a zástupce ministerstva veřejných prací, ministerstva obchodu a další hosty.

Z vězeňství byli přítomni všichni přednostové trestnic a justičních polepšovacích ústavů a domácí komisaři. Ve svém úvodním projevu zdůraznil význam a dobrou spolupráci s občanskou vězeňskou kontrolou, poukázal na výsledky mezinárodního kriminalistického kongresu z minulého roku a zdůraznil nutnost vyšších požadavků nejen na soudce, ale též na

⁸ Výroční zpráva předsednictva curyšského spolku pro ochranný dohled a postpenitenciární péči /entlassenfürsorge/.

vězeňské zaměstnance v souvislosti s prováděním nového zákona o trestním soudnictví nad mládeží. Po něm se vedení konference ujal Dr. Emil Lány, odborový přednosta pro vězeňství. Ten v úvodu přednesl zásady, vyhlášené v rezolucích II. sekce (administrativní) mezinárodního kriminalistického kongresu a upozornil na svou zprávu, rozeslanou všem účastníkům již v prosinci 1930 o návštěvách zahraničních vězeňských ústavů (belgických, hamburských, dánských, pruských a saských), za účelem seznámení se s evropskými vězeňskými poměry a možností porovnání a využití získaných poznatků.

JUDr. Emil Lány

JUDr. Alfréd Meissner

Program porady byl sestaven do čtyř tématických okruhů, které obsahovaly další podtémata:

I. Potřeby a nedostatky ve výkonu trestu:

- a) zařízení ústavů,*
- b) kriminálně-biologické zkoumání odsouzců /u mladistvých též zkoumání psychotechnické/ a účelné třídění jich,*
- c) rozlišení disciplinárních tříd,*
- d) používání disciplinárních trestů.*

II. Potřeby a nedostatky v kulturní, mravní a sociální působnosti:

- a) vězeňské školství*
- b) vězeňské knihovny a používání jich /též časopisy/,*
- c) bohoslužba a náboženské vyučování,*
- d) lékařské ošetřování trestanců,*
- e) sociální péče ve výkonu trestu,*
- f) péče o propuštěné trestance.*

III. Potřeby a nedostatky v hospodářsko-administrativní působnosti:

- a) stravování vězňů,
- b) organizace vězeňské práce,
- c) mzdy za práci trestanců a jejich pracovní odměny.

IV. Potřeby a nedostatky ve výkonu vězeňské služby:

výběr, odborné vzdělání a služba vězeňských zaměstnanců.

Jak je patrné z výše uvedeného programu, účastníci konference se zabývali celou řadou otázek, souvisejících se zacházením a podmínkami výkonu trestu. Ke každému bodu programu podal Dr. E. Lány stručný návrh na řešení, a poté následovala diskuse přítomných. První část referátu - bod I a) programu se týkal **zařízení vězeňských ústavů.**

„Skoro všechny trestnice ve svých zprávách zdůrazňují, že bezpodmínečným prvním předpokladem úspěšnější vězeňské praxe jest: postupně adaptovati všechny trestnice a větší vězňice tak, aby zpravidla každý trestanec byl na noc a na dobu odpočinku izolován. To není pouhá závěra kongresové rezoluce; každoročně opakují trestnice ve výročních zprávách varovný stesk, že zastaralá forma společné vazby, jež u nás převládá, mění trestnice namnoze spíše ve školy zločinnosti. I trestanci sami to cítí: dlouhodobý trestanec, jemuž bylo na jeho žádost povoleno vypsati své dojmy a zkušenosti z výkonu trestu, uvedl mezi vězeňskými závadami na prvním místě večerní a noční společnou vazbu, kde v důvěrných kroužcích se zločiny vyprávějí, kritizují i osnují a kde se cynicky zašlape každá jiskra dobrých předsevzetí. Stačí ostatně nahlédnouti nepozorovaně do vězeňských místností ve večerní chvíli, kdy má se trestanec vážně zamýšlet nad svých životem a osudem: v společných místnostech, kde bývá /bez přímého a stálého dozoru/ až 20 i více trestanců pohromadě, bývá to chvíle největší legrace a veselosti; naproti tomu v izolačních celách je viděti, jak podmanivě působí sama vážná autorita samoty a ticha i na podprůměrně vzdělaného trestance.

Jako má býti pravidlem, aby trestanci byli ve dne zaměstnáváni ve společných dílnách, tak ještě přísnějším požadavkem jest, aby každý trestanec byl na dobu odpočinku i na noc izolován – vyjímaje případy, kdy lékař ze zvláštních důvodů by nařídil odchylku. V jiných pokročilých státech je to samozřejmostí – jen u nás nebylo dosud náležitého pochopení pro tuto vážnou potřebu, jejíž provedení by ostatně nebylo zdaleka tak neproduktivní, jak se namnoze soudí.

Nejnáléhavěji jest zapotřebí samovazební adaptace v kartouzské trestnici pro nepolepšitelné, kde dosud jen 50 ze 450 trestanců může býti izolováno, dále v polepšovacím a trestním ústavě pro mladistvé v Mikulově, kde není dosud vůbec izolačních místností kromě šesti cel kontumačních a kárných, dále zejména v jednom pavilonu Komenského ústavu v Košicích, aby aspoň noví chovanci mohli býti dočasně izolováni a konečně v ústavu pro choré trestance na Mírově.

Ministerstvo spravedlnosti znova bude důtklivě žádati, aby do investičního rozpočtu byla pojata příslušná položka a aby věc byla pokládána za naléhavou – apelují na ministerstva financí a veřejných prací, aby požadavku tomu vyšla konečně vstříc a náležitým pochopením; rovněž prosím pány a paní občanské kontrolory, aby požadavek ten všemi silami a prostředky podepřeli v zájmu dobrého jména a úspěšnosti našeho vězeňství. “

V diskusi vystoupila senátorka Plamínková k problému izolace trestanců na noc s návrhem, aby byly bezodkladně vypracovány plány na zřízení nočních izolačních cel s tím, že by mohly být stavěny jako nouzové stavby a pokud nebude rozpočet kryt na celé stavby, mohly by být zabezpečeny alespoň přípravné práce. Dále navrhla, aby izolační cely byly zřízeny i v ženské trestnici v Řepích. Vrchní odborová rada Geissler navrhl zřízení izolačních cel též v Kartouzích. Dr. E. Lány pokračoval v referátu o dalším vybavení vězeňských ústavů:

„Staví se a v nejbližších letech bude se ještě stavěti několik nových budov /Bratislava, Ružomberk, Nové Zámky, Hradec Králové/ a zkušenost minulých let ukazuje, že je nutné, abychom konečně měli určité stanovisko, jak o poměru izolačních a společných vězeňských místností, tak i o typickém způsobu jejich zařízení. V každém z 5 oddělení věznic krajských soudů /vyšetřovanci, vyšetřovanky, trestanci, trestanky, mladiství/ mají podle obecné zkušenosti převládati místnosti izolační; místností společných má býti v každém oddělení jen poměrně malý počet a to vždycky jen pro 3 osoby; jen dva vězňové nemají býti spolu vězněni, protože je příliš naléhavé nebezpečí nekalého dorozumění; více než tři rovněž nemají býti pohromadě, protože čtyři lidé tvoří již složku davovou s davovými psychologickými vlastnostmi.

Co se tkne zařízení vězeňských místností izolačních, dlužno podle zkušeností domácích i zahraničních požadovati:

nepřepilovatelné mříže, aby dozorcí služba byla konečně zbavena obtížné povinnosti každodenně poklepením zkoušetí všechny mříže, nejsou-li snad napilovány; patentní masivní zámky, na nichž by zevně bylo zřetelně viditelné, jsou-li zamčeny na jeden či na oba západy, či jsou-li odemčeny, aniž by bylo potřeba každou kliku zvlášť zkoušetí /hamburský vzor/, xylolitovou podlahu místo prkenné, aby místo umývání podlah stačilo podlahu vlhce setřítí; okna na šíř položena tak vysoko, aby dolním okrajem byla nad normální výškou člověka se zdá k dolnímu kraji okna sešikmenou tak, aby nebylo možno závěsem k oknu vzhůru se vzepřítí, dolní polovina okna zasklená neprůhledným sklem, horní polovina pak dovnitř pootevíratelná, při čemž okna byla by zpravidla jednoduchá; nepoužívatí v celách spt. kyblů ani splachovacích klosetů, neboť kyble jsou hygienicky nepřijatelné, klosety pak choulostivé a často se jich zneužívá – nýbrž zaváděti skupinové klosety splachovací mimo cely, v celách pak ponechati jen nočníky – jedinou výjimkou byly by cely kárné a konzumační; do každé cely zavésti přítok vody pitné /zároveň užitkové/, čímž bychom se /ve spojení s odstraněním kyblů/ konečně zbavili „chodbařů“ se všemi jejich podlouhnickými funkcemi; lože s nábytkem příklápěcí na zeď – ve společných místnostech byly by arci volné po způsobu kasárnickém; elektrické světlo v izolačních celách na bočné zdi v přiměřené výšce nad stolkem, aby bylo dost světla k četbě, psaní i k práci – ve společných místnostech pak světlo spouštěcí od stropu do přiměřené výšky nad společným stolem i nástěnné police zavírací, aby se do nich neprášilo, zejména když jsou v nich také potraviny. V ústavech pro polepšitelné a v ústavech pro mladistvé jest potřeba zařídití též tělocvičny a koupací bazény.“

K těmto námětům byla bohatá diskuse, která se nejvíce soustředila na problematiku záchodů. Názory diskutujících byly rozdílné, zatímco většina byla pro zachování záchodových kyblů na celách, avšak s hermetickým uzávěrem (např. ředitel věznice v Kartouzích Erhart, vrchní ředitel Vlasák nebo vrchní administrativní radové Dr. Érdeky a Dr. Štefka), soudní rada Dr. Pražák, přednosta Komenského ústavu Dr. Kočí nebo účetní ředitel Šorm doporučovali z hygienických důvodů skupinové záchody. Poslanec Jáša nebo senátorka Plamínková pak byly pro kombinaci obou systémů. Dále se požadovalo zavedení pitné a užitkové vody do cel, instalace nepřepilovatelných mříží, ke zdi uzamykatelná lůžka a nábytek a v ústavech pro mladistvé a polepšitelné vybudovat tělocvičny a bazény. Program pokračoval dalším bodem: **o vědeckém zkoumání trestanců a jejich třídění.**

„Kriminálně-biologické zkoumání a účelné třídění trestanců /ať belgickou či pruskou metodou/ znamená pokrok, jehož praktická cena ve výkonu trestu jest dosavadní zkušeností tak pronikavě ověřena, že nelze ani u nás nadále věc mlčky pominouti. Jde hlavně o zjištění a separování vězňů psychopatických, kteří vyžadují zvláštního odborného zacházení. K tomu je určen náš nově zřízený ústav pro choré trestance na Mírově, kde mají býti vedle psychopatů soustředěni ještě hlavně trestanci invalidní, epileptičtí a tuberkulózní. Dosavadní naše zkušenosti kategoricky vyžadují, abychom se o kriminálně-biologické zkoumání odsouzenců bezodkladně aspoň pokusili; pokus bude nejlépe provéstí tak, že v Praze, Brně a v Bratislavě

a v Košicích /jsou to zároveň naše hlavní zločinecká centra/ vyhledáme odborné lékaře, kteří by zatím ve smluvním poměru práci vědecky založili. Methodou, jež by v podrobnostech byla ještě zevrubně propracována, prozkoumají každého pravoplatně odsouzeného mladistvého provinilce, každého provinilce recidivního a z prvotrestanců všechny, kteří jsou odsouzeni k delšímu než tříměsíčnímu trestu na svobodě. Centrála, v níž by se výzkumné výkazy soustřeďovaly, byla by v Praze; při dodání do trestnic byl by opis výkazu připojen. Podle dalších zkušeností byla by síť odborných lékařů doplňována. Vrchní lékař Dr. M r h a, přednosta Mírovského ústavu předložil návrh výzkumného dotazníku, který lze vzít za základ dalšího zpracování.

Jinak bychom zatím nadále podrželi dosavadní rozčlenění našich trestnic: dva ústavy pro prvotrestance a polepšitelné recidivisty /Plzeň a Leopoldov/, dva ústavy pro tak zvané nepolepšitelné recidivisty /Kartouzy a Ilava/, dva ústavy pro mladistvé /Mikulov a Košice/, jeden ústav pro choré trestance /Mírov/ a jedna ženská trestnice s oddělením pro mladistvé trestanky /Repy/. Podnět ilavské trestnice, aby Ilava byla určena pro polepšitelné a Leopoldov naopak pro nepolepšitelné, nedá se provést již proto, že by Ilava pro polepšitelné prostorově nestačila.

V ústavech pro mladistvé jest nutno zařídit také psychotechnický výzkum každého chovance, což má u mladistvých samozřejmě důležitost /i např. při určení, kterému řemeslu má se chovanec vyučiti/, která zákonem o trestním soudnictví nad mládeží ještě vzroste.“

K této části referátu nebyly takřka žádné připomínky. Vystoupil pouze Dr. Kočí, přednosta Komenského ústavu v Košicích s dotazem, zda by nestačili ke zkoumání odsouzených ústavní lékaři. Bylo mu vysvětleno, že prvotní zkoumání musí být před dodáním do ústavů a ústavní lékaři v něm budou následně pokračovat. Na návrh senátorky Plamínkové bylo jednání k dalšímu bodu programu Ic/ a d/ o disciplinárních třídách a trestech odloženo na druhý den a pokračovalo se v programu k bodu IIa/: **o vězeňském školství.**

„Vězeňské školství nemá býti školáctvím ve smyslu postupného vykládání jednotlivých obvyklých školských předmětů, nýbrž má býti především školou života v nejširším a nejplnějším slova smyslu.

Rozumí se, že je nutno negramotným poskytnouti také alespoň minimum elementárních vědomostí a není námitek ani proti občasným vhodným výkladům zeměpisným, dějepisným, literárním atd. je také potřeba školy živnostenské a hospodářské, ale to vše není hlavní věcí: hlavní věc je probuditi v trestanci lidskou a občanskou sebeúctu, smysl pro povinnost a zodpovědnost, čili svědomí, úctu a lásku k práci, vštípnuti mu zdravý a správný životní názor, - to vše nejen všeobecně, ale také individuálně tj. se zřetelem k osobním poměrům, k minulosti, přítomnosti i budoucnosti jednotlivců.

Toho se nedosáhne stereotypním přednášením, nýbrž co nejbližším osobním stykem a vlivem. Proto je třeba voliti themata přednášek co nejvíce z časového praktického života, soukromého i veřejného, pokud by se mohl dotýkati zájmu posluchačů; vzít za základ třeba také časopisecké aktuální úvahy a po pravidle k přednášce připojiti rozhovor, ve kterém by trestanci mohli klásti otázky, vysloviti a odůvodniti svoje mínění, utvořiti si správné mínění a hlavně odnésti si sebou povzbudivý podnět k vlastnímu uvažování.

V každém ústavu jsou trestanci inteligentní i neinteligentní, méně nadaní a více nadaní. Je velmi žádoucí, aby učitel tvořil pro přednášky a rozhovory co možná sourodé skupiny trestanců.

Těžkou vadou, která musí býti za všech okolností napravena, jest, že se zpravidla jen části trestanců dostává pravidelného vyučování, při čemž dává se přednost samovazebníkům, kdežto velká většina trestanců vazby společné bývá zpravidla vyřaděna, ačkoliv se kulturně a mravně od samovazebníků nikterak neliší. Důvodem obyčejně bývá, že by vyučování trestanců společné vazby přílišně rušilo provoz dílenské práce, anebo že prý by učitel na

vyučování všech trestanců snad nestačil; důvody ty nestačí k ospravedlnění výchovné újmy a křivdy, která se tak většinou trestanců činí.

Náprava je možná: bude-li učitel vyučovat denně 3 hodiny, tj. od 7 hod. ráno do 8. ráno, potom od 11 do 12 a od 1/2 1 do 1/2 2, nebyl by tím ani dílenský pracovní provoz příliš citelně dotčen a bylo by možno v těchto týdenních 18 hodinách jednomu každému trestanci alespoň jednu hodinu týdně poskytnouti. K tomu ovšem přistupuje potřeba aspoň jedné hodiny týdně zvlášť pro analfabety, aspoň jedné hodiny zpěvu, jedné hodiny hudby, čili celkem asi 21 hodin týdně. Kdyby jeden učitel pro jinaké své povinnosti na všechny tyto hodiny skutečně sám nestačil, nebylo by to důvodem, aby se od tohoto programu upustilo, nýbrž odůvodnilo by to potřebu, aby byl smluvně opatřen další učitel k potřebné výpomoci.

Kulturně hodnotu a výchovný význam zpěvu a hudby ve výkonu trestu není zajisté potřeba zvlášť dokazovati.

Vedle školního skupinového vyučování /přednášky s rozhovorem/ je potřeba individuálního pedagogického vlivu soukromými návštěvami u jednotlivých trestanců, při čemž by učitel rozmluvou blíže pronikal do sféry kulturního, mravního, existenčního a rodinného života trestance, aby ho správně orientoval a podle potřeby uklidnil, napomenul nebo povzbudil; rozumí se, že si při tom všimne i jeho práce i jeho čety a dá mu podle okolností dobré rady a pokyny. Kdyby učitel věnoval takovým návštěvám denně jen dobrou jednu hodinu času a zdržel se u každého trestance jen 5 až 6 minut, navštívil by všechny trestance svého ústavu v nejnepříznivějším případě jednou za měsíc až za 6 neděl, což by z nouze stačilo, uváží-li se, že návštěvní povinnost má vedle učitele také duchovní správce a správní úředníci, do jisté míry i lékař. Kde není pragmatikálního učitele, bylo by se smluvními silami tomuto programu aspoň dle možnosti přiblížiti. Je zřejmo, že cvičení hudby a zpěvu nemusí za všech okolností konati učitel.

Je ovšem pravda, že učitel /pragmatikální/ řídí také knihovnu a půjčování knih, účastní se úřednických konferencí, má část korespondenční censury – opakují proto, že justiční správa nebude nikterak nevrle dotčena, nýbrž naopak s uspokojením přijme, oznámí-li jí ředitel ústavu, že výchovná působnost je tak obsažná a intenzivní, že přesahuje síly jednoho učitele, a dá ochotně svolení k přijetí pomocné smluvní síly.

I zde budiž připomenuto, že není námitek proti tomu, aby občasně byli o přednášky požádáni seriosní kulturní pracovníci mimoústavní.

V souvislosti s působností výchovnou budiž učiněna zmínka o tzv. čestných výkazech, které jsou zavedeny v některých cizích ústavech a o nichž se ve své zprávě zmiňují. Soudím, že by se takové zařízení velmi dobře osvědčilo i u nás a doporučím, aby pokusy v tom směru byly učiněny a zprávy o výsledku podány.

Je potřeba také soustavného tělocviku. Stačí-li v ústavech pro nepolepšitelné prostocviky při procházkách a jednoduché cviky na dvoře /skok do výše, skok do dálky, tělocvičné hry/, pokládám pro ústavy polepšitelných a mladistvých za potřebné zříditi slušné tělocvičny, dle možnosti i koupací bazény a opatřiti předměty pro vhodné zábavy sportovní. Řízení tělocviku v celém tomto rozsahu nemusí nutně opatřovati sám učitel – pravděpodobně najde se v každém ústavu i jiný zaměstnanec odborně k tomu kvalifikovaný. Co se tkne prostocviků, doporučím, aby byla učiněna zkouška s dánskou soustavou Nielse Busxha, o níž se ve své zprávě zmiňují a která si již prorazila cestu i do některých německých trestnic. V této souvislosti chtěl bych doporučiti, aby po způsobu některých cizích ústavů i u nás do každé vězeňské místnosti byl opatřen na lepence nalepený ilustrovaný návod k několikaminutovému domácímu prostocviku; kdyby takového vhodného návodu nebylo, může ho některý vězeňský učitel společně s vězeňským lékařem zvlášť pro vězeňskou potřebu sestaviti.“

Z výše citované části referátu lze konstatovat, že důraz byl kladen na pravidelné vyučování ústavními učiteli v délce alespoň 3 hodin denně, a to diferencovaně podle vzdělání,

nadání a zdraví trestanců. Učitel měl též za povinnost vést ústavní knihovnu, vykonávat censuru korespondence vězňů a vést s nimi individuální rozhovory. Za hlavní se považovalo vypěstovat v trestanci smysl pro povinnost, zodpovědnost a vztah k práci. Diskuse k tomuto bodu byla rozporuplná, zatímco většina účastníků kladla důraz na výuku vězňů, senátor Merta nebo prokurátor Volšinský dávali přednost výchovnému působení. Přednosta Komenského ústavu Dr. Kočí upozornil, že předpokladem pro získání kvalifikovaných pedagogů je nutná lepší systemizace vězeňských učitelů a jejich slušné honorování. Zajímavá byla další část referátu, bod II/b programu: **o vězeňských knihovnách a časopisech.**

„Důležitou a podstatnou složkou vězeňské výchovy je vězeňská knihovna a časopisy. I tu je potřeba varovati se mechanické šablony a uvědomiti si, že také vliv četby musí býti co nejvíce individualisován.

Vězeňské knihovny potřebují stálého doplňování, revidování a třídění. V tom směru dostalo se nám z laskavého podnětu pí. Prof. Dr. Nečasové, občanské kontrolorky pražské věznice, vítaného příspěví ze strany Masarykova lidovýchovného ústavu. Zajímavá porada, která tam byla nedávno v širším kruhu interesentů konána, skončila po referátu pí. Prof. Dr. Nečasové a po obšírné debatě usnesením, že Masarykův lidovýchovný ústav nám odborně vypracuje nový doplňkový seznam knih, vhodných pro vězně se zřetelem k nejnovější literatuře domácí i cizí a to zvláštní seznam pro trestnice nepolepšitelných, zvláštní pro trestnice polepšitelných, zvláštní pro ústavy mladistvých, zvláštní pro ústav chorých trestanců a zvláštní pro ženskou trestnici; každý z těchto pěti seznamů bude rozvržen na tři oddělení, totiž knihy pro trestance s podprůměrným vzděláním, s průměrným a s nadprůměrným vzděláním. Nad to utvoří Masarykův lidovýchovný ústav kruh odborníků, kteří by občasně navštěvovali jednotlivé trestnice, informovali se o jejich kulturní působnosti, upozornili na nedostatky a dali vhodné rady a pokyny. Spolupráce Masarykova lidovýchovného ústavu ve všech těchto směrech bude přijata s upřímným povděkem jako významný pokrok, jímž se vážný kulturní živel občanský přiblíží potřebám vězeňské kultury, by přispěl k jejímu povznesení.

Otázka, zda a jakou měrou má býti vězňům dovoleno svobodně si četbu voliti a po případě použití i vlastních soukromých knih, jest obtížná spíše jen v teorii než v praxi. Kniha nemá býti trestem ani tím, že by byla vnucována, ani tím, že by byla odpirána – ovšem nelze vyloučiti pedagogická řízení četby, kde a pokud je toho třeba, a jak je to vyjádřeno v rozlišení disciplinárních tříd. Důležité bude rozdělení knihovny ve všem trestnicích na zmíněné tři oddělení /pro podprůměrně, průměrně a nadprůměrně vzdělané/ tak, že každý trestanec by byl zařazován resp. přeřazován do některé z těchto skupin a dle toho by byly proň přístupny knihy z dotyčného oddělení knihovny. Trestancům s nadprůměrným vzděláním sluší ovšem vždy ponechati ve volbě a opatrování knih co nejširší volnost, pokud je to jen slučitelno s požadavky pořádku a kázně.

Doplňkem knihovny mají býti časopisy – časopisy dobře volené. Každá dílna ústavní necht' má svůj odborný časopis pro informaci dílovedoucích i trestanců; ukončené ročníky jest vázati a zařazovati do knihovny. Vedle toho necht' každý ústav odebírá po dobré úvaze a se schválením ministerstva spravedlnosti několik jiných vhodných časopisů, jež by se činily trestancům přístupnými v souhlase s rozlišením disciplinárních tříd. Vyloučeny byly by časopisy v jakémkoli směru stranické.“

Tato část referátu byla účastníky konference jednomyslně schválena, v diskusi vystoupil pouze přednosta Komenského ústavu Dr. Kočí, který radil k opatrnosti ohledně četby a zastával názor, že „práce dává více reálných hodnot výchovných než četba“. Dr. E. Lány pokračoval v referátu k bodu II c/ programu: **o náboženských funkcích ve výkonu trestu.**

„Náboženské cítění a přesvědčení jest tak významnou složkou kulturně mravní, že bylo by nemoudré nevyužítí jí co nejplnější měrou ve vězeňské výchově těch trestanců, kteří

nábožensky založeni jsou. Účast na bohoslužbách a náboženských cvičeních se u nás zásadně nevyvnučuje a dlužno v tom zápisu respektovati svobodu přesvědčení. Ohlásí-li trestanec, že se jich zúčastniti chce, jest mu vyhověti stejně jako kdyby ohlásil, že se jich zúčastňovati nechce. Nelze mu ani brániti, aby stanovisko své v tom směru měnil – vyjímaje ovšem případy zřejmě svévolné nebo rozmarné. Co se tkne mladistvých, kteří jsou členy některé církve, bylo by si dle možnosti vyžádati vyjádření rodičů neb zákonných zástupců, jestliže mladistvý prohlásí, že se nechce zúčastňovati bohoslužeb a náboženského vyučování té konfese, jejímž jest členem. Vystupování z církve nebo vstupování do církve nelze trestancům zabraňovati, jsou-li splněny zákonné podmínky; ovšem bude věcí pedagogického taktu, aby se tak nedálo lehkomyšlně nebo ze vzdoru a vůbec bez vnitřního zdůvodnění.“

Diskuse k této problematice ukázala nejednotnost názorů, zvláště pokud se týče mladistvých. Asi polovina vystupujících byla pro povinnou výuku náboženství u mladistvých (např. přednosta Komenského ústavu Dr. Kočí, komisař zemské politické správy Dr. Iserle, vrchní odborový rada Dr. Scholz, vrchní soudní rada Sylvester, poslanec Hackenberg nebo přisedící zemského výboru Ksandr), druhá polovina byla opačného názoru a namítala, že se význam církevní výchovy přeceňuje, což vede často k pokrytectví (např. senátorka Plamínková, senátor Nentwich, poslanec Jáša a další). Na závěr diskuse vystoupil ministr spravedlnosti s tím, že vzhledem k tomu, že nedošlo ke shodě názorů, bude potřeba znovu se věcí zabývat při uplatňování zákona o trestním soudnictví nad mládeží. Program konference dále pokračoval bodem II d/: **o lékařském ošetřování trestanců.**

„Jde hlavně o dvě otázky: jak má býti lékařská služba v trestnicích vybavena a za druhé, jak docíliti, aby nemocní vězňové nemusili býti dodáváni do veřejných nemocnic v žádných případech, protože veřejné nemocnice nepřijímají zodpovědnosti ani za osobní strážení ani za kontrolu korespondenčního a návštěvního styku.

Ne z povahy našich ústavů, ale z kulturní a sociální povahy velké většiny odsouzenců, kteří do nich přicházejí, vyplývá, že v našich trestnicích a věznicích bývá mnoho trestanců plicně slabých, po případě vysloveně plicně nemocných. Jest proto zcela oprávněný požadavek našich lékařů, aby v každém justičním ústavě bylo horské slunce a lehárna pro slunění trestanců plicně slabých a chorých. Stejně je plně odůvodněn požadavek, aby každá trestnice měla svůj Roentgenův přístroj.

Nutnosti, aby trestanci v některých případech byli dodáváni do veřejných nemocnic k operacím apod., lze předejiti jen tím, že ústavní naše nemocnice budou vybaveny věcně i osobně potřebným vlastním zařízením. To nebude ve všech ústavech stejně snadné; snadnější to bude v ústavech, které jsou ve větších městech aneb alespoň v jejich bezprostřední blízkosti /Praha, Plzeň, snad i Kartouzy, Košice/, naproti tomu obtížnější to bude v ústavech odlehlých /Mikulov, Mírov, Ilava, Leopoldov/. Jest proto nutno alespoň ty ústavy, kde to snáz proveditelné je, vybaviti tak, aby v těžších případech z ostatních ústavů mohli tam býti nemocní vězňové k operacím nebo jiným odborným zákrokům dodáváni. Požádali jsme v tom směru před více lety ministerstvo zdravotnictví o spolupůsobnost, ale věc zapadla. Nezbyvá tedy, než aby naše ústavy samy se chopily práce. Pro ústavy vhodně položené bylo by zajistiti ve smluvním poměru součinnost lékařů specialistů za určité sazby a vybaviti operační sály tak, aby stačily pro každý případ. Nesmějí se ovšem již napříště vyskytovat u nás případy odeslání vězňů k operaci do veřejné nemocnice proti, že náš vězeňský lékař se bojí zodpovědnosti anebo nemá dosti sebedůvěry ve vlastní kvalifikaci.

Že vězeňský lékař má vykonávati také stálý dozor na všechnu ústavní hygienu, že při vši přísnosti vůči simulantům má uměti získati si důvěru všech trestanců a že lékař má se konverzačními přednáškami zúčastňovati také výchovné práce ústavní – to vše jsou samozřejmosti, o kterých není potřeba obsírněji mluvit. Snad jen to ještě stojí za zmínku, že není dobrým vysvědčením pro lékaře, posílá-li pacienty k raportu, neboť je to znamení, že ve vlastní působnosti náležité autority docíliti nedovede.“

Z výše citovaného bodu programu je patrné, že byly nastoleny dvě hlavní otázky, první se týkala vybavení lékařské služby ve věznicích, druhá přemísťování nemocných vězňů do veřejných nemocnic. Vzhledem k tehdejšímu velkému počtu trestanců nemocných plicními chorobami se požadovalo, aby každá trestnice byla vybavena horským sluníčkem a rentgenovým přístrojem. Ústavní nemocnice (Praha, Plzeň, Valdice a Košice) měly být vybaveny operačním zařízením, čímž by se omezilo přemísťování vězňů do veřejných nemocnic, ze kterých často utíkali. V diskusi vystoupil pouze soudní rada Dr. Pražák a senátorka Plamínková, oba shodně konstatovali, že se vězňové potýkají u odsouzených s problémem předstírání nemocí (simulací). Jiné připomínky nebyly. Další bod programu II e/ a f/ se týkal **sociální péče ve výkonu trestu a péče o propuštěné trestance**.

„Sociální péče ve výkonu trestu jest u nás úkolem zcela novým, který dosud vykonáván nebyl. V Sasku mají v každé trestnici zvláštního úředníka s vysokoškolským vzděláním pedagogickosociálním, t.zv. Sozialfürsorger, jehož úkolem jest výhradně jen, aby ve výkonu trestu každému trestanci podle potřeby věnoval radou i skutkem pomoc v jeho otázkách sociálních. Je toho naléhavá potřeba i u nás. Při každé inspekci vyskytnou se případy, že trestanci jsou znepokojeni a bezradni v některé otázce rodinné nebo existenční nebo občanské a nenalézají v ústavě přispění. Stěžoval si trestanec, že jeho žena odešla s milencem a opustila 5 dětí, o nichž on neví, co se s nimi děje. Mladý trestanec, který měl za několik neděl z trestu vystoupiti, měl obavu, že ho rodiče k sobě nepřijmou, protože mu za dobu jeho několikaletého trestu na dopisy nikdy neodpověděli ani ho nenavštívili – a nikdo v ústavě nepřičinil se o to, aby tento rodinný poměr spravil. Jsou trestanci, kteří jsou přesvědčeni o své nevině /a nelze vždycky s určitostí vyloučiti, že právem/, případy takové leckdy se vymykají paragrafové šabloně – a přece nebývá v ústavě nikoho, kdo by měl trpělivost, chuť i čas s trestancem důkladně pohovořiti, věc prostudovati a poraditi. Bývají rozvraty mezi manželi, mezi rodiči a dětmi atd, atd. Za dosavadního stavu nemívají zpravidla úředníci pro jiné povinnosti času pro tuto sociální péči. A přece je nezbytně nutná, nemá-li trest ve svých důsledcích znamenati více zla než dobra.

Naše vězeňství je na slušné úrovni co se tkne pořádku, kázně a administrativní organizace, ale je potřeba, aby dostalo obsažnější a racionálnější náplň právě po stránce sociální. Ředitel Dr. Weissenrieder ve své pražské přednášce dobře řekl, že už sám výkon trestu má býti pokusem o nový lepší život – musíme proto sociální péči ve výkonu trestu soustavně a účinně vybudovati.

Dobrym základem bude, zavede-li se aby každý nový trestanec v době kontumační vazby napsal o sobě zprávu, ve které by uvedl své vlastní stanovisko svoji vině a k svému trestu a v níž by vyznačil také hlavní rozhodující okolnosti svého života, své poměry a své nesnáze. Bylo by pak v první řadě na tomto základě založiti sociální péči o jednotlivé trestance: poradit, uklidnit, po případě dopsat na příslušná místa, event. i osobně intervenovat, zkrátka všemi prostředky býti nápomocen, aby trestanec odstranil ze své životní dráhy nesnáze, důsledky chyb apod. a aby si už v trestu urovnával a připravoval cestu k novému spořádanému životu na svobodě. Pro mladé úředníky /adjunktů a elévů/ bude velmi dobrou školou, budou-li v tom pod vedením starších úředníků spolupracovati. Hlavní věcí jest cítiti vnitřně povinnost k této práci a nevyhýbati se jí. Přednosta ústavu – tak jako v jiných směrech – musí i v tomto směru úroveň ústavu povznést a udržovati. Jest nutno, aby neprodleně tuto sociální práci ve výkonu trestu každý ve svém ústavu zařídil. Připouštím, že práce ta při omezeném počtu našich ústavních úředníků může brzy přesáhnouti sílu učitele, duchovního i adjunkta pro jiné jejich povinnosti. Ale zase to nemůže býti důvodem, aby práce konána nebyla, nýbrž povede to k tomu důsledku, že bude potřeba po německém vzoru i u nás ustanoviti zvláštního sociálního pracovníka pro každou trestnici. Ale dříve je potřeba práci aspoň připraviti – o to jde, aby se tak opravdu stalo.

Co se tkne péče o propuštěné trestance, nechci rozvíjeti tuto otázku v celé její bolestné šíři a hloubce a nechci znova obšírně ukazovati, jak daleko jsme v této práci za jinými státy. Věc je takového dosahu, takové důležitosti, že vyžaduje zvláštní porady pro sebe. Dnes chtěl bych se zmíniti o ní jen potud, pokud se dotýká přímo působnosti trestnic a jejich orgánů.

§ 36 služ. řádu pro úředníky trestnic dává v tom určité směrnice, které se zpravidla, bohužel, nedodržují. Je úplně pochybená péče o propuštěné trestance, která čeká, až propuštěný trestanec po delším nebo kratším marném vlastním usilování přijde ke spolku s prosbou o práci nebo o podporu nebo o šatstvo. To už je obyčejně žebrota a ne sociální péče. Sociální péče musí býti soustavně připravována a péče o propuštěného trestance musí býti v hlavních obrysech provedena už když trestnici opouští. Nestane-li se sociální péče o propuštěné trestance v tomto smyslu organickou součástí výkonu trestu, pak se nám nikdy nepodaří pozvednouti naši péči o propuštěné trestance nad dosavadní ubohou žebračko-charitativní úroveň. Je potřeba, aby v každém případě, kde je to odůvodněno, byla poslána z ústavu příslušnému spolku, po případě příslušné jiné instituci, zevrubná zpráva a je ovšem také potřeba, aby v dotyčném spolku resp. instituci byly pohotové orgány, které nepřipustí, aby zpráva taková byla prostě založena, nýbrž zařídí, aby včas a věcně bylo na ni reagováno. Znovu zdůrazňuji, že otázka péče o propuštěné trestance není v prvé řadě otázkou peněz, nýbrž otázkou živého srdce a živého svědomí. Nejde tak o to, aby propuštěnému trestanci byla dána větší nebo menší peněžitá částka, která má pro něj cenu dosti pochybnou a po případě jen na několik dní bídu oddálí, nýbrž jde hlavně o to, aby mu bylo opatřeno zaměstnání, kterým by se mohl poctivě živiti. Bohužel každoročně uveřejňované výkazy našich spolků pro péči o propuštěné trestance ukazují, že to, co má býti pravidlem bývá /i/ za mnohem příznivějších poměrů než dnešních/ jen zcela řídkou výjimkou. Několik tisíc propuštěných trestanců ročně potřebuje a žádá sociálního přispění – avšak jen asi v 10 – 20 případech se propuštěnému trestanci zaměstnání opatří. Vím, že zvláště dnešní poměry věc velmi ztěžují, ale přes to dlužno si uvědomiti, že nejde tu o sentimentalitu ani o mazlení se s trestanci, jak se často soudívá, nýbrž o velmi racionální a naléhavý zájem státu, aby totiž tímto způsobem bylo čeleno zločinecké recidivitě.“

Z citovaného bodu programu je zřejmé, že Dr. E. Lány podrobil sociální práci s odsouzenými důrazné kritice. Zvláště postpenitenciární péče byla na nízké úrovni, nedařilo se získávat zaměstnání pro propuštěné trestance. V diskusi účastníci souhlasili s navrhovaným zřízením zvláštních sociálních pracovníků v jednotlivých trestnicích podle německého vzoru, ale nepodpořili návrh, aby spolky pro propuštěné trestance byly přeměněny na veřejné úřady. „Právě dobrovolnost a soukromá iniciativa se osvědčují v sociální péči jako metody nejúčinnější, Záchrana, Armáda spásy, Červený kříž atd. jsou toho dokladem“, konstatovala prof. Dr. Nečasová v diskusi. Soudní rada Pražák navrhl svolat k problematice péče o propuštěné trestance zvláštní konferenci a pokusně zříditi zvláštní podniky pro zaměstnávání propuštěných trestanců (např. opisování atd.). Prokurátor Volšický k tomu oznámil, že bratislavský Spolek na podporování a zaopatřování propuštěných trestanců usiluje o zřízení zemědělské kolonie.

Dne 28. října 1931 v 9.00 hodin zahájil Dr. E. Lány druhý den konání konference. Pokračoval v referátu k bodu I c/ programu o **rozdílení disciplinárních tříd**.

„Nové rozlišení disciplinárních tříd je naléhavě potřebné jednak proto, že dosavadní stav pro přílišnou jednostrannost a šablonovitost nevyhovuje a jednak proto, aby novým razantním rozlišením byla podstatnou měrou zesílena myšlenka progresu ve výkonu trestu. Dosud byly rozdíly vlastně jen v termínech návštěvních a korespondenčních, v zevním označení a v míře nákupu vedlejších požitků. Po uvážení návrhů došlých z trestnic předkládá se k diskusi návrh na novou úpravu disciplinárních tříd pro ústavy pro nepolepšitelné, pro ústavy pro polepšitelné a pro ústav košický; pro Mikulov, Mírov a Řepy bude potřeba

specielní úpravy, pro kterou však budou už dány aspoň hlavní směrnice stanoviskem, jež bude zaujato k předloženému návrhu.

Vědomě bylo vypuštěno kouření. Většina ústavů vyslovuje se proti kouření, jen přednostové ústavů na Borech, v Kartouzích a na Mírově vyslovili se pro užší neb širší přípustnost kouření.

Zkusili jsme to s kouřením brzy po převratu podle německého vzoru a zkušenost byla zlá. Máme se k ní vrátiti? Moderní péče o trestance a nákladnost jich vydržování dráždí veřejnost, která ironizuje „fešácké kriminály“, většina trestanců skutečně má v trestu živobytí lepší než na svobodě, takže po té stránce – tj. vedle odnětí svobody – jest charakter trestu zdůrazněn hlavně odnětím požitků, jichž pro život a zdraví není potřeba. Kouření nejen není potřebné, ale jest spíše škodlivé; kulturní síly národa se spojují k boji proti jedu nikotinovému a alkoholovému a my bychom měli v trestu nikotin favorizovati? Trest má býti také školou sebekázně – i s toho hlediska bylo by dlužno kouření odmítnouti.“

Diskuse ukázala na rozdílnost názorů k novému návrhu úpravy disciplinárních tříd, a to diferencovaně pro vězně nepolepšitelné, polepšitelné a mladistvé. Ústavy v Mikulově, Mírově a Řepích měly mít speciální úpravu. Shodně bylo pouze konstatováno, že dosavadní platné třídy nevyhovují, jsou šablonovité na úkor žádoucí individualizace a týkají se jen návštěv, korespondence, označení trestanců a nákupu vedlejších požitků. Všeobecně byli zástupci vězeňství pro zpřísnění podmínek, poslanci, senátorka a člen Zemského zastupitelstva českého za jejich zmírnění. Vrchní odborový rada Dr. Scholz a ředitel Erhart doporučili rozlišit disciplinární třídy tak markantně, „*aby postup do vyšší třídy byl pro odsouzené skutečně patrným prospěchem*“. Diskutovány byly též potravinové přídavky. Většina účastníků doporučovala, aby nebyly zaváděny potravinové přídavky podle disciplinárních tříd, ale stravování bylo podle potřeby celkově vydatnější. Co se týká mladistvých, hlavní novotou byl návrh na rozlišování disciplinárních tříd podle známkové soustavy. Vrchní odborový rada dr. Scholz upozornil na nutnost definitivně rozhodnout o budoucí povaze Komenského ústavu v Košicích, má-li zůstat podle nového zákona o trestním soudnictví nad mládeží ústavem justičním nebo se stát spíše ústavem sociálním.

Z disciplinárních tříd bylo záměrně vypuštěno kouření, ke kterému bylo nejvíce připomínek a rozdílných názorů. Referující Dr. E. Lány, tajemník Junger, vrchní adm. rada Dr. Érdeky, Dr. Kočí i ředitel Löw se vyslovili proti kouření, a to jak z důvodů kázeňských, tak zdravotních. Naproti tomu poslanec Hackenberg zastával názor, že kouření je pro trestance nejvyšší dosažitelnou premií, kterou by ovšem bylo nutno upravit individuálně. K tomu Dr. Erdéky upozorňoval, že pokud by bylo kouření povoleno, musí být pro všechny, ne pouze pro některé disciplinární třídy. Vrchní administrativní rada Dr. Štefka a prokurátoři Dr. Čermák a Dr. Volšický doporučovali povolit kouření za určitých předpokladů, poněvadž ho považovali za jeden z nejúčinnějších výchovných prostředků. Také soudní rada Dr. Pražák i prof. Dr. Nečasová připouštěli možnost kouření, protože se ve skutečnosti ve všech trestních ústavech kouřilo i přes veškeré zákazy. Poněvadž nebylo dosaženo dohody, diskuse byla uzavřena doporučením k dalšímu jednání.

Referát pokračoval bodem I d/ programu **o disciplinárních trestech.**

„Skoro všechny trestnice pokládají dosavadní soustavu disciplinárních trestů za dobrou a namnoze zamlouvalo by se jim prodloužení doby trestu o dobu trestů disciplinárních /Bory, Ilava/. Ve srovnání s cizími státy trestá se u nás poměrně mnoho a zejména je u nás v některých ústavech ještě nepoměrně časté používání temnice. I používání okovů, jichž má býti používáno ne jako trestu, nýbrž jen jako nouzového přechodného opatření, mívá dosud neprávem v některých ústavech charakter trestu a to trestu někdy nepřipustně a neodůvodněně dlouhého. Tělesné tresty jsou u nás odstraněny s jedinou výjimkou ústavu Komenského, kde podle bývalých uherských předpisů je tělesný trest přípustný.“

Dlužno především zdůrazniti, že autorita vězeňské kázně při výchovné směrnicí nemá býti především v mechanickém trestání, nýbrž musí býti založena na prvním místě v mravní autoritě, v kulturní úrovni ústavu, v individuálním výchovném vlivu na jednotlivé trestance, v jejich víře ve spravedlnosti atd.

Jest žádoucí, aby trest temnice i v ústavech pro nepolepšitelné stal se opatřením jen výjimečným; v ústavech pro polepšitelné a pro mladistvé měl by via facti vůbec zmizeti. Používání okovů jest omeziti skutečně jen na nutnou přechodnou potřebu; ponechají-li se okovy dopadenému uprchlíku týden nebo nejvýše 14 dnů, nebylo by delší použití už jistě odůvodnitelné. V Komenského ústavě jistě se najde k udržení kázně dosti jiných kulturnějších prostředků tak, aby tělesné trestání mohlo býti vůbec vyřaděno.

V diskusi převažovaly návrhy disciplinární tresty zmírňovat, což se týkalo hlavně ukládání trestu temnice a okovů. Jednotného názoru však dosaženo nebylo. Soudní rada Dr. Pražák se vyslovil proti ukládání trestu temnice s tím, aby se vězeňští lékaři vyjádřili, zda nepokládají tento trest za škodlivý pro zdraví vězňů. Ředitel Löw byl pro zrušení tohoto trestu pouze v ústavech pro polepšitelné a mladistvé provinilce, pro nepolepšitelné však doporučil trest temnice ponechat. Pro zachování temnice byl vrchní adm. Rada Dr. Érdeky, „*poněvadž je to nejúčinnější disciplinární trest*“ a také prokurátor Vošický. Člen zemského zastupitelstva českého Dr. Sychra doporučil odstupňování disciplinárních trestů. Dále bylo navrženo zrušit používání všech tělesných trestů u mladistvých. Referát pokračoval bodem III a/ programu **o stravování trestanců.**

„Dosavadní vězeňskou stravu uznávají zprávy došlé z trestnic celkem za uspokojivou a dostatečnou s těmito připomínkami: plzeňský lékař místo ranní polévky navrhuje bílou kávu; kartouzský lékař doporučí černou kávu k snídani místo polévky a aby maso k obědu bylo podáváno 3x týdně /dosud 2x týdně/; ilavský lékař soudí, že by měla býti zvýšena denní tuková dávka, že by se mělo používatí místo umělých tuků čistých tuků zvířecích a že výžová kaše měla by býti zadělávána v mléce a nikoli ve vodě, lékař Komenského ústavu v Košicích doporučí více sezónního přizpůsobení stravy /ovoce, zelenina/; mírovský lékař soudí, že strava je dostatečná, ale měla by býti pestřejší; k tomu mírovský správce doporučí péci pro vězně černý chléb, protože prý je výživnější a vláčnější, dále doporučí, aby k snídani byla pdována bílá káva s 30-40 g margarínu, k večeři pak občas plnotučný sýr – jinak uznává, že strava je dobrá a že většina trestanců na svobodě takové nemá. V mikulovském ústavě bylo provedeno zlepšení stravy tak, že chovanci dostávají chleba neodměřeně, kolik si kdo přeje, k snídani dostávají obdobně bílou kávu a k večeři jednou týdně buď vepřové sádlo nebo margarín nebo tučný sýr smetanový a k tomu mléko.

Jistě naši trestanci nehladoví, zvláště když denní dávka chlebová /600 g/ pro těžce pracující trestance je zvýšena na 700 g a když vězeňským lékařům je ponechána široká možnost ordinovati jídelní přídavky /chléb, mléko, kaši/ těm trestancům, o nichž buď z poklesu tělesné váhy nebo jinak nabudou přesvědčení, že toho pro své zdraví potřebují. Skladba a výměra jídel v nynější soustavě byla schválena ministerstvem zdravotnictví a tělesné výchovy.

Cizincům, kteří k nám přicházejí, zdá se naše strava nepřiměřeně bohatou; tak se vyslovila anglická návštěvnice už dávno před kongresem a z kongresových hostí bruselský Dr. Vervneck se pozastavoval, že prý naše vězeňská strava činí příliš restaurační dojem atd. Patrně jsou cizinci u nás překvapeni tím, že naše vězeňské obědy sestávají ze dvou, po případě tří chodů, kdežto v okolních státech je pravidlem, že se podává vězňům k obědu jen jedno jediné jídlo a to polopolévka-polokaše zeleninová, luštěninová, bramborová a tom v určité dny maso. Střídání jídel bývá při tom velmi málo pestré. Také je v cizině obvyklejší požívání černého chleba ve vězeňské stravě.

Konkrétně jde u nás hlavně o dvě otázky:

a/ má-li býti zvýšena denní dávka chlebová,

b/ má-li býti zvýšena dávka tuková.

Podle našich zkušeností a ve srovnání s poměry v cizích státech doporučili se ad a/ zvýšiti denní dávku chlebovou v trestnicích ze 600 na 700 g a připuštěním dalšího zvýšení pro těžce pracující trestance na 800 g, ve věznicích krajských soudů pak zvýšiti denní dávku chlebovou z dosavadních 400 na 500 g; v ústavech pro mladistvé v Komenského ústavě v Košicích tak jako v ústavě mikulovském bylo by vůbec upustiti od odměřování dávky chlebové a přinášeti do společných jídelen k snídani, k obědu i k večeři chléb nakrájený v krajíčcích v takovém množství, aby každý chovanec mohl si vzíti libovolně podle hladu a po snídani a po obědě vzíti si ještě i sebou chléb na přesnídávku. Poznamenati dlužno, že zvýšení dávky chlebové průměrně o 100 g denně znamenalo by vyšší roční náklad v trestnicích o Kč 136.000,-- a ve věznicích o 250.000,-- Kč, tedy celkem o Kč 376.000,-- ročně; ad b/ doporučili se zvýšiti denní dosavadní dávku tukovou ze 35 g na osobu na denních 40 g na osobu a podávati vězňům k večeři nejméně jednou týdně plnotučný nepáchnoucí sýr nebo brynzu. Zvýšení dávky tukové ze 35 g na 40 g denně znamenalo by zvýšení nákladu celkem asi o 260.000,-- Kč ročně.

Používání mléka k zadělávání kaše je podle jídelního řádu přípustno a není k tomu třeba zvláštního nového souhlasu.

Pro mladistvé trestance a chovance máme společné jídelny, v nichž jest dbáti, aby se trestanci učili také slušně jísti a slušnému společenskému chování u stolu. Doporučí se, aby také v mírovském ústavě pro choré trestance byly zavedeny společné jídelny pro jednotlivá ústavní oddělení; jídelen těch dá se použiti také za společenské místnosti po večeři, po případe i k přednáškovému rozhovoru a pod.

Společné jídelny umožňují také praktičtější manipulaci při roznášení jídel /ve společných mísách/ i co se tkne ukládání jídelního náčiní.

Podávati maso třikrát týdně nebylo by sociálně přiměřené. Je mnoho řádných rodin dělnických i živnostenských, jež nemají masa více než dvakrát týdně a mohlo by právem vyvolati pohoršení veřejnosti, kdyby trestanci měli býti na tom lépe.

Zpestření stravy a přihlížení k sezónním možnostem /zelenina, ovoce/ jistě se doporučí a je to věci rozhledu a dispozic ústavních správců.

Nechceme se vydávati ani výtce, že naši vězňové hladoví, ani výtce, že se mají lépe než slušní lidé na svobodě; proto mají obdržeti vězňové stravu v takové míře, kolik je potřeba k zachování zdraví, avšak ne pro pouhý požitok.

V diskusi ke stravování trestanců funkcionáři zhodnotili vězeňskou stravu všeobecně za uspokojivou a dostatečnou, zahraničním účastníkům se zdála dokonce nepřiměřeně bohatá. Rozdílné názory byly k návrhu, zda zvýšit denní dávku chleba nebo tuku. Ředitel Vlasák se přimlouval za zvýšení denní dávky chleba. Zatímco Dr. Kočí z Komenského ústavu, Dr. Mrha z mírovského ústavu, tajemník Junger a ředitelé Erhart a Löw doporučovali zvýšit dávky tuku na 40 g denně, vrchní adm. radové Dr. Štefka a Dr. Érdeky a tajemník Ritt považovali dosavadní denní dávku (33 g) za dostatečnou. Dále vrchní odborový rada Dr. Scholz a poslanec Beneš doporučili zvýšit pro vězně spotřebu cukru a prokurátor Volšický zase více mléka. Účastníci se nakonec shodli na tom, že je potřebné zvýšit denní dávku chleba o 100 g a tuků o 7 g. Podávání masa třikrát týdně se nedoporučilo, aby to nevyvolalo pohoršení veřejnosti. Na závěr diskuse bylo konstatováno, že ke všem podnětům bude přihlédnuto při konečném rozhodnutí při nové úpravě vězeňského stravování. Poté program konference pokračoval zprávou k bodu III b/ c/ **o vězeňské práci**.

„Není a nesmí býti otázkou, zda trestanci mají pracovati a mají-li nárok na práci. Má-li člověk přirozený nárok na práci, nelze ho upírati ani trestanci, jenž nepřestal býti občanem. Nad to pak je práce podstatnou výchovnou složkou ve výkonu trestu po stránce kázeňské, mravní a sociální tak, že by znamenalo popřít všechn výchovný a nápravný smysl výkonu trestu, kdyby práce – a to práce intenzivní, účelná a praktická – měla býti vypuštěna nebo nepřiměřeně omezena. Je-li u nás vedle příčin sociálních hlavní kořen zločinnosti

v lehkomyšlné lenosti, musí trest vhodnou organizací práce vychovávat především k pracovitosti. Nezaměstnanost ve výkonu trestu nemá arci pro trestance bezprostředně kritických důsledků existenčních, ale v mravních důsledcích je vězeňská nezaměstnanost horší než na svobodě, poněvadž by znamenala, že trestanec se nevychovává k ukázněné pracovitosti, nýbrž k bezstarostné lenosti. A nelze zamlčeti, že v důsledku současných svízelných poměrů hospodářských a pracovních začíná se nezaměstnanost v některých našich ústavech zase objevovat měrou dosti povážlivou.

Pro význam práce ve výkonu trestu není ve všech našich ústavech /zejména v mnohých věznicích krajských soudů/ dosti správného pochopení. Přednosta ústavu musí ukázat svou schopnost a horlivost právě také tím, že umí pro své vězně vhodné zaměstnání opatřit a zajistit, aniž by se při tom vydal výtce, že tím poškozují zájmy dělnictva a živnostnictva. Naši vězňové pracují průměrně ve skutečnosti jen něco přes 7 hodin denně, což není v souladu s kázeňskými úkoly výkonu trestu a nesnese to srovnání s poměry v jiných státech, kde bývá efektivní pracovní doba vězeňská 10 až i 11 hodin denně. Nápravu bylo by zjednat zejména zavedením přiměřeně dlouhé večerní práce v celách. Zkrátila by se tím dlouhá doba 3 ½ hodinového večerního odpočinku, kdy dlouhá chvíle mnohé trestance svádí k neplechám a špatným myšlenkám a zvýšil by se zároveň i výnos pracovního provozu pro stát i pro trestance.

Po dílenské nebo venkovské práci denní, jež končí o 17 ½ hodině večerní, mohli by trestanci po večeři ještě aspoň od 19 do 20 ½ hodiny býti zaměstnáni v celách nějakou lehčí akordní prací mechanickou. Uložení ke spánku bylo by posunouti z dosavadní 21. hodiny na 21 ½ hodinu večerní, takže by měli trestanci jak po večeři, tak po skončení večerní práce po celé jedné hodině volného času. Předpokladem a podmínkou pro takovou úpravu je, aby po skončení denní práce byl zpravidla každý trestanec izolován, neboť večerní práci bylo by vykonávat bez přímého dozoru, což je proveditelné při práci v celách isolačních, nikoli však ve velkých společných ložnicích.

Velmi důležitá je otázka, jakými pracemi jest vězně zaměstnávat. Otázka ta má složitý smysl sociální. Je na snadě, že trestanci mají býti zaměstnávaní zpravidla takovými pracemi, jež mohou jim po propuštění usnadnit jejich existenci. Avšak jde i o to, aby vězeňská práce nebyla škodlivou konkurencí pro dělnictvo a živnostnictvo.

Naše trestnice zdůrazňují ve svých zprávách tyto zřetele, co se tkne organizace vězeňské práce:

Trestnice plzeňská doporučují, aby řemeslné práce byly konány nejen pro vězeňskou a justiční, nýbrž i pro jinou státní potřebu v rozsahu co nejširším /stejnokroje, prádlo, obuv, také pro vojsko/, aby za to co nejvíce omezena a nejlépe vůbec vyloučena byla práce pro soukromé podnikatele, kteří mají příliš jednostranně jen svůj výdělečný zájem na mysli; rovněž co nejvíce omeziti sluší bezduché práce mechanické, jako sáčkování a pod., jež jsou v nynějších poměrech nutným zlem. Cena výrobků neměla by býti účtována podle hodin, nýbrž by měla býti vykalkulována se zřetelem k běžným tržním cenám, aby nebylo cenové konkurence. Jest naléhavá potřeba dobře kvalifikovaných dílovedoucích, bylo by zvýšiti mzdu za práce mimorežijní a rovněž zvýšiti pracovní odměny, jež by měly býti vhodným způsobem /nejlépe procentuelním zvýšením/ přizpůsobeny také disciplinárním třídám.

Trestnice leopoldovská pokládá za žádoucí, aby pracovní doba denní byla prodloužena na efektivních 10 hodin pracovních, aby byla vyloučena práce pro soukromé podnikatele, jimž nejde o výchovu, nýbrž jen o výdělek a aby se pracovalo co nejvíce pro vlastní ústavní potřebu. Dílny jest nutno opatřiti především velmi dobře kvalifikovanými dílovedoucími a také nejmodernějším zařízením strojním a jiným tak, aby trestanci si navykli pracovat moderními pracovními metodami. Pokud se nevystačí pracemi pro vlastní ústav, mělo by se v trestnicích pracovat co nejvíce pro potřebu státní – zejména pro vojsko, pošty, dráhy a takéž mělo by býti trestanců používáno pro veřejné práce venkovské /práce silniční,

regulační a pod./ Práce mechanické je co nejvíce omeziti. Pracovní odměny nutno zvýšiti a upravit je též podle disciplinárních tříd.

Trestnice kartouzská taktéž požaduje co nejlépe kvalifikované dílovedoucí pro vězeňské dílny a doporučí, aby v dílnách vězeňských vedle prací pro potřebu vězeňskou bylo co nejvíce pracováno pro širší potřebu státní; balící plátno, bedny a krabice pro tabákovou režii, koše na uhlí, košťata, rohože, ručníky pro dráhy, poštovní schránky a brašny pro listonoše atd. Mzdu za práci nerezijní bylo by zvýšiti a jest žádoucí, aby trestancům, kteří nejsou žádnému řemeslu vyučeni, byla v trestnici dána možnost některému řemeslu se právoplatně vyučiti.

Trestnice ilavská pokládá za potřebné, aby byl rozšířen pracovní provoz pro státní potřebu a aby byla prodloužena doba pracovní.

Mikulovský ústav stýská na nedostatek kvalifikované řemeslné práce v ústavních dílnách. Doporučí, aby chovanci, kteří se učí řemeslu byli v ústavě ponecháni až do úplného vyučeni bez zřetele k tomu, že po případě překročí při tom 21. rok věku.

Ústav mírovský vyslovuje se pro největší rozšíření pracovního provozu pro státní potřebu a to zejména takových prací, jimiž by se mohli trestanci po propuštění na svobodě živiti; zastaralé mechanické práce jest omeziti co nejvíce.

Ženská trestnice v Řepích zdůrazňuje důležitost intenzivní a účelné vězeňské práce.

Komenského ústav v Košicích požaduje co nejrozsáhlejší a nejintenzivnější pracovní provoz jakožto předpoklad úspěšné vězeňské a ústavní výchovy. Doporučí, aby byli vězňové posíláni také na veřejné práce silniční, regulační a pod. Pokládá za žádoucí, aby cena vězeňských výrobků byla kalkulována se zřetelem k běžným cenám tržním. Pro vlastní působnost dokazuje potřebu, aby ústavní dílny byly prohlášeny za odborné učiliště tak, že by výuční list ústav vydával s titulem „Živnostenská odborná škola“ a nikoli v titulem „Státní výchovna a pečlivost o mládež“, ...

Jest nepochybně správná směrnice, abychom se postupně zbavovali práce pro soukromé podnikatele a za to co nejvíce rozšiřovali práce pro potřebu státní, a to vedle potřeby justiční zejména také pro státní potřebu sociální, poštovní, železniční, vojenskou, tabákovou, po případě i pro potřebu zemědělskou /regulace/ a veřejných prací /silniční práce a pod./ Bude potřeba s dotýčnými resorty o věci se blíže dohodnouti.

Zvýšení mzdy za vězeňskou práci bylo by jistě odůvodněno a spravedливо – už proto, aby nemohlo býti vytýkáno, že vězeňská práce nižšími cenami škodlivě konkuruje s prací mimovězeňskou. V Německu, ve Francii a v Dánsku jsou mzdy za práci vězeňskou vyšší než u nás; platí-li se u nás za 1 hodinu vězeňské práce průměrně jen asi 70-80 hal. /z čehož se pak sráží ještě pracovní odměna/, musíme usilovati o docílení průměrné mzdy asi 1.20 Kč za 1 hodinu, abychom se přiblížili vězeňskému mzdovému průměru Francie a Německa. O zvýšení pracovních odměn vězeňských bylo pojednáno při úvaze o novém rozlišení disciplinárních tříd.

Co se tkne řemeslné výuky ve výkonu trestu, je potřeba překonávati předsudky a žárlivost kruhů živnostenským a usilovati o zrušení zastaralého a protisociálního předpisu § 14 b/ živn. řádu, jenž prohlašuje, že doba ztrávená v trestnicích a donucovacích pracovnách není započitatelnoa do výučné řemeslnické doby. Jen pro oba naše ústavy mladistvých bylo docíleno dosud, že jsou v nich zařízeny právoplatné živnostenské pokračovací školy a že jejich chovanci mohou býti jako učňové přihlášení a řemeslu vyučeni.

Co se tkne večerní práce trestanců, lze podle osvědčených cizích vzorů ponechati trestancům také možnost, aby večer konali podle osobní záliby nezávadné práce pro sebe samy nebo pro svou rodinu a příbuzné, na př. práce košíkářské, jemné lupenkařské, lepení krabic, malování na dřevě, na plátně a pod.“

V diskusi k projednávanému tématu vystoupil pouze poslanec Hackenberg s názorem, že nedostatek práce pro odsouzené znamená zostření jejich výkonu trestu. Pokládal za

samozřejmě, aby trestanci pracovali pro stát a veřejné korporace. Nesouhlasil s tím, aby pracovní doba byla prodloužena povinnou večerní prací a doporučil, aby místo ní byla večer trestancům poskytnuta raději možnost pracovat pro vlastní soukromou potřebu. Z výše citované části referátu o zaměstnávání vězňů je patrné, že se k návrhům vyjadřovali jednotlivé trestnice. Všichni byli jednotného názoru, že práce má vězně vychovávat a nezaměstnanost na ně působí negativně. Navrhovalo se, aby vězeňství vykonávalo práce hlavně pro státní potřebu - justici, vojsko, poštu, železnici apod., vlastní ústavní potřebu, místo pro soukromé subjekty a k tomu byly ústavní dílny vybaveny moderním strojním zařízením pod vedením kvalifikovaných dílovedoucích – mistrů. Dále se navrhovalo prodloužit pracovní dobu (7 hodin denně) o 2 a půl hodiny, a to převážně večer. Komenského ústav v Košicích požadoval aby ústavní dílny měly postavení odborných učilišť a odborníci ve vedení tak mohli vydávat výuční listy. Posledním tématem programu konference byl bod IV.: **výběr, odborné vzdělávání a služba vězeňských zaměstnanců.**

„Za předválečných rakouských poměrů stačilo a mohlo postačiti, aby byli vězeňští zaměstnanci prostě jen vykonavateli rozkazů svých představených a aby měli vojenský smysl pro řád a kázeň. Nevyžadovalo se a nebylo zapotřebí, aby měli vlastní ideový a etický vztah ke své službě, neboť idea byla v systému. V demokratických poměrech republiky nestačí, aby vězeňský zaměstnanec byl jen mechanickým vykonavatelem rozkazů, nýbrž dozorce vězňů stejně jako vězeňský úředník musí býti uvědomělým spolupracovníkem k provádění velkých úkolů, jež dnešnímu vězeňství ukládají dané poměry. tak, jak jsme si to v předchozích úvahách načrtli. Smysl a pochopení pro úkoly a cíle moderního vězeňství musí býti jasné a živé v mozku a srdci každého vězeňského zaměstnance.

Vězeňský zaměstnanec, který by neměl ke své službě hlubších vztahů a jemuž byla by služba jen jakýmsi „nutným zlem“ k dosažení gáze a existenčního zajištění, nemohl by službě prospěti a byl by jí naopak spíše jen břemenem a překážkou.

Vzhledem ke značně zvýšeným požadavkům, jež se dnes činí na vězeňské dozorce a úředníky, jest samozřejmo, že dlužno věnovati velmi pečlivou pozornost jejich výběru a jejich odbornému vzdělání. To, co bývalo hlavní kvalifikací pro vězeňskou službu, totiž aktivní vojenská služba, má jistě i dnes svou hodnotu a svůj význam, - avšak není to už věcí hlavní a samo o sobě by to zdaleka nestačilo.

Hlavní kvalifikace dnešního vězeňského zaměstnance bude jednak v jeho povahových vlastnostech /aby to byl člověk energický, neohrožený, ale zároveň ušlechtilý, spravedlivý, trpělivý/ a jednak v jeho všeobecném a odborném vzdělání. Jest zahanbující, vyskytnou-li se ještě tu a tam mezi našimi vězeňskými zaměstnanci lidé, kteří neovládají uspokojivě státního jazyka /zejména v písmě/, anebo zaměstnanci, kteří se domnívají, že k řádnému výkonu služby náleží, aby jednali s vězněm za všech okolností nevládně a příkře.

Proti dřívějším poměrům stal se stran dozorců vězňů pokrok potud, že jsou od několika let za dozorce vězňů ustanovováni jen absolventi odborných přípravných kursů, které se konají v některé trestnici, trvají tři měsíce a mají dosti obsáhlý a soustavný program teoretický i praktický. Konkurs na účast v kurse se veřejně vyhlašuje a bývá ovšem nesnadno z pěti až šesti set žadatelů vybrati 30 – 38 účastníků, při čemž jest ještě dbáti služného zřetele na legionáře, dělesloužící poddůstojníky, Slováky atd. Aby se neopakovaly případy, že byli přijati žadatelé tělesně nebo jinými vlastnostmi nevhodní, musí nyní uchazeči podávati žádosti osobně u přednosta nejbližší věznice neb trestnice, jež s nimi pohovoří a na žádostech /jež předloží pak ministerstvu spravedlnosti/ poznamená, zda pokládá žadatele podle jeho zjevu, chování a inteligence za velmi vhodného či za vhodného či za méně vhodného pro službu dozorce vězňů.

V kursech přednáší domácí komisař nebo právníký přednosta ústavu hlavní věci z ústavy a státního zřízení, hlavní věci z trestních zákonů a řádů, pokud mají bližší neb vzdálenější vztah k výkonu trestu, a vhodné partie z občanské nauky. Ředitel vykládá domácí a

služební řády, správce přednáší z hospodářské administrativy věci, se kterými i dozorce vězňů může do styku přijít, vězeňský lékař koná výklady o vězeňské hygieně a psychiatrii, vězeňský učitel o vězeňské pedagogice a psychologii a inspektor vězeňské stráže o vlastním technickém výkonu služby dozorců i strážní. Po skončení kursu koná se v trestnici zkouška za předsednictví úředníka ministerstva spravedlnosti, při čemž každý absolvent obdrží též své pořadí. Do služby jsou pak povolováni podle docíleného pořadí. Tyto kursy se celkem dobře osvědčují; ale nestačí, za kratší neb delší dobu vytratí se z paměti mladého dozorce to, čemu se v kurse naučil a nastane nebezpečí bezduchého zmechanisování. Je proto třeba konati pro mladé dozorce po jednom až třech letech dozorecké služby odborné kursy pokračovací, ve kterých by formou rozhovoru byl v nejpodstatnějších věcech obsah přípravného kursu zopakován a doplněn praktickými služebními zkušenostmi a novými předpisy. Je nutno, aby ještě letos ve všech trestnicích a věznicích krajských soudů byly takové kursy pokračovací provedeny a aby se staly pravidelnou každoroční institucí. Stačí na to zajisté zpravidla jeden ze šesti zimních měsíců, budou-li v něm konány týdně aspoň tři přednášky vhodně volené a dobrými odborníky obsazené.

Z jedné trestnice přišel podnět, aby za dozorce vězňů byli přijímáni jen absolventi měšťanských škol; podnět je jistě dobře míněn a je potěšitelné, že vyšel ze řad dozorců stráže, ale uskutečnění sotva by bylo samo o sobě dosti pevnou zárukou žádoucí vyšší úrovně. Ta musí býti zaručena především vhodností povahovou a jest proto spíše žádoucí, aby přijatí účastníci přípravných odborných kursů byli ještě podrobeni zkoumání psychotechnickému.

Také o výběru a přípravném a pokračovacím odborném vzdělání vězeňských úředníků platí obdobně totéž, co pro dozorce vězňů. Dosavadní tříměsíční přípravná praxe, ke které jsou připouštěni žadatelé se středoškolskou maturitou, musí býti vydatně doplňována přípravným odborným vzděláním sociologickým a sociálním, psychologickým a pedagogickým, což by bylo nejlépe proveditelné ve formě zvláštních dalších kursů.

Také pokračovacímu vzdělání úředníků je potřeba věnovati zvýšenou pozornost jak pokračujícími kursy /na př. kursy pořádané kriminologickými ústavy v Praze a v Bratislavě/ tak odbornými ústavními knihovnami i příležitostí k návštěvě vězeňských ústavů domácích i význačných ústavů cizích. Ale i u vězeňských úředníků stejně jako u dozorců vězňů hlavní věcí bude pečlivější výběr, aby to byli lidé opravdu vzdělaní, kteří jsou s to, sledovati světové proudy ve vězeňské teorii a praxi, aby to byly dále vyhraněné a ušlechtilé mravní osobnosti, které by měly náležitě pochopení pro mravní a sociální stránku svých úkolů a dovedly v tom býti příkladem také dozorcům vězňů. Vynikající ludwigsburský ředitel Dr. Weissenrieder pokládá za nejpotřebnější vlastnost vězeňského úředníka spravedlnost a trpělivost tak, aby vězňové se ho nejen báli, nýbrž aby k němu měli také důvěru a úctu. Učinili jsme pokus s přijímáním mladých středoškolských abiturientů. Výsledek není uspokojivý, neboť přicházejí tak do vězeňských ústavů lidé příliš mladí bez pevných životních názorů a bez zkušeností – s úrovní prostě praktikantskou, která pro praktickou službu na několik let valné ceny nemá. Myslím, že pro budoucnost doporučí se hledati vězeňský úřednický dorost mezi mladými úředníky, kteří se v jiném oboru veřejné práce několikaletou službou již osvědčili a kteří by o přijetí do vězeňské služby žádali.

Není pochyby, že při naší úsporné systemizaci jsou naši vězeňští úředníci služebními povinnostmi hodně zatíženi a že pro plnění dalších moderních vězeňských úkolů bude potřeba počítati po případě s dalšími novými silami, jako jsme se již zmínili o úřednicích sociální péče a o odborných lékařích pro vědecký výzkum odsouzenců.

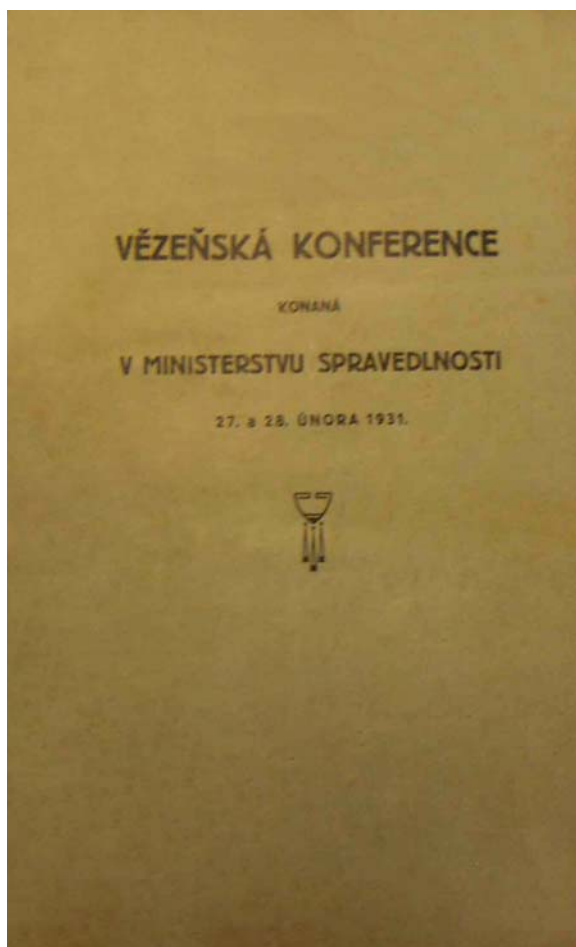
Jednotlivé naše ústavy jsou namnoze velmi různé povahy podle svého umístění, rozčlenění a zařízení. Je na snadě, že pro úředníky i pro dozorce bude namáhavější služba v nevhodných starožitných ústavech labyrintově složitě povahy a že služba bude naproti tomu snadnější v moderních ústavech zařízených přehledně a účelně. Se zřetelem k tomu jest zapotřebí individualisovati zejména výkon služby dozorců a strážní tak, jak by individuální

potřebě toho kterého ústavu nejlépe odpovídala. Při tom je ovšem dbáti, aby dozorčích sil bylo využito s náležitou úsporností. U nás trvá dozorčí služba průměrně devět a půl hodiny denně a zajisté nebylo by radno ji prodlužovati. Naopak doporučuji se po příkladu jiných pokročilých států směřovati aspoň v dílenské a ve vlastní strážní službě ke služební době osmihodinové, která by arci musila býti tím intensivnější.

Ve své správě o návštěvě cizích ústavů jsem uvedl, jak je tam výkon dozorčí služby zařízen. Nelze ovšem cizí vzory mechanicky přejímati, ale je potřeba uvážiti, co je v nich lepšího a praktičtějšího než naše dosavadní zařízení a čemu bychom se od nich v zájmu jak služby tak i dozorčí stráže mohli naučiti.

Ukládá se přednostům všech trestnic a justičních polepšoven, aby neprodleně pečlivě prozkoumali organizaci vši dozorecké služby ve svých ústavech a aby po slyšení dozoreckých důvěrnických komisí předložili dobře promyšlené návrhy na její definitivní úpravu.“

Lze uvést, že návrhy k tomuto závažnému problému se týkaly zvyšování odborných

znalostí vězeňského personálu v přípravných tříměsíčních kurzech a pokračovacích kurzech, které měly proběhnout ještě v tom roce ve všech trestnicích a věznicích. Konkurs na účast v kurzu se vyhlášoval veřejně. Kritizovala se skutečnost, že jsou ještě ve vězeňství pracovníci, kteří neovládají státní jazyk. Bylo oznámeno, že se pro vězeňské úředníky vyžaduje maturita a tříměsíční zvláštní kurzy ze sociologie, psychologie a pedagogiky. Vězeňský zaměstnanec měl být člověk energický, neohrožený, ale zároveň spravedlivý a trpělivý, všeobecně a odborně vzdělaný. V diskusi k projednávanému tématu vystoupili pouze tři účastníci, všichni mimo resort vězeňství. Jako první diskutoval vrchní odborový rada Dr. Scholz, upozornil na očekávanou platnost zákona o trestním soudnictví nad mládeží, který bude vyžadovat zvýšenou kvalifikaci nejen soudců, ale i vězeňských zaměstnanců. Navrhl přičlenit zařízení večerních kursů pro vězeňské úředníky k vyšší sociální škole pražské s tím, že by elévové vězeňské správní služby byli přechodně přidělováni do Prahy, aby mohli kurs absolvovat.

Publikované znění konference

Dále vystoupila Prof. Dr. Nečasová, která souhlasila s podnětem Dr. Scholze a zdůraznila, aby kursy byly více praktické a méně teoretické. Diskusi uzavřel poslanec V. Beneš souhlasným stanoviskem s referujícím, týkající se spolupráce mezi vězeňskými úředníky a dozorci. Dr. E. Lány poté poděkoval přítomným za účast a ve 14.00 hodin konferenci ukončil.

Závěrem lze říci, že v průběhu celostátní konference byla podána celá řada dobrých námětů a návrhů ke zlepšení československého vězeňství, neboť se tehdejší vězeňství potýkalo s celou řadou základních problémů. Očekávalo se, že konference s tak velkým zastoupením politiků, vysokých státních úředníků, poslanců, senátorů a zahraničních hostů

přinese svými doporučeními zásadní změny v penitenciární praxi, neboť všichni přislíbili intervenovat na vysokých místech ve prospěch řešení kritizovaných nedostatků. Realizace bohužel často narážela na nedostatek finančních nebo administrativních důvodů. V následujících letech se již další příležitost na takové úrovni neopakovala. Válečné a poválečné období poznamenalo vězeňství stále se zhoršujícími podmínkami.

Alena Kařková

Použité prameny a literatura:

NA Praha, f. Zemský úřad Praha, sign.XIV-219, kart. 404. Zápis o vězeňské konferenci konané v ministerstvu spravedlnosti 27. a 28. února 1931.

Letáková, M.: Celoštatná väzenská konferenci 27.-28. februára 1931 v Prahe. In: Zvesti 6/2000, s. 163-167.

VÚP: Penitenciární problematika v zahraničí. In: Zpravodaj SNV, květen 1978, s. 32.

Tradice a reformy vzdělávání vězeňského personálu

Ve druhé polovině 19. století vznikal na území Čech, Moravy a Slezska moderní vězeňský systém, vycházející z penitenciární myšlenky o nápravě pachatelů přestupků, přečinů a zločinů především výchovou a vzděláváním. K uskutečňování tohoto cíle byly vytvářeny nejen organizační a materiální podmínky, ale též potřebné personální zdroje, spočívající ve výběru a odborné přípravě personálu pro strážní a správní službu podle nových kritérií. Odborná příprava byla postupně budována jako cílevědomé, systematické a diferencované vzdělávání a výcvik se zřetelem na charakter a specifika jednotlivých funkcí. Podle doporučení Františka Josefa Řezáče, významného reformátora rakouského vězeňství a školství z roku 1852, měl vězeňský personál zahrnovat kromě dozorců stráže a úředníků správní služby též lékaře, učitele a duchovní. Členové dozorců stráže měli být nejen fyzicky zdatní a vybaveni vojenskými znalostmi a návyky, ale též mravně způsobilí pro výkon služby. Prvním ženským vězeňským personálem se staly Milosrdné sestry Kongregace sv. Karla Boromejského, které působily nejen ve správní službě, ale též v oblasti výchovy, vzdělávání a zdravotnické péče. Na vstup řeholních sester do vězeňství měla velkou zásluhu generální představená S. M. Eufemie Němcová. V roce 1854 jim vláda svěřila správu ženské trestnice v Praze na Hradčanech, od roku 1857 se začaly podílet na správě mužské trestnice Kartouzy (Valdice), později působily i v další mužské trestnici na Mírově a v roce 1865 zřídily a provozovaly ženskou trestnici v Praze Řepích. První představenou této trestnice se stala S. M. Karolína Neumannová. Řádové sestry vynikaly smyslem pro řád a pořádek, všeobecnými znalostmi, praktickými dovednostmi a empatií vůči vězněným osobám.

Při výběru úředníků soudních věznic a trestnic byla dávana přednost uchazečům z řad vojenských osob, které měly maturitní vzdělání a ve vojsku dosáhly důstojnické hodnosti. Zásadní úprava sociálního postavení dozorců vězňů byla provedena na základě zákona č. 16/1914 ř. z. o Sboru stráže vězeňské. V letech 1878 – 1924 stáli v čele trestnice zpravidla důstojníci, kteří sloužili v rakouské armádě. Tato skutečnost kromě jiného potvrzuje, že první československá republika převzala justiční a vězeňský systém rakouské monarchie včetně personální pragmatiky. Ve 30. letech 20. století se členili vězeňští úředníci jednak na právní úředníky, jimiž byli praktičtí právníci s odbornou vězeňskou kvalifikací, jednak na úředníky vězeňské správní služby, jimiž byli absolventi středních škol s maturitou a odbornou vězeňskou kvalifikací. Dále na inspektory vězeňské stráže, kteří byli vybíráni z řad

kvalifikovaných vrchních dozorců. Tyto úředníky pak doplňovali vězeňští lékaři, učitelé a duchovní na plný nebo částečný úvazek. U odsouzených žen v trestnici Řepy nadále působily Milosrdné sestry Kongregace sv. Karla Boromejského a jejich kvalifikační předpoklady zajišťoval řeholní řád. Po roce 1919 byly přijímány do strážní a správní služby v soudních věznicích též ženy, často manželky dozorců, jejichž příprava a podmínky pro výkon služby byly obdobné jako u mužů.

Dozorci vězňů byli připravováni v tříměsíčním odborném teoreticko-praktickém kurzu, zakončeném zkouškou. Noví členové dozorců stráže byli zařazováni do služby jako pomocní dozorcí vězňů na základě smlouvy s možností 14denní výpovědi. Teprve po absolvování přípravného odborného kurzu byli jmenováni jako definitivní dozorcí vězňů. Od roku 1938 byl prováděn výcvik dozorců v sebeobraně (jiu-jitsu), který započal v pankrácké soudní věznici. V Kriminologickém ústavu při právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze byly pořádány kriminologické kurzy i pro vězeňské úředníky. V období tzv. Protektorátu Čechy a Morava (1939 - 1945) se zásady výběru uchazečů a přípravy vězeňských dozorců a úředníků pro výkon služby prakticky nezměnily, ale od roku 1941 museli dozorcí absolvovat kurz němčiny. Až do roku 1947 byly prováděny odborné zkoušky, předepsané k dosažení služebních míst úředníků vězeňské strážní a správní služby, které zahrnovaly předměty všeobecného vzdělání: státní jazyk, počty a měřičství, občanskou nauku, společenskou výchovu a zdravotvědu a předměty odborné: trestní právo, kriminální psychologii a sociologii, dějiny vězeňství, hospodářskou administrativu, vězeňské účetnictví, strážní službu, služební právo a platové předpisy vězeňských zaměstnanců.

Absolventi kurzu pro dozorce v roce 1933

V roce 1947 došlo na základě vládního nařízení č. 3/1947 Sb. k úpravě organizace služebních a platových poměrů Sboru uniformované vězeňské stráže (SVS) a tím k zániku

dosavadních kategorií vězeňského personálu. Všichni zaměstnanci okresních a krajských soudních věznic a trestních ústavů se stali příslušníky vojensky organizovaného SVS podle vzoru Sboru národní bezpečnosti (SNB). Vězeňský personál tvořili úředníci SVS, kteří byli rozděleni do tří služebních tříd (právní, správní a strážní) a gážisté SVS (pomocní dozorcí a dozorcí vězňů). Odtržením vězeňství od soudnictví na základě zákona č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví a dále zákona č. 321/1948 Sb., o Sboru uniformované vězeňské stráže byly v letech 1948 - 1949 převedeny okresní a krajské soudní věznice do působnosti SVS v resortu ministerstva spravedlnosti. V roce 1949 byl zaveden nový systém odborné přípravy nastupujících příslušníků SVS v tříměsíčních kurzech I. stupně. Kurzy II. stupně byly určeny pro vzdělávání a výcvik vyšších velitelů. Polovina výuky byla věnována politické přípravě a polovina služební a vojenské přípravě. V návaznosti na zrušení ženské trestnice v Řepích a vymístění Milosrdných sester Kongregace sv. Karla Boromejského vzniklo v uvolněných prostorách školící středisko SVS, které zabezpečovalo v letech 1950-1955 nástupní a kvalifikační kurzy.

Na základě usnesení vlády č. 206/1952 Sb., o ujednocení vězeňství byly dnem 1. 1. 1953 převedeni příslušníci SVS do resortu ministerstva národní bezpečnosti (MNB) a po jeho zániku koncem roku 1953 do resortu ministerstva vnitra (MV). V této době byly z vězeňského systému důsledně odstraněny humanistické a penitenciární tradice českého vězeňství a pod vedením sovětského poradce Ponomarenka, který působil na Správě nápravných zařízení (SNZ) MV v Praze, byl zaváděn tzv. třídní výkon trestu, který zvýhodňoval loajální kriminální vězně na rozdíl od tzv. protistátních vězňů. Noví příslušníci tzv. nápravných zařízení (NZ) MV obdobně jako příslušníci SNB vykonávali na závěr zkušební doby služební zkoušku k prověření předepsaných znalostí a dovedností pro výkon služby. Odborná příprava zahrnovala politickou, vojenskou, tělesnou a služební přípravu. V politické přípravě měli důležitou roli tzv. osvětoví důstojníci, kteří organizovali a prováděli politická školení ve zvláštních školách a kurzech v rámci krajských velitelství SNB. Ke zvyšování politických, odborných a vojenských znalostí bylo pro všechny příslušníky NZ MV organizováno průběžné školení. Mimo tato školení byla centrálně zabezpečována ve školách a kurzech MV i odborná příprava pro výkon určitých funkcí. V letech 1956 – 1962 byla soustředěna odborná příprava příslušníků NZ MV v bývalém klášteře Sv. Jan pod Skalou u Berouna. V rámci plánovaného služebního postupu a vytváření tzv. kádrových rezerv bylo vybraným příslušníkům umožňováno další studium v rámci resortního a veřejného školského systému.

Významným mezníkem ve vývoji českého vězeňství bylo vydání zákona č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, jehož naplňování lze charakterizovat jako první poválečnou reformu československého vězeňství. Citovaný zákon již vycházel z doporučení Standardních minimálních pravidel OSN pro zacházení s vězni z roku 1957, čímž vytvořil legislativní podmínky pro překonání systému třídního výkonu trestu. Novému pojetí zákona odpovídal nejen účel trestu, ale též nová skladba vězeňského personálu, rozšířená o vychovatele, sociální pracovníky, učitele, speciální pedagogy a psychology. Do těchto funkcí nastupovali koncem 60. let a v dalším období mladí lidé se středoškolským a vysokoškolským vzděláním, kteří postupně obměňovali konzervativní vězeňský personál. Všichni zaměstnanci ve vězeňství byli příslušníky Sboru nápravné výchovy (SNV), který měl charakter ozbrojeného bezpečnostního sboru. I když v roce 1968 bylo vězeňství převedeno z působnosti MV do působnosti ministerstva spravedlnosti (MS) České socialistické republiky a ministerstva spravedlnosti Slovenské socialistické republiky, uzavírali příslušníci SNV služební poměr podle zákona o služebním poměru SNB. Odborná příprava příslušníků SNV byla zabezpečována ve Střední odborné škole (SOŠ) SNV, která byla dislokována v letech 1970 – 1980 v areálu Střední praporečické školy MV v Ostrově nad Ohří. Zástupcem náčelníka školy pro SNV se stal pplk. Josef Urban a náčelníkem katedry odborných předmětů SNV mjr. Oldřich Kavka. V rámci nového pojetí výchovného a vzdělávacího systému SNV zahrnovala

nástupní kurzy (7týdenní), odborné nadstavbové studium pro maturanty (18měsíční) a střední odbornou školu s maturitou (4letou). Obsahem nástupních kurzů a služební odborné přípravy v rámci dalších forem vzdělávání byla teoretická příprava, zahrnující politickou přípravu (základy marxismu-leninismu), odbornou přípravu (základy práva, výkon vazby, výkon trestu a služební poměr), bojovou a tělesnou přípravu. V únoru 1980 byla přemístěna SOŠ SNV do objektu bývalého hornického učiliště z 50. let v Zastávce v Brna, který byl využíván i pro odbornou přípravu příslušníků SNB. V dubnu 1982 došlo k dalšímu přemístění školy do objektu Střední praporčické školy MV v Brně - Bohunicích, kde byla zřízena katedra SNV v čele s pplk. Oldřichem Kavkou, která zabezpečovala výuku a praktický výcvik posluchačů bez zásadních změn do konce roku 1989. K odbornému růstu vychovatelů a specialistů s příslušným středoškolským nebo vysokoškolským vzděláním významně přispěla činnost Výzkumného ústavu penologického SNV v letech 1966 – 1980. Tento ústav pod vedením klinického psychologa a sociologa Doc. PhDr. Jiřího Čepeláka, CSc. vzdělával příslušníky SNV v oblasti penologie a penitenciární nauky formou tematických přednášek, kurzů a postgraduálního studia, a to ve spolupráci s Výzkumným ústavem kriminologickým a Univerzitou Karlovou v Praze. Vysokoškolské studium s právnickým zaměřením pro příslušníky SNV zabezpečovala v 70. a 80. letech zejména Vysoká škola SNB, kde byla zřízena katedra penologie.

Absolventky nástupního kurzu SNV v roce 1972

V letech 1990 – 1992 probíhala reforma českého vězeňství podle nové koncepce v duchu požadavků Evropských vězeňských pravidel a návratu k humanistickým a penitenciárním tradicím českého vězeňství. Zásadními reformními kroky se stala depolitizace vězeňství, demilitarizace správní služby, decentralizace řízení a humanizace způsobů zacházení s vězni. Tyto kroky se zákonitě promítly i v novém přístupu k odborné přípravě vězeňského personálu. V roce 1992 byla zrušena katedra SNV a současně vznikl Institut

vzdělávání SNV, který měl postavení katedry v čele s mjr. Lánem Lazárem v rámci Střední policejní školy MV (SPŠ MV) v Brně-Bohunicích. Jeho úkolem bylo realizovat systém odborného vzdělávání a praktického výcviku se zřetelem na vytváření personálních podmínek pro plnění aktuálních a perspektivních úkolů reformovaného českého vězeňství. Především musel zabezpečovat nástupní kurzy pro příslušníky SNV k doplnění početních stavů v důsledku propuštění cca 400 příslušníků, kteří neuspěli při prověrkách odborné a morální způsobilosti ve smyslu zákona č. 546/1990 Sb. a dobrovolného odchodu dalších cca 1000 příslušníků z různých osobních důvodů. Dalším neméně důležitým úkolem bylo zabezpečení rekvalifikačních kurzů se zřetelem na plnění zákona č. 555/1992 Sb., o vězeňské službě a justiční stráž, který s účinností od 1. 1. 1993 diferencoval vězeňský personál na vězeňskou stráž, justiční stráž a správní službu. K tomuto datu se stal Institut vzdělávání organizační součástí Vězeňské služby ČR (VS ČR). Koncepti vzdělávacího systému VS ČR připravil kolektiv odborných pracovníků pod vedením ředitele Institutu vzdělávání VS ČR (IV VS ČR) pana Vladislava Vaňáka na základě usnesení branného a bezpečnostního výboru Parlamentu ČR z jednání počátkem roku 1993. Materiál prošel připomínkovým řízením na Právnické fakultě MU Brno, Policejní akademii Praha a Institutu pro kriminologii a sociální prevenci GP ČR v Praze. V připomínkovém řízení nebyly shledány nedostatky samotné koncepce, pouze byly uplatněny připomínky a předložena doporučení k obsahu nástupních kurzů.

Reforma systému odborného vzdělávání zaměstnanců bývalého SNV vycházela z nového členění činností ve VS ČR a stanovila novou strukturu vzdělávání se zřetelem na základní (nástupní) kurzy, pokračovací (kvalifikační a rekvalifikační) kurzy a rozšiřovací (celoživotní) formy vzdělávání, zahrnující jednorázové kurzy, cyklická školení, pracovní semináře a tuzemské nebo zahraniční stáže. Prvním krokem k realizaci nové koncepce vzdělávání byly nástupní kurzy, diferencované podle potřeb praxe a ve smyslu cit. zákona o VS ČR. Kurzy byly rozděleny do 5 typů a osnovy vypracovány s ohledem na náplň činnosti jednotlivých skupin pracovníků:

- typ A – strážní a eskortní služba,
- typ B – dozorcí ve výkonu vazby a trestu odnětí svobody,
- typ C - justiční stráž,
- typ D – specialisté správní služby,
- typ E - administrativa správní služby.

U nástupního kurzu typu A byl při výuce a výcviku kladen hlavní důraz na služební přípravu podle příslušných zákonů a prováděcích předpisů, praktické použití donucovacích prostředků z hlediska právního, taktického a technického a na tělesnou přípravu včetně sebeobrany. V rámci humanitních předmětů (pedagogika, psychologie, sociologie), byli posluchači seznamováni se základní problematikou, související se služební činností. Byl plánován i předmět politologie, k seznamování posluchačů, se základy demokratického státu. U nástupního kurzu typu B byla výuka především zaměřena na aplikaci pedagogiky a psychologie v penitenciární praxi. Důležitou součástí výuky bylo osvojování znalostí a dovedností k využívání výpočetní techniky nezbytné pro práci s informacemi o vězňených osobách a spolupráci se specialisty. Součástí nástupních kurzů typu A i B byla řízená praxe, jejíž první část nastupující zaměstnanec absolvoval během měsíce ve věznicí, kde byl přijat, aby se seznámil se všemi pracovišti. Poté by zařazen do nástupního kurzu a po jeho absolvování pokračovala druhá část řízené praxe ve vybraných věznicích formou stáže. Nástupní kurz typu C pro justiční stráž obsahoval specifickou přípravu pro nový druh činnosti ve VS ČR. Řízená praxe formou stáže probíhala na Krajském soudu v Brně. Nástupní kurz typu D a E sloužil pro nově přijaté zaměstnance se středoškolských a vysokoškolským

vzděláním. Cílem nástupního kurzu bylo seznámení se základními právními předpisy pro činnost VS ČR, dále základní výcvik v sociálních aktivitách k usnadnění adaptace na vězeňské prostředí a výuka ke zvládnutí výpočetní techniky a speciálních programů.

V rámci pokračovacího studia byly připravovány kvalifikační kurzy jednak pro středoškoláky v resortu VS ČR, jednak pro vysokoškoláky formou dálkového, postgraduálního a doktorandského studia na příslušných vysokých školách. Kvalifikační kurzy sloužily ke splnění kvalifikačních předpokladů, stanovených pro vyjmenované funkce ve VS ČR. Byl kladen požadavek, aby nástup do funkce následoval až po absolvování kvalifikačního kurzu. Tento požadavek však nebyl naplňován.

Cílem rekvalifikačních kurzů byla snaha o změnu chování a přístupů příslušníků a zaměstnanců VS ČR v oblasti působení na odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody v duchu procesu humanizace a k naplňování cit. Zákona, o VS ČR. Cílené změny se týkaly především používání represivních prostředků, systému řízení vazebních věznic a věznic a zkvalitnění sociální komunikace se zřetelem na eliminaci stereotypů v myšlení a jednání, zejména při řešení krizových situací. Aby se nestaly rekvalifikační kurzy jen formální záležitostí, byl kladen důraz na jejich obsah z hlediska praktického využití zejména pro vedoucí pracovníky vazebních věznic a věznic. Sociální výcvik byl zaměřen na sebepoznání, empatii (schopnost vcítění se do problému jiných), komunikaci a některé prvky asertivního jednání (nenásilně prosazovaného sebevědomí). Manažerský výcvik byl zaměřen především na procesní, psychologicko-sociální, systémové, kvantitativní a pragmatické přístupy v managementu a komunikaci z hlediska přenosu informací, strategie řízení, týmové práce, řešení konfliktních situací, motivace a stimulace osob. Rekvalifikační kurzy byly připravovány též ke zkvalitnění činnosti sociálních pracovníků a dozorců pro výkon služby u speciálních kategorií odsouzených (mladiství, přestárlí, narkomani, alkoholici, devianti apod.). Obecně měly rekvalifikační kurzy umožňovat všem příslušníkům a zaměstnancům VS ČR zvládnout výpočetní techniku a zaváděné programové vybavení.

Rozšiřovací studium mělo sloužit především k průběžnému zajišťování odborné profesionální úrovně příslušníků a zaměstnanců VS ČR. Vycházelo z aktuálních potřeb a mělo flexibilně reagovat na vývoj českého vězeňství. Cyklické kurzy měly sloužit pro doplňování a výměnu poznatků a zkušeností v rámci jednotlivých vedoucích funkcí. Inovační studium bylo zaměřeno na vysvětlování změn organizačního a koncepčního charakteru. Tématické kurzy byly zaměřeny na zavádění nových pracovních postupů v zacházení s vězni (např. komunitní systém, volnočasové aktivity, terapeutické metody apod.). Pracovní semináře měly sloužit k řešení zásadních problémů ve vězeňství, připravovanému opatření nebo legislativní změně za účasti zainteresovaných specialistů a vedoucích funkcionářů VS ČR a externích odborníků. Rozšiřovací studium realizované ve spolupráci s vysokými školami, komerčními vzdělávacími organizacemi, popř. profesními komorami mělo být koordinováno personálním odborem GŘ VS.

Současně s přípravou koncepce byly řešeny organizační, personální a materiální podmínky IV VS ČR. V roce 1993 byl vydán Organizační řád Institutu vzdělávání VS ČR, který se organizačně členil na sekretariát, úsek ekonomický, studijní a učitelský sbor. Bylo systemizováno celkem 15 tabulkových míst s následující funkční skladbou: ředitel, zástupce ředitele, sekretářka, 6 odborných učitelů, 2 pracovníci ekonomického oddělení, 2 pracovníci studijního oddělení, 2 uklízečky. Učitelský sbor doplňovali učitelé SPŠ MV k výuce předmětů právo, bojová, střelecká a tělesná příprava. Dislokace IV VS v Brně nadále vycházela z dohody mezi MS ČSR a MV ČSSR z roku 1980, podle které bylo možno využívat ubytovnu s 220 lůžky, učebny, kanceláře a společné prostory (tělocvičnu, střelnici, apod.). Ze strany školského odboru MV ČR však byla vyvíjena iniciativa k výpovědi této smlouvy vzhledem ke kapacitním potřebám Policie ČR. Vzhledem ke skutečnosti, že na počátku 90. let docházelo ke značné obměně vězeňského personálu, bylo nutno zvýšit počet nástupních kurzů a využít i

elokovaných tříd v některých věznicích. Již koncem roku 1994 se začalo ve Stráži pod Ralskem vzdělávat 90 nových příslušníků ve třech elokovaných třídách. Učebny pronajala místní základní škola, stravování a ubytování bylo smluvně zajištěno v jídelně a ubytovně s.p. DIAMO. Pro organizování činností spojených s výukou byli uvolněni 2 pracovníci věznice ve Stráži pod Ralskem, která zajišťovala i ekonomické zabezpečení provozu. V elokovaných třídách zajišťovali výuku pracovníci generálního ředitelství VS ČR a blízkých věznic a dále 5 externích učitelů. Od roku 1995 do přijetí kmenových učitelů se na výuce podíleli pracovníci věznic, zejména věznice Stráž pod Ralskem (15), Všehrady (4), Rýnovice, Bělušice a Litoměřice (po 2) a Liberec (1). Počátkem roku 1995 byla VS ČR bezúplatně předána ubytovna s.p. DIAMO s ubytovací kapacitou pro 300 osob. Tato kapacita byla využívána pro odbornou přípravu příslušníků ve strážní a dozorčí službě. Na základě nařízení ministra spravedlnosti č. 3/1996 se dnem 1. 11. 1996 stala sídlem IV VS Stráž pod Ralskem. V téže době vzniklo vzdělávací středisko IV VS v Kroměříži, které využívalo zbytkovou kapacitu Justiční školy pro odbornou přípravu zaměstnanců ve správní službě. Současně s těmito změnami byl jmenován ředitelem IV VS ve Stráži pod Ralskem PhDr. Miloslav Jůzl, jeho služebním zástupcem JUDr. Oldřich Horna a ekonomickým zástupcem Ing. Libor Matieska, později JUDr. Jaroslav Holý.

Správnost reformních kroků v oblasti vzdělávání a výcviku českého vězeňského personálu byla potvrzena na mezinárodním semináři, konaném k této problematice v Praze a Kroměříži ve dnech 5. - 10. června 1994, kterého se zúčastnil Dr. Kurt Neudek, vrchní úředník oddělení pro prevenci zločinnosti a kriminální právo Úřadu OSN ve Vídni. Ke stejným závěrům dospělo i multilaterální setkání ředitelů evropských školících středisek pro vězeňský personál, které se uskutečnilo ve dnech 28. - 30. listopadu 1994 v Zotavovně VS ČR Pracov, kterému byl přítomen pan Björn Janson, z oddělení pro právní záležitosti Rady Evropy a pan Helmut Gonsa, rakouský vězeňský specialista téhož úřadu. Plněním koncepčních záměrů profesní přípravy a celoživotního vzdělávání příslušníků a občanských zaměstnanců VS ČR se zabýval odborný seminář s mezinárodní účastí, konaný ve dnech 19. - 22. června 2000 v Kroměříži.

PhDr. Aleš Kýr

Použitá literatura:

- Čepelák, J.: Deset let VÚP. In: Zpravodaj SNV č. 5/1977, s. 32 - 35.
 Dršková, L.: Pouhých 900 vteřin. In: Zpravodaj SNV č. 8/1976, s. 3 - 6.
 Dršková, L.: Zastávka v Zastávce. In: Zpravodaj SNV č. 10/181, s. 8 - 11.
 Kýr, A.: Nástin historického vývoje odborného vzdělávání vězeňského personálu do roku 1989. In: Historická penologie č. 2/2004, s. 3 - 9.
 Mařátko, M.: V lavici i za katedrou. In: Zpravodaj SNV č. 2/1988, s. 8 - 10.
 Mařátko, M.: Úkoly katedry penologie. In: Zpravodaj SNV č. 3/1988, s. 6.
 Řezáč, F.J.: Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců. Praha, 1852.
 Uhlík, J.: Historie věznění a vězeňství v Čechách. Praha 2006.
 Urban, J.: Den učitelů. In: Zpravodaj SNV č. 3/1979, s. 18 - 19.
 Volf, M.: Dějiny ženského kláštera v Řepích – seminární práce. Praha 1999.
 Mezinárodní seminář „Vězeňský personál: Získávání, výcvik a udržení“. Praha/Kroměříž, 5.-10.6.1994. In: České vězeňství č.3/1994, s. 12 - 25.
 Multilaterální setkání ředitelů školících středisek – Pracov 1994. In: České vězeňství č. 4/1994, s. 10 - 15.
 Mezinárodní seminář: „Celoživotní vzdělávání pracovníků Vězeňské služby“. In: České vězeňství č. 3 - 4/2000.

Deset let vysokoškolské výuky penologie v Českých Budějovicích

Lakonická definice vymezuje penologii jako vědu o trestech a trestání. To ovšem umožňuje pojímat ji jednak v širším, jednak v užším slova smyslu. V širším pojetí by mohla zřejmě zahrnovat např. i specifickou problematiku trestání jako jednoho z účinných postupů při výchově předškolních dětí (zabýval se jím ostatně již J. A. Komenský ve svém proslulém *Informatoriu školy mateřské*). Literatura, pojednávající takto koncipovanou penologii, skutečně, i když marginálně, existuje. Převažuje však tendence přenechávat témata (odměn a trestů jako výchovných prostředků (především při působení na děti do patnácti let věku) jinému tradičnímu vědnímu oboru, totiž pedagogice a v jejím rámci teorii výchovy. Penologie v užším slova smyslu zkoumá tresty soudně nařízené. Jejím jádrem je teorie vězeňství, zejména oblast účinného zacházení s vězni. V posledních desetiletích v takto chápané penologii nabývají na významu alternativní tresty, které nejsou spojeny s uvězněním (upřednostňovány jsou peněžité trest a trest obecně prospěšných prací).

V roce 1990 zahájila svou činnost v rámci utvářené Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích i Zdravotně sociální fakulta (www.zsf.jcu.cz). Již od počátku se zde (v první řadě zásluhou tehdejší děkanky a dnešní prorektorky docentky PhDr. Jany Šemberové, CSc.) prosadilo úsilí o netradiční integraci zdravotní a sociální problematiky, reprezentované uplatňováním komprehensivní, ucelené rehabilitační strategie. Ta sleduje optimální znovuzačleňování handicapovaných lidí do všech pro ně obvyklých a příhodných aktivit. Proto bylo jen logické, že do studijních programů byla postupně (od října 1996) zařazena i penologie, pěstovaná zde na katedře právních oborů, řízení a ekonomiky.

Dnes je „penologická saturace“ humanitárních vysokoškolských oborů studovaných v jihočeské metropoli dosti značná. Na již zmiňované Zdravotně sociální fakultě JU se tak děje v magisterském oboru (navazujícím na předchozí bakalářské studium) *Rehabilitační – psychosociální péče o postižené děti, dospělé a staré osoby* (prezenční i kombinované studium, jednosemestrový kurz zakončen kolokviem) a dále v (mimořádném, dvou- nebo tříletém rozšiřujícím) oboru *Speciální pedagogika*. Teologická fakulta Jihočeské univerzity (www.tf.jcu.cz) zařazuje (již od školního roku 1997 – 1998) jednosemestrální kurz penologie (zakončený zápočtem) do bakalářských studijních oborů *Sociální a charitativní práce a Pastorační asistence* (v prezenčním i kombinovaném studiu). Také Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., České Budějovice (www.vasers.cz), která svou činnost zahájila teprve v roce 2003, dává svým posluchačům v bakalářském studijním oboru *Bezpečnostně-právní činnost ve veřejné správě* možnost získat penologické znalosti v příslušném výběrovém předmětu (opět v prezenční i kombinované formě studia).

Ve všech výše uvedených studijních oborech sleduje penologická výuka dva základní cíle, totiž 1. přispět k profesionalitě absolventů, kteří se zcela jistě budou v řadě případů setkávat s vězni nebo lidmi, kteří vězněním prošli (pouze profesionální přístup dává šance na pozitivní změny jejich chování a osobnosti, naopak neprofesionalita zvyšuje pravděpodobnost neúspěchu a – zvláště ve specifické skupině vězňů – též riziko vzniku nebezpečných mimořádných událostí), 2. motivovat schopné a zainteresované odborníky pro působení ve Vězeňské službě České republiky (především v profesích sociální pracovník, vychovatel, vychovatel-terapeut, pedagog volného času nebo speciální pedagog, jistěže i v řadách středního a posléze vyššího managementu). Tomu odpovídá i preferovaný princip výuky – dialog mezi „učitelem“ a „žákem“, v němž jsou rozvíjeny znalosti získané studiem základní odborné literatury (Hála, 2005), časopiseckých článků (*České vězeňství; Historická penologie; Prison Servis Journal; Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe*) a internetových zdrojů (*International Centre for Prison Studies: www.kcl.ac.uk/depsta/rel/icps; Vězeňská služba České republiky: www.vscr.cz*). Za uplynulých deset let vysokoškolské

výuky penologie na jihu Čech zde bylo dokončeno celkem 28 diplomových prací s tímto zaměřením, některé vyústily v časopisecké články, výzkumné téma vězeňského argotu bylo zpracováno monograficky (www.sweb.cz/penologie.hala; Hála & Soudková, 2002).

Vlastní (jednosemestrová) výuka penologie je realizována dle již osvědčeného sylabu:

- Definice trestu. Funkce trestu: vyrovnávací (2 aspekty – vyrovnání se oběti a vyrovnání se pachatele s trestným činem) a regulativní (3 způsoby naplňování – izolace, odstrašení a zacházení). Narovnání mezi pachatelem a obětí (v posledních letech se programy narovnání uplatňují i v zacházení s vězni – Hála, 2006). Principy moderního vězeňství: humanizace, účinnost a bezpečnost. Trest versus zacházení.
- Vězeňství v USA: separační systém a jeho odkaz pro moderní penologické trendy, systém ticha, éra vězeňského průmyslu, éra reformy vězeňství, současná americká vězeňská realita.
- Evropské vězeňství: evropská vězeňská filozofie, Evropská vězeňská pravidla, skandinávské země (alternativní tresty, algoritmus trestání, probace, parole, specifické akcenty vězeňství), Velká Británie (vězeňská architektura, problém dinosaurů versus optimisté, ženy ve vězeňském personálu), Francie (privatizace ve vězeňství), německy mluvící země (mnohostranná inspirace pro české vězeňství).
- Vězeňství v České republice: historický exkurz, předlistopadové období, devadesátá léta, současná vězeňská legislativa, vězeňská zařízení, penitenciární psychohygiena.
- Vězeňský personál: Vězeňská služba České republiky, výběr nových zaměstnanců, systém jejich vzdělávání.
- Obvinění ve výkonu vazby a odsouzení ve výkonu trestu odnětí svobody: presumpce nevin, druhy, důvody a funkce vazby, stres při vzetí do vazby (jeho příčiny, vazbové reakce, obranné mechanismy), prizonizace, vězeňská subkultura (dynamika vězeňských skupin, vězeňský argot).
- Kognitivní charakteristiky delikventů: oprávnění, orientace na moc, superoptimismus, kognitivní indolence, blokování, zmírňování, sentimentalita, diskontinuita.
- Drogová problematika ve vězení. Problematika HIV/AIDS ve vězení.
- Mimořádné události ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody: vzpoury, útoky, agrese proti personálu, agrese proti spoluvězňům, šikanování, sebepoškozování, hladovky, sebevražedná jednání.
- Optimalizace zacházení s vězni: penitenciární diagnóza a risk assessment, program zacházení a jeho realizace – podíl jednotlivých profesí (dozorce, vychovatel, vychovatel-terapeut, pedagog volného času, speciální pedagog, sociální pracovník, lékař, psycholog, duchovní). Problematika propouštění z vězení a reintegrace do společnosti.

Absolventi zdravotně-sociálních nebo teologických vysokoškolských studií, kteří v Českých Budějovicích „přivoněli“ k penologii, dnes zvolna stoupají po kariérním žebříčku ve Vězeňské službě České republiky i mimo ni. Vedoucí sestra vězeňského zdravotního střediska prosazující rehabilitace ve výše zmiňovaném stylu, vychovatel-terapeut úspěšně ve vězeňských podmínkách uplatňující arteterapii, charitní pracovnice rozvíjející projekt „Vězeňská korespondence“ či rozhlasový redaktor „fandící“ moderním penologickým trendům, to jsou konkrétní příklady mladých lidí, kteří pro teorii a praxi vězeňství nového milénia představují naději opřenou o poctivý fundament vysokoškolské odbornosti. Následující desetiletí jistě jejich přínos ještě zvýrazní.

PhDr. Jaroslav Hála
Vazební věznice České Budějovice

Použitá literatura:

Jaroslav Hála.: Úvod do teorie a praxe vězeňství, 2005, České Budějovice, Vysoká škola evropských a regionálních studií.

Jaroslav Hála.: Programy narovnání v podmínkách výkonu trestu, 2006, (švýcarské inspirace). České vězeňství, 14, 4, 12 – 13.

Jaroslav Hála, Petra Soudková.: Jak mluví čeští vězni, 2002, (místo a úloha vězeňského argotu). Příloha časopisu České vězeňství, 10, 4.

Internační středisko Rabštejn

Kromě vyhnání všech německy mluvících obyvatel z jejich domovů, které trestalo Němce jako národnostní skupinu, plánovala Benešova exilová vláda již před koncem války

také zvláštní potrestání osob bez rozdílu národnosti, které se aktivně podílely na nacistické správě, měly nějaký podíl na perzekuci Čechů apod. Za tímto účelem měly vzniknout mimořádné lidové soudy (obdoba stanných soudů), jejichž zřízení předpokládal již dekret č. 6 Úředního věstníku československého z 1.2.1945. Paragrafové znění přinesl tzv. retribuční dekret prezidenta č. 16 z 19. června 1945 „o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech“. Tento dekret zaváděl přísné tresty nejen pro osoby, kterým mohl být prokázán nějaký konkrétní trestný čin, ale stavěl mimo zákon paušálně příslušníky nacistických organizací. Mezi dobrovolníkem SS, který se podílel na válečných zločinech v koncentračním táboře a nedospělým rekrutem, který musel k SS nastoupit na základě povolávacího rozkazu jen několik týdnů před koncem války, tak mnohdy nebyl podstatný rozdíl ani ve výši trestu.

Strážní věž v internačním táboře Rabštejn

Stejně plošně měli být potrestáni všichni „činnovníci a velitelé v organizacích NSDAP“, lhostejno, zda se jednalo o lidi, kteří z titulu své funkce v NSV po celou dobu války jen

rozdávali potravinové lístky nebo vyvěšovali vyhlášky, nebo o skutečné zločince, kteří se podíleli na deportacích Židů a arizaci majetku.

Řada ze zatčených musela do některé nacistické formace vstoupit proto, aby mohla dál vykonávat své povolání (např. učitelé) a příslušnost k organizaci nevypovídala nic o jejich skutečném přesvědčení. Mimořádné lidové soudy vynášely v souladu s dekretem přísné tresty.

Sazba se odvíjela především od hlášení, které na jednotlivé obviněné podávaly obce nebo někdejší sousedé apod. Obyčejným příslušníkům SS bylo vyměřováno podle okolností od 2 - 8 let, funkcionáři nacistických organizací dostávali od několika měsíců do 15 let. U těžších případů dosahovala sazba podle stupně provinění 25 let, doživotí nebo trestu smrti. Procesy měly všechny znaky stanného práva. Řízení nesmělo trvat déle než tři dny a pokud soud nedospěl v této lhůtě k rozsudku, byl spis předán řádnému soudu.

Proti rozhodnutí mimořádného lidového soudu nebylo odvolání. Trest smrti se vykonával do dvou hodin po vynesení (při veřejných popravách do 24 hodin), přičemž žádost o milost neměla odkladný účinek. Kata jmenoval místní národní výbor v sídle krajského soudu.

Při vynesení osvobozujícího rozsudku mohl být obžalovaný postaven za stejný čin ještě před řádný soud. Pro obviněného před mimořádným lidovým soudem nebylo jednoduché opatřit si kvalitní právní zastoupení. Národní výbor advokátní komory v Praze se totiž 12. 6. 1945 usnesl, že sice „není zásadních námitek, aby čeští advokáti přejímali zastoupení a obhajobu i osob podezřelých z kolaboranství a zrádovství, případně ze státní nespolehlivosti, ... protože není možné odepřít právní pomoc pokud jde o nevinně zajištěné na podkladě křivých a neobjektivních oznámení“, zároveň ale všem advokátům direktivně uložil, „aby postupovali s krajní opatrností a přejímali zastoupení jen v případech, o nichž jsou přesvědčeni, že převzetí takového zastoupení a obhajoba neodporuje národní cti.“

Internovaní Němci měli po dobu vazby zákaz veškerých návštěv, což vylučovalo i jakýkoliv kontakt s advokátem.

Retribuční dekret se již v době svého vzniku stal tématem vášnivých diskuzí a mocenskopolitických bojů.

Zatímco prezident Beneš mluvil o důsledném, rozumném a spravedlivém trestu, kritici jako např. Pavel Tigríd se blížili víc každodenní praxi v obcích, když tvrdili, že o tom, kdo byl Němec, kolaborant či zrádce, „rozhodovali národní výbory, revoluční gardisti, udavači, nebo opravdoví kolaboranti, kteří narychlo vstupovali do KSČ.“

Masové zatýkání a internování podezřelých osob v Sudetech začalo velmi brzy po převzetí moci československými úřady.

Zpočátku se jednalo o stovky, po vydání retribučního dekretu o desítky tisíc lidí, pro jejichž internování nestačila běžná soudní vězení a musely být vytvořeny zvláštní tábory. Ty vznikaly zpočátku živelně, většinou v prostorech bývalých táborů pro válečné zajatce a totálně nasazené dělníky a jejich zřizovatelem nebyla jen státní správa nebo armáda, ale též obce a některé průmyslové podniky, které si „internací“ Němců či osob prohlášených za zrádce a kolaboranty (mnohdy i s celými rodinami) zajišťovaly „pracovní síly“.

Během léta 1945 došlo k postupné diferenciaci mezi jednotlivými tábory - naprostá většina jich sloužila jako tzv. „odsunové“ nebo „sběrné“ tábory před „evakuací“ civilního obyvatelstva do říše, jiné byly vyhrazeny pro válečné zajatce a jen vybraná zařízení sloužila k internaci osob podle retribučních dekretů.

V okrese Děčín probíhalo zatýkání na různých místech různě - podle toho, kdo byl zatýkáním pověřen. Obecně platilo, že regulérní armáda a SNB se při zatýkání a střežení vězňů chovaly většinou korektně, zatímco „revoluční gardy“ dokázaly ve službě páchat nejhrubší násilí.

V soudním okrese Benešov byli bývalí funkcionáři vyzváni orgány SNB, aby se sami dostavili na radnici, odkud byli dodáni do děčínského soudního vězení. Na Českokamenicku obstarávali zatýkání „partyzáni“ oblečení do různých součástí německých uniforem, kteří objížděli vesnice, vtrhli do předem vytipovaných domů a „zajišťovali podezřelé“ za použití brutálního bití.

Při „zatýkání“ v Markvarticích přišel přednosta místní železniční stanice o všechny zuby a další z „podezřelých“ o oko. Zatčení byli odvázeni na nákladních autech a během transportu si museli lehnout na korbu, aby nikdo z okolí neviděl, kdo byl zatčen. Jen přítomnost vojáka se samopalem opřeného o kabinu prozrazovala náklad. Obdobně probíhala internace i v řadě obcí soudního okresu Děčín.

Hlídky střežící prostor internačního tábora v Rabštejně

Při takovémto tempu zatýkání se samozřejmě městská soudní vězení začala beznadějně přeplňovat. Např. v děčínské soudní věznici bylo v jedné cele o necelých 20 m² vměstnáno v jednu dobu až 30 osob obou pohlaví. I na Děčínsku proto vzniklo velmi brzy množství lágrů, většinou prostým využitím nacistických táborů pro zahraniční dělníky. Odtud byli osoby zatčené podle retribučních dekretů předávány již v průběhu června 1945 do rabštejnského koncentračního tábora, který se jako bezesporu nejlépe zabezpečený nacistický lágr na okrese, nejlépe hodil k internaci osob považovaných za nacistické zločince. Zřejmě již několik dní poté, co byli poslední vězni zanechaní zde nacisty při vyklizení tábora, převezeni do českokamenické a děčínské nemocnice, začal se koncentrační tábor opět plnit. První zatýkání prováděla již zmíněná jednotka složená z bývalých zajatců, není však doloženo, kdo byl konkrétně v Rabštejně internován. Většinu zatčení pak obstarali již zmínění partyzáni.

Váleční zločinci (např. důstojníci strážního oddílu SS) si v naprosté většině uvědomovali hrozící nebezpečí a uprchli ještě před koncem války do amerického zajetí nebo do ilegality, takže do Rabštejna byli dodáváni především členové NSDAP a přidružených organizací (NSV, SA, HJ, NSF apod.) na nejnižší úrovni, kterým kromě členství či funkce v organizaci nemohl být prokázán žádný konkrétní trestný čin.

V Rabštejně se tak sešli straničtí Blockführeri, ještě nezletilí příslušníci HJ a mj. celá řada učitelů z okresu (řídící učitel Wedlich z Horních Habartic si vzpomíná jmenovitě na 23 svých kolegů), atd.

Další skupinu internovaných tvořili lidé zatčení na udání. Výběr toho, kdo bude nebo nebude zatčen, se odvíjel spíše od osobních vztahů dotčeného s místními Čechy a německými komunisty, než od skutečných provinění.

Proti nařčení (např. „kradl Čechům v roce 1938“ nebo „nepřítel Čechů“) neexistovala obrana, protože zpočátku se prováděla pouze internace a ne vyšetřování. Železničář Richard Kunert ze Starého Města, příslušník SA, se do tábora dostal údajně proto, že nebránil lidem, kteří nosili jídlo zraněným německým vojákům do lazaretního vlaku odstaveného po několik dní bez pomoci na vedlejší koleji v Křešicích.

Důvodem k zatčení mohl být i např. urážlivý výrok nebo výhrůžka některému Čechovi, kterou měla dotyčná osoba pronést v roce 1938 apod., tedy skutky, které byly za normálních okolností považovány maximálně za přestupek. Do Rabštejna byli běžně dodáváni také lidé vyhnaní za hranice, kteří se tajně vraceli domů a byli při tom chyceni.

Okresní soud v Děčíně je pro přestupek „nedovoleného návratu na území republiky“ obvykle odsuzoval na 1 - 3 měsíce vězení a pak je nechal opět deportovat za hranice. Zcela nejasné zůstává, proč bylo do Rabštejna dodáno i několik katolických i evangelických farářů.

Do lágrů se běžně dostávali také lidé, kteří stáli v cestě „zlatokopům“, kteří se chtěli zmocnit jejich majetku, bytu apod. Skončila zde řada továrníků, ředitelů, bohatých živnostníků, apod.

Jedním z mnoha případů byl továrník Albin Liebisch z Kunratic u Šluknova, konstruktér motorek Böhmerland, který v rabštejnském lágru strávil téměř rok života a na své zatčení později vzpomínal: „28. června 1945 ve 4:00 v noci přepadli čeští partyzáni ozbrojení samopaly můj dům, vlezli po žebříku do otevřeného okna ložnice v prvním patře a nepopsatelným způsobem si vynutili vstup do ostatních místností. Mému synovi vyrazili samopalem přední zuby; ležel na zemi v kaluži krve - pohled, na který nikdy nezapomenu. Mně vystřelili několikrát těsně kolem hlavy a pak mě tak dlouho bili ocelovými pruty, až jsem měl předpažené ruce nateklé doslova jako bochníky. Pak jsem si musel sednout, zout boty a oni mi strhali nehty na nohou. To Češi dělali s oblibou, protože postižený pak nemohl utéct. V tomto stavu mě plnou silou kopali holíčkami na hrudníku a do břicha a já musel kopance oteklýma rukama odrážet tak dlouho, až se Čech mučení nabažil. Zalité krví, s roztrhanými šaty nás převezli do vězení v České Kamenici, kde mučení pokračovalo.“

Správu a ostrahu tábora převzala po repatriaci oddílů bývalých belgických a francouzských zajatců nejprve armáda. Jednalo se o skupinu, která se do severních Čech vydala 11. 5. 1945 zvláštním vlakem z Neratovic. Její příslušníci byli bývalí českoslovenští důstojníci, které vedl kapitán Stýblo (Stýblové byli celkem tři, jeden velel v České Kamenici, druhý v Kamenickém Šenově a třetí v Krásné Lípě). Po příjezdu utvořili v České Kamenici první posádku a kapitán Stýblo propustil starší ročníky, z nichž mnozí se ve městě usadili a převzali národní správy různých živností. S mladšími vojáky pak zajišťoval mj. též zatýkání a strážní službu v Rabštejně. Vzhledem k tomu, že se jednalo o dobrovolníky, je pravděpodobné, že zpočátku jednali více na vlastní pěst než na vyšší rozkaz. Po nějakém čase vystřídal kapitána Stýbla ve funkci velitele této jednotky škpt. Štěpán, který přímo velel také rabštejnskému táboru.

Údajně po kompetenčních sporech převzal správu tábora od armády Sbor národní bezpečnosti (SNB), přičemž vedení tábora se řídilo dispozicemi Okresní správní komise v Děčíně (OSK). Strážní službu však zřejmě pod hlavičkou SNB dál zajišťovali titíž strážní, nebo alespoň jejich část. Zpráva z komisionální prohlídky továrny Weserflug z října 1945 uvádí, že táborové hlídky staví místní posádkové velitelství. To potvrzují i výpovědi tehdejších vězňů, kteří shodně tvrdili, že řada strážných měla československé vojenské uniformy a hlásila se ke Svobodově armádě. Kromě nich zde sloužili ještě „partyzáni“, oblečení do různých součástí nacistických uniforem. Vězni jim výstižně říkali

„Schlägertruppe“. Někteří z tzv. partyzánů, kteří střežili rabštejský tábor, pocházeli z menšinových českých rodin z okolí Kamenického Šenova a s některými vězni se osobně znali. O to děsivější jsou činy, kterých se tato jednotka na věznicích dopouštěla. Komu „partyzáni“ podléhali, není z dochovaných dokladů jasné. Pravděpodobně se jednalo o oddíl tzv. revolučních gard (RG) „Pěst“, což potvrzují dochované výpovědi některých tehdejších příslušníků SNB, kteří v Rabštejně sloužili. Oddíly „Pěsti“ postupně převzaly ostrahu všech táborů pro Němce v okrese podléhajících OSK Děčín. Činnost „Pěsti“ byla spojena s řadou krádeží, rabování a násilností a jedna z jejích skupin byla za krádeže dokonce souzena. V České Kamenici zastřelila „Pěst“ jednoho jugoslávského dělníka v domnění, že se jedná o Němce. Patrně v souvislosti se zrušením revolučních gard jako takových byli později příslušníci „Pěsti“ přijati u OSK do pracovního poměru jako strážníci.

V Rabštejně se obě skupiny (SNB a „Pěst“) vždy po 24 hodinách (při večerním nástupu) ve službě střídaly. Tato poněkud nezvyklá praxe byla způsobena tím, že SNB, která rabštejský koncentrační tábor spravovala (stejně jako všechny tábory určené pro internaci osob podléhajících retribučním dekretům), nebyla schopna postavit hlídky z vlastního mužstva. Zpráva o stavu koncentračního tábora Rabštejn z 29.8.1945 uvádí, že *„k dispozici jest celkem 29 členů hlídky, z toho 26 činných strážů a to 6 mužů stálé hlídky ve dne, 7 mužů stálé hlídky v noci a 16 mužů pohotovosti, kterých se hlavně používá pro doprovody vězňů na práci. V přímé správě tábora jsou činní 2 okresní štábní strážmistři, četníci.“* Počet strážných rostl úměrně s počtem internovaných a také s potřebou stavět hlídky, které vodily vězně na nucené práce. V návrhu rozpočtu na provoz tábora na rok 1946 je uvedeno již 58 příslušníků SNB. Velitelem tábora byl tehdy štržm. Miroslav Stránský, jeho zástupcem štržm. František Beneš, který zároveň obstarával hospodářskou a účetní agendu. Podle výpovědí vězňů se Stránský o tábor nestaral a jeho hlavním zájmem byl alkohol. Skutečným vládcem v lágru byl Beneš, který se osobně účastnil i některých násilností, o kterých se zanedlouho zmíníme. V průběhu léta jmenoval předseda OSK dr. Doležal několik vyšetřovacích komisí, jejichž cílem bylo *„vyšetřiti osoby zajištěné a internované v politickém okrese děčínském a zavésti evidenci těchto osob podle schválených směrnic“*. V Rabštejně prováděla vyšetřování komise č. 3.

Jaké vyšetřování a jaký druh evidence existoval před zřízením komisí, není jasné. Nejstarší jmenný seznam zatčených, kteří byli tajnou politickou policií pro okres Děčín - Podmokly dodáni do tábora, pochází z 6.6.1945 a první zápis do knihy evidence stavu vězňů byl v rabštejském táboře učiněn až 8.6.1945, když se zde nacházelo již 244 osob. Počet vězňů se v průběhu doby značně měnil podle toho, jak byli zatčeni do tábora dodáváni, případně odesíláni na nucené práce nebo k mimořádným lidovým soudům.

Na rozdíl od válečného období nebyla hlavním důvodem existence tábora otrocká práce, ale vyšetřování politické činnosti vězňů a čekání na soud. Tábor tak svou funkcí připomínal vazební věznici. Vyšetřovací komise pracovala jen pomalu. Do 29.8., kdy bylo v táboře internováno 892 osob, proběhl výslech jen ve 20 případech. Vzhledem k přetížení úřadů nebyla většina vězňů nikdy skutečně vyšetřována a v průběhu roku 1946 byli mnozí z nich přímo z vazby převedeni do sběrných táborů a zařazeni do odsunových transportů. Mnozí z internovaných tak nebyli nikdy oficiálně seznámeni s důvodem svého zatčení a nedostali šanci se jakkoliv hájit.

Vězňové byli, stejně jako v období války, považováni za levnou pracovní sílu. Není známo, zda byli nasazováni do práce již od května 1945. V červenci již bylo jejich pracovní nasazení každodenní praxí. Vedení tábora si za hodinu práce vězně účtovalo 4 Kč a v rozpočtu na rok 1946 se za práci vězňů počítalo s příjmem 80000 Kč. Pro vyúčtování vězeňské práce si vedení tábora dokonce zhotovilo zvláštní formulář platebního příkazu. Vězňové byli denně rozdělováni do pracovních komand podle toho, jaké objednávky vedení dostávalo. Výše zmíněná situační zpráva z 29.8. uvádí, že *„asi 150 zajištěných pracuje mimo*

tábor v blízké továrně Weser, dále na polních pracích u okolních sedláků a na pracích, které jsou okamžitě zapotřebí. Uvnitř tábora jsou zřízeny dílny, ve kterých zajištění řemeslníci pracují. V kuchyni jsou kromě kuchařů a pomocného personálu zaměstnány též pomocné síly na škrábání brambor. Vzorně zařízená prádelna opatřená 12ti umyvadly s tekoucí vodou a 1 kotlem pro vyvařování prádla zaměstnává několik žen. Dále jsou zajištěni zaměstnávání při udržování čistoty v táboře. Značný počet zajištěných není možno zaměstnat pro nedostatek strážů, ačkoliv okamžité poměry hlavně v oboru zemědělském by zaměstnání zajištěných velmi nutně vyžadovaly.“ Po zvýšení počtu strážných od podzimu 1945 byli vězňové nasazováni také na výkopové práce v městské vodárně u střelnice a při odklizení trosk po náletu na náměstí v České Kamenici, na dráze apod. Uvedené dílny uvnitř tábora (krejčovská, obuvnická, zámečnická, klempířská a elektrikářská) pracovaly převážně pro potřeby tábora a jak uvádí řídicí učitel Wedlich, využívali jejich služeb z převážné části rodinní příslušníci strážných.

Kromě toho byl 20.8.1945 odeslán transport 171 vězňů do Kralup. Největší skupina vězňů byla nasazena na odklizení škod po náletu do tamní chemičky, ostatní byli přiděleni do jiných továren nebo na polní práce. Někteří podnikatelé si své „nevolníky“ vybírali přímo v táboře a odváželi je nákladními auty. Jejich pracovní nasazení skončilo až v polovině srpna roku 1946, kdy byla většina z nich vrácena přes sběrný tábor v Ústí n. L. na Skřivánku zpět do Rabštejna, někteří propuštěni a jiní zařazeni do odsunových transportů.

Poměry v táboře se příliš nelišily od období války a koncentrační tábor byl českou správou převzat a užíván víceméně tak, jak ho SS opustily - včetně elektricky nabitého plotu. Jedinou viditelnou změnou bylo odstranění německých nápisů a osazení českého nápisu „*Koncentrační tábor Rabštejn*“ na strážní věž u vchodu. Na rozdíl od válečného období byl nyní tábor rozdělen do dvou částí. V západní části bloku č. 1 v přízemí byli umístěni příslušníci SS a ostatní vězňové se s nimi nesměli stýkat. Příslušníci SS byli odlišeni i oblečením. Zatímco ostatním vězňům bylo ponecháno jejich civilní oblečení, které se ale smělo sestávat jen z košile, kalhot, spodního prádla a kabátu (s namalovaným hákovým křížem na zádech), nosili příslušníci SS pruhované obleky po někdejších vězňích s velkými runami SS namalovanými barvou na zádech. Všem vězňům byly při příchodu odebrány boty a místo nich dostali dřevěné pantofle ze zásob bývalého KT.

Rovněž strava se příliš nelišila od období války. Člen vyšetřovací komise při ONV Jiří Kohn popisuje úroveň stravování v oficiální zprávě následovně: „*O stravování je postaráno velmi dobře. K dispozici je velká kuchyň v samostatném baráku uvnitř tábora opatřená 7 parními kotli o celkovém obsahu 1 800 litrů a 1 sporákem. Vyvařováno je z přidělů, jaké mají Němci na svobodě. Vydávání děje se hromadně v určitých denních hodinách, které jsou přesně dodržovány. Dávka chleba činí 200 g pro osobu na jeden den, která se vydává denně, ostatní naturálie jsou použity k vaření, vyjma másla, které je přidělováno jednou týdně. Jídelní lístek je tento: Snídaně: černá káva, doposud slazená, od příštího období se sladiti nebude, jelikož nebude pro vězně vydáván příděl cukru. Oběd: 0,75 litru husté polévky z brambor a zeleniny, pravidelně v neděli jsou podávány brambory s omáčkou. Příděl masa vězňové nemají. Večeře: ca. 45 dkg vařených brambor neloupaných, někdy s omáčkou a černá káva, též doposud slazená. Kvalita jídla jest vzorná, o čemž jsem se sám přesvědčil. V kuchyni je udržována vzorná čistota, jak přípravy jídel, tak i samotného zařízení.“*

Poněkud jiný obrázek o stravování podávají vězňové ve svých vzpomínkách. Barvitě líčení podává řídicí učitel Wedlich: „*Ráno jsme dostávali misku černé kávy (vlastně jen neslazené tmavé vody), pro kterou jsem si brzy přestal chodit, protože přísun tekutin byl pomalu nebezpečný pro naše zdraví. V poledne byla stejně řídká polévka, ve které plavalo několik kousků brambor, někdy se namísto této polévky vydávalo na osobu 6 - 9 kusů brambor, ale vždy jen v průměru 2,5 - 3 cm a k tomu většinou úplně černých. Večer jsme dostávali příděl chleba (200 g, ženy tvrdily, že je to jen 170 - 180 g). Kdo měl protekci u*

kuchařů, dostal polévku nabranou ode dna a nebo mu odpočítali větší brambory. Kdo měl smůlu, dopadl špatně. Seděli jsme na podlaze baráku a šilhali po misce toho druhého, který při výdeji dopadl trochu lépe. ... Bohužel ani tyto hubené porce jsme někdy nedostali. Nikdo si nedokáže představit naši sklíčenost, když jsme podle výšky slunce očekávali písknutí - povel k odběru oběda, nebo večer čekali na chleba, a když už bylo dávno po obvyklé hodině, prošla baráky zpráva, že nemají brambory nebo chleba. Stávalo se to velmi často a my jsme si mysleli, že nás chtějí nechat pomalu pojit, což se také určitému procentu z nás stalo. Jednou v srpnu se stalo, že chybělo 16 - 18 porcí. ... Kuchyně kouřila nepřetržitě i o těchto postních dnech. Kuchaři, velitel tábora, i mnozí z dílen byli přesto dobře zásobováni. Při takovém zaopatrění jsme rychle ztráceli síly. Většina z nás byla jen kost a kůže.“

Ani hygienické poměry nebyly nejlepší. Ubikace se sice musely čtyřikrát denně vytírat, přesto se v barácích vyskytovaly štěnice, kterých se tábor po celou dobu existence nezbavil, resp. správa tábora proti nim nikdy nic nepodnikla. Na marodce ordinovali dva internovaní lékaři: dr. Markgraf z Benešova a dr. Vater z České Kamenice - tentýž Vater, který byl táborovým lékařem již za války. Po celou dobu se ale museli potýkat s naprostým nedostatkem základních léků a lékařských potřeb, takže léčení nebylo vždy úspěšné. Na naprostý nedostatek lékařských potřeb si u zdravotního úřadu v Děčíně stěžoval i bezpečnostní referent MSK v České Kamenici, který se obával vypuknutí epidemie. Zajetí příslušníci SS navíc v prvních měsících vazby neměli na ošetření nárok. K vypuknutí žádné epidemie nakonec nedošlo zejména díky včasné izolaci nemocných s nakažlivými chorobami, pro které zde bylo vyhrazeno zvláštní oddělení. K 29.8.1945 je zde uváděno 9 případů záškrtu, 20 TBC a 6 postižených svrabem.

Přestože v táboře neřádily nemoci a vězňové nevykonávali zdaleka tak těžké práce jako jejich předchůdci v období nacistického koncentráku, je doložený počet úmrtí v táboře v poválečném období oproti válečnému téměř dvojnásobný. Vysoký počet úmrtí přitom nesouvisí jen s katastrofální úrovní stravování. Hlavní příčinou úmrtí v průběhu léta 1945 bylo sadistické zacházení s vězni, v němž si „partyzáni“ ze strážního oddílu v ničem nezadali s metodami gestapa. Brutální bití začínalo hned při dodání do tábora. Strážní vybavení obušky, elektrickými kabely nebo latěmi se vrhali na nově příchozí hned za branou a bili je mnohdy až do bezvědomí. Tato procedura probíhala systematicky a nově příchozí museli na výprask čekat v řadě. Tento způsob „uvítání“ měl za následek nejedno úmrtí. Na obzvlášť nechutnou scénu, která se odehrála při „přijímání“ skupiny nových vězňů, vzpomíná O. Wedlich: „S námi přišlo také sedm kluků z Modré. Byli obviněni, že v lese schovávali zbraně. Když viděli, jak se zachází s těmi, co stojí před nimi, trásli se strachem a brečeli. Když přišli na řadu, ptal se jich strážný na důvod zatčení. Ustrašeně vykoktali, že chtěli se zbraněmi tajně přejít přes hranici k Rusům, vinu ale dávali svému nejstaršímu kamarádovi, 17letému H. Ponocnymu (správně W. Ponocny - poz. aut.). On je k tomu údajně naváděl. Strážný proto klukům přikázal, aby mu to oplatili. Zato měli zůstat bez trestu. Nato se opravdu těch šest vrhlo na svého kamaráda. Strážní jim dali své obušky a těchto šest, vlastně to byly ještě děti, ubili svého kamaráda k smrti. Marně prosil, aby přestali. Ještě dnes ho slyším opakovat „Ale já opravdu říkám pravdu“ - odmítal totiž nařčení. Když už nemohl stát, kopali do něj. Když některý z kluků přestal, strážný ho okamžitě přiměl, aby pokračoval. Strážě z toho měli potěšení. To trvalo tak dlouho, dokud oběť vykazovala známky života. To vše před našima očima.“ Podle dochované knihy zaznamenávající denní stav vězňů zemřel Walter Ponocny spolu s třemi dalšími 15.7.1945. Příčina smrti není uvedena.

Stejně jako za války i nyní existovala v táboře „samospráva“, která spolupracovala se strážnými a měla i pravomoc udělovat tělesné tresty. Mezi vězni bylo ale jen malé procento skutečných násilníků, schopných týrat za určité výhody své spoluvězně. Navíc se většina vězňů z dřívějšíka osobně znala a snažila se vzájemně si pomáhat. K týrání spoluvězňů se proto propůjčilo jen několik jednotlivců. Jako velitel baráku č. 1 zde zůstal Hermann Martin

(*21.9.1903 Weißenfeld), který v Rabštejně dělal kápa už v době války, velitelem 2. baráku byl internovaný policista Wilhelm Köhler (22.5.1901), který se narodil od Martina k vězňům choval slušně a některým zachránil i život. Velitelkou ženského bloku byla Ella (příjmení není známo) z Kamenického Šenova. V táboře měla velkou moc, celý den běhala do strážnice s tácem s kávou a s jídlem a osazenstvo se jí bálo.

Na celkovém zlepšení situace v táboře měla nepochybně vedle sesazení Kuhna hlavní podíl také regulace činnosti internačních táborů ze strany státu a zájem zahraničních médií i humanitárních organizací, kterým se informace o poměrech v českých internačních táborech donesly od bývalých vězňů, mezitím vysídlených do západních okupačních zón Německa. V Československu se začali objevovat dopisovatelé zahraničního tisku, navštěvovali tábory a zajímali se o životní podmínky internovaných.

Patrně v obavách, aby se Rabštejn také nestal terčem kritiky zahraničních médií, vypracoval dozírající úředník OSK Jiří Kohn 29.8.1945 (tedy 11 dní po sesazení Kuhna z funkce táborového staršího) „Zprávu o stavu koncentračního tábora Rabštejn u České Kamenice“, která vychvaluje „vzorné poměry“ v táboře a v závěru žádá, „aby o tomto bylo uvědoměno ministerstvo informací, protože je záhodno, aby tábor navštívili zahraniční novináři a filmové týdeníky, podobně jako tomu bylo v táboře na Kladně, čímž by se dala pádná odpověď všem zahraničním obavám z brutálního zacházení s Němci“. Na základě tohoto doporučení se OSK v Děčíně o dva dny později usnesla pozvat k návštěvě tábora osobně ministra informací Kopeckého. V dopise se mj. uvádí, že „český národ i po tak dlouhé době strašné morální, duševní a tělesné persekuce, uchoval si vrozený mu smysl pro spravedlnost a úctu k člověku, byť člověku nesmírně se provinivšímu proti bezpečnosti naší republiky a proti krásným demokratickým ideám našeho národa a jeho velkého presidenta. Že nechceme napodobovati hrozný mučírny gestapa a chování se těchto vyvrhelů lidstva vůči bezbranným, svědčí tento jediný koncentrační tábor, který Děčínsko ve svém okrese má.“ Ministr Kopecký měl shlédnout tábor jako „projev kulturní vyspělosti Čecha a důkaz toho, že náš lid se nechce mstít stejnými prostředky, jakých používali Němci, nýbrž souditi přísně, ale spravedlivě.“ Ještě cyničtěji vyznívá požadavek, aby zároveň s ministrem přijeli zahraniční novináři, aby „mohli svým státům podati obrázek o tom, jaký je rozdíl mezi kulturou německých nadlidí a kulturou českého člověka a jak to ve skutečnosti vypadá s tím trestáním velezrádců a nepřátel českého národa. Budou podávati zprávy o tom, že zde neviděli žádné plynové komory, popravčí sekery, šibenice ani odporné zjevy všelijakých ohákových stvůr, nýbrž hygienická moderní zařízení a místo hlídačů-vrahů, usměvavé, slušné a lidské chlapce, vojáky naší lidově demokratické armády.“ Že ono „moderní hygienické zařízení“ byl ve své podstatě nacistický koncentrák a že oni „usměvaví chlupci“ měli na svědomí desítky životů, bylo zřejmě vedlejší.

V rámci příprav na příjezd ministra a novinářů se strážce rozhodly zakrýt stopy svých nedávných zločinů. Vězňové je někdy v této době viděli, jak otevírají hromadný hrob zastřelených vězňů na kraji lesa a zasypávají pohřbená těla vápnem. Jejich obavy však byly zbytečné; ministr Kopecký nechal 17.9. prostřednictvím svého osobního tajemníka Nováka OSK sdělit, že „pan ministr lituje, že nemůže pozvání ... vyhověti, jelikož je příliš vázán státními záležitostmi a nemůže se z Prahy vzdáliti“. Velice však prý vítá akci seznámit s táborem novináře. Ani zahraniční novináři se ale do Rabštejna nikdy nedostali. Vězňové si vzpomínají na horečné přípravy (mytí ubikací, úklid apod.), které se před ohlášeným příchodem takovýchto návštěv dělaly. Občas se objevovaly skupinky česky mluvících osob v civilu (patrně vládní komise), které se v táboře dlouho nezdržovaly a stávalo se také, že po dlouhých přípravách nikdo nepřišel. Komise sem přijížděly především až v pozdější době, kdy již v táboře panovaly o mnoho mírnější podmínky. Tábor údajně navštívila i komise Mezinárodního Červeného kříže. Podle vzpomínek Waltera Schlegela si její členové prohlédli

nastoupenou jednotku podvýživěných příslušníků SS, pobavili se vtipem, který na jejich účet pronesl velitel tábora, a zase odjeli.

Od srpna 1945 začal stát prostřednictvím ministerstva vnitra a zemského národního výboru činnost táborů pro Němce regulovat vyhláškami a oběžníky. Dne 9.8.1945 bylo nařízeno propustit z táborů děti do 14 let, Důvěrným oběžníkem ZNV ze dne 10.9. bylo nařízeno přesunout ihned internované osoby z nevyhovujících táborů do vhodných budov, kde přechkají zimu a vybavit je zimním oblečením atd. Jednotnou směrnicí pro fungování internačních táborů se stal až „Domácí řád pro internační tábory“, který ministerstvo vnitra rozeslalo dne 17.9.1945. Tento dokument jasně vymezoval základní práva a povinnosti pro strážné i internované, výslovně zakazoval jakékoliv tělesné tresty a svým obsahem se příliš nelišil od běžného vězeňského řádu. V případě úmrtí se nově musela událost hlásit místním úřadům a rodině a musela být úředně zjištěna příčina smrti. Zároveň bylo nařízeno užívat pro všechna zařízení tohoto typu jednotné označení „internační tábor“, čímž se mělo nejen sjednotit názvosloví, ale také zamezit užívání pojmu „koncentrační tábor“, který budil nežádoucí asociace.

K 21.10.1945 byl internační tábor v Rabštejně převeden pod správu OSK Děčín a jeho provoz byl plně hrazen přímo z okresního rozpočtu. Zároveň byl při bezpečnostním referátu OSK jmenován dozírající úředník s měsíčním platem 2 000 Kč. Tuto funkci zastával po celou dobu existence tábora Jiří Kohn, který byl zároveň členem vyšetřovací komise a z titulu této funkce shromažďoval podklady o dřívější činnosti jednotlivých internovaných. Vedení tábora před ním ale zřejmě nemělo patřičný respekt, takže jeho vliv na dění v táboře byl jen velmi omezený. Převzetí tábora do správy OSK patrně znamenalo definitivní konec násilností, protože OSK začala postupně dosavadní strážce vyměňovat za své zaměstnance. Posledním ubitým vězněm byl - dle vzpomínek pamětníků - již zmíněný truhlář Wetzig, který zemřel 6.10.1945. Také ministerstvo vnitra nehodlalo nadále tolerovat jakékoliv násilnosti a v některých křiklavých případech „tělesného zásahu“ nechalo viníky zatknout a postavit před soud. Rabštejn mezi ně ale nepatřil.

Domácí řád zjevně nebyl v mnoha táborech respektován, protože dne 17.12.1945 rozeslalo ministerstvo vnitra pokyny, kterými upozorňovalo na závady zjištěné v některých internačních táborech (internace dětí, přepřahování táborů, tělesné tresty, špatné zásobování atd.) a důrazně žádalo jejich okamžitou nápravu. Zároveň byla vydána podrobná směrnice regulující zdravotní službu v internačních a jiných táborech a další vyhláška povolovala o vánocích 1945 v táborech pracovní úlevy a dokonce náboženské obřady. Ke stejnému datu se také měnilo dosavadní oficiální označení „internační tábor“ na „internační středisko“.

Pro vězně znamenala tato opatření podstatné zlepšení životních podmínek. Protože již od podzimu docházela naprostá většina vězňů na práce mimo tábor, dokázala si valná část z nich „zorganizovat“ potraviny nejen pro sebe, ale i pro své spoluvězně, kteří neměli na komandu tolik štěstí, nebo se vůbec nedostali z tábora ven. Strážní nyní nebyli tak přísní a nechávali vězňům při práci větší volnost, takže řada z nich se brzy dokázala přes prostředníky spojit s příbuznými a známými a zajistit si od nich balíčky s potravinami a oblečením. Počátkem roku 1946 dokonce směli příbuzní nosit do tábora potraviny a oblečení a prostřednictvím strážní je předávat. Vězňům pomáhali i někteří Češi, kteří je mnohdy znali z dřívějšíka. Řídící učitel Wedlich uvádí, že mu v době, kdy jako vězeň pracoval na rabštejnském nádraží, donesl český železničář Piroutek (pozdější správce benešovské knihovny, archivu a muzea) oblečení a jídlo. Takový čin ale vyžadoval značnou odvahu a mohl být prováděn jen tajně, protože udání by samotného pomocníka pravděpodobně přivedlo do soudní vazby. Rada Čechů proto na veřejnosti vězňům nadávala, za zády ostatních se k nim ale chovala vcelku slušně a někteří byli ochotni jim i pomáhat. Podobné chování se projevovalo i u některých strážných, kteří přes zákaz na pracovních komandech povolovali styk vězňů s příbuznými. Vězňové si brzy z pracovišť do tábora začali nosit i různé předměty,

počínaje drobným náradím a nádobím, až po kamnové trubky, které bylo potřeba ke kompletaci topidel před zimou. Stejným způsobem se do tábora „pašovalo“ také dřevo na otop, protože správa tábora se o palivo pro baráky vězňů nestarala.

Úlevy se netýkaly příslušníků SS, kteří zůstávali nadále ve zvláštní ubikaci a nechodili na pracovní komanda, takže neměli jiný přísun potravin, než z táborové kuchyně. Někteří spoluvězni se proto snažili přilepšovat jim ze svých skromných zásob a občas se podařilo doručit i nějaký balíček od příbuzných. Ještě hůře na tom byli „Volksdeutsche“ z Rumunska v řadách SS, kteří nemohli čekat zásilky zvenčí a byli odkázáni jen na milosrdenství svých spoluvězňů.

V září 1945 začali Sověti propouštět ze zajetí vojáky pocházející z jihovýchodní Evropy. Byla mezi nimi řada tzv. „Volksdeutsche“, kteří sloužili v SS (do wehrmachtu je Německo nemohlo jako cizí státní příslušníky povolat), především z Rumunska. Na hranicích Československa bylo zjištěno jejich tetování a cesta místo domů vedla do internačních táborů. Stejně končili i Jugoslávci a Maďaři, kteří měli rovněž - po vzoru SS - vytetovanou krevní skupinu, přestože sloužili v armádě své země. Do Rabštejna byli dodáváni po skupinách o síle několika desítek mužů a stráže s nimi zpočátku zacházely stejně brutálně, jako s SS. Obrat přišel teprve s dodáním skupiny asi 35 jugoslávských vojáků v uniformách, kteří měli i své původní doklady, ze kterých bylo patrné, že se jedná skutečně o Jugoslávce, nikoliv o příslušníky SS. Jeden ze štábních kapitánů, který vedl tábor, si na poradu přizval sovětského důstojníka, který se zajatců důrazně zastal. Touto událostí skončilo násilí na cizincích i na příslušnících SS, zároveň jim byly ale sníženy přiděly potravin. V průběhu září bylo do Rabštejna dodáno takové množství těchto zajatců, že je tábor nebyl schopen pojmout (i tak spali vězni na prýčnách vždy po dvou). Skupina asi 200 zajatých maďarských a rumunských vojáků musela dokonce asi tři týdny strávit na dvoře mezi lágrovými baráky. Tito zajatci byli během září - listopadu v několika vlnách přes zajatecký tábor ve Starém Městě „transportováni do vlasti“, takže v táboře opět zůstali jen Němci. Také němečtí příslušníci SS byli nakonec dopraveni do staroměstského tábora, kde se shromažďovali všichni váleční zajatci. Na cestu dostali zpět svůj civilní oděv, na který si museli našít označení SS. Převrha posledních 149 zcela vysílených bývalých SS proběhla 14.11. pěším transportem. Před cestou byli všichni upozorněni, že kdo se pokusí o útěk, nebo zůstane pozadu, bude zastřelen. Na silnici na okraji Janské ve směru na Srbskou Kamenici zůstal ležet první vězeň (jménem Hauptvogel). Protože se na výzvu strážných nepostavil, byl na místě zastřelen a zahrabán na okraji silnice. Další vyčerpaní zajatci již nebyli stříleni, ale stráže dovolovali oddílu občas zastavit a vyrobit pro chůze neschopné kamarády provizorní nosítka. Ostatní se pak střídali při jejich nošení. Ve staroměstském táboře se s příslušníky SS zacházelo jako s běžnými zajatci, dostalo se jim lékařského ošetření a byli pod silnou ostrahou nasazováni do práce. Část z nich byla zanedlouho převedena do dolů na Mostecku.

Na místo příslušníků SS byli do Rabštejna postupně dodáváni internovaní, dosud umístění ve věznicích okresních soudů. 27.11.1945 přišla do tábora větší skupina vězňů z děčínského vězení (199 osob) a mezi nimi i dva noví faráři: pověstný katecheta Endler z Děčína (populární „originál“, známý po celém městě svými návštěvami hostinců, hrou na kytaru a originálními kázáními) a farář ze Studánky u Rumburka. Těmto dvěma bylo povoleno pořádat každou neděli dopoledne katolické mše, které byly vězni hojně navštěvovány. Po odchodu obou kněží převzal tuto funkci učitel Rudolf Günther ze Slukové, který držel zároveň po mši v jednotlivých ubikacích kázání, které bylo během mše zakázané. Dr. Vater, který v té době již směl docházet do českokamenického evangelického kostela hrát na varhany, dokonce prosadil, že spolu s ním směla chodit skupina vězňů, která v kostele obstarávala sborový zpěv. Při relativním dostatku potravin byli vězni schopni začít myslet na využití svého volného času v barácích. Internovaní učitelé pořádali některé večery různé přednášky, předčítali básně apod. Řemeslníci zase vyráběli nejrůznější předměty denní

potřeby a dokonce zaváděli k jednotlivým prýčnám elektrické osvětlení. Strážníci, kteří ještě před nedávnem nestrpěli ani nejmenší odchylku od domácího řádu, byli nyní benevolentní a před aktivitami vězňů zavírali oči.

I přes uvolnění režimu a zlepšení stravování začal v táboře od prosince opět stoupat počet úmrtí. Příčinou byla těžká práce kombinovaná se zimou a vlhkem v ubikacích. Vězňové neměli na topení dostatek dřeva a zatápěli vždy až po 16. hodině, takže v barácích byla zima. Navíc stále platilo nařízení, že se musí čtyřikrát denně vytírat podlaha a baráky tak nikdy nevyschly. Zejména pro starší ročníky byly tyto podmínky vražedné. Během prosince zemřelo 9 vězňů, v lednu 5 a v únoru 10 vězňů, pak začal počet úmrtí opět klesat. Pohřby již neprobíhaly v místě, ale na hřbitově v Janské a výjimečně také v České Kamenici, to když vězni zemřeli v tamější nemocnici. Táborová truhlárna vyráběla pro zemřelé jednoduché rakve, které byly na dvoukoláku dopravovány na hřbitov. Pohřbu se obvykle účastnil průvod asi dvaceti vězňů, kteří sami vykopali jámu a směli pronést i krátkou pohřební řeč. Od února 1946 doprovázel pohřby také evangelický pěvecký sbor dr. Vatera. Na zpáteční cestě se na vozíku, na kterém se vozili mrtví, přivázel do tábora chléb z Wonkovy pekárny v Janské.

Uvolnění vazebního režimu a zejména nasazování vězňů na nejrůznější práce v okolních obcích - u sedláků, v továrnách, v živnostenských provozech i u obecních úřadů - téměř bez ostrahy samozřejmě usnadňovalo útky, které byly ještě nedávno zcela nemyslitelné. První útěk uskutečnila 1.10.1945 čtyřčlenná skupina vězňů nasazená do podniku Weserflug. Po dvou týdnech utekl další vězeň, po týdnu dva a do konce roku evidovalo vedení tábora 15 uprchlých vězňů. Za útěk byl potrestán zbytek pracovní skupiny, který pak musel obvykle cestu zpět do tábora strávit klusem, plížením v bahně apod. Štábní kapitán Beneš se navíc pokusil vězně zastrašit tím, že počátkem prosince při nástupu přečetl dva rozsudky smrti, které byly údajně vyneseny nad dvěma dopadenými uprchlíky a popravy prý v Litoměřicích vykonány. Sklidil tím ale jen tichý posměch, protože bratr jednoho údajně popraveného, rovněž internovaný v Rabštejně, měl už od svého bratra zprávu, že tento se nachází v bezpečí v Sasku. Velký optimismus v tomto směru ale nebyl na místě. Dne 10.12. byl jeden vězeň při pokusu o útěk přímo z tábora skutečně zastřelen. V zimním období klesl počet úteků, protože v táboře byla šance na přežití přece jen větší, než v lesích. V prvním čtvrtletí roku 1946 byl evidován vždy jen jeden útěk měsíčně.

Přesto byl v celostátním měřítku počet uprchlých vězňů zřejmě velmi vysoký, protože ministerstvo vnitra 2. dubna 1946 vydalo zvláštní nařízení, kterým nabádalo ke zpřísnění režimu v táborech a důslednější ostraze. Řešení mělo přinést již dříve navrhované zřízení krajského internačního střediska, které by shromáždilo všechny internované v obvodu příslušného krajského soudu. OSK Děčín se patrně již dříve na toto řešení připravovala, protože již 16.3.1946 bylo z Rabštejna odesláno 424 osob (tedy téměř polovina osazenstva, v táboře zbylo 543 osob) do sběrného střediska v Ústí n. L. na Skřivánku. Dalších 5 transportů tímž směrem následovalo počátkem dubna. K 11. 4. 1946 se OSK rozhodla internační středisko v Rabštejně zcela zrušit a tábor přeměnit na sběrné středisko pro Němce z okolí, kteří odtud byli posíláni na nucené práce (převážně do zemědělství) a po čase přes sběrné tábory ve Starém Městě a Popovicích transportováni do Německa. Z původních internovaných zůstalo v Rabštejně 308 osob, kteří se změnou povahy tábora přes noc stali z „nebezpečných nacistů“ obyčejnými Němci, kteří zde čekali na „odsun“. Zbytek Němců přemístěných do Ústí n. L. byl i nadále považován za vězně.

Podmínky v táboře se touto změnou pronikavě zlidštily, protože na rozdíl od internačního střediska nebylo sběrné středisko vězením. Vyměnila se ostraha, kterou nyní tvořili policejní kadeti ve věku 19 - 20 let. Vězňové měli po práci (za kterou ovšem nedostávali ani korunu) osobní volno a v neděli dostávali vycházky k návštěvě příbuzných, pokud tito už nebyli za hranicemi. Protože ale Němci nesměli používat hromadnou dopravu, chodili někteří pěšky až do Příbrami u Verneřic, nebo do Kyjova. Při apelech, při kterých o

několik měsíců dříve docházelo k bití, chyběla nyní jakákoliv disciplína a osazenstvo tábora muselo být pracně hledáno po ubikacích, než se mohlo začít s počítáním.

Za takových podmínek nebylo složité z tábora utéct. Uprchlíky ostatně nikdo nepronásledoval a pokud se jim podařilo přejít hranici, což nebyl v členitém terénu Českého Švýcarska problém, byli již druhý den v Sasku. Od dubna se proto začal počet uprchlých vězňů opět zvyšovat. Dne 15.4.1946 utekla ze zaměstnání devítičlenná skupina vězňů, mezi nimiž byl také někdejší táborový starší Helmut Kuhn a do 9.8.1946, kdy končí záznamy, se „nevrátilo ze zaměstnání“, jak se nyní útekům říkalo, celkem 33 osob. Celkový počet doložených úteků v poválečné historii tábora v Rabštejně tak dosáhl 52 případů.

V následujících týdnech přicházely do tábora nové transporty Němců z okolních vsí, zejména z oblasti kolem Růžové. Často se jednalo o celé rodiny i s dětmi, které se v evidenci objevují poprvé 15.4.1946. Počet osob v táboře tak opět rostl. Na počátku června znovu přesáhl 800 a 16.6.1946 překročil 1000 osob, takže v táboře opět nebylo k hnutí. Od počátku července se začal stav opět snižovat v souvislosti s převáděním části osazenstva do jiných táborů (Janská, Staré Město, Popovice) za účelem zařazení do „odsunu“. Někteří jednotlivci (z velké části ženy) byli z lágru odkomandováni na polní práce do okolních vsí. K 15.7.1946 se v Rabštejně nacházelo již jen 512 a ke konci měsíce 442 osob. 3. 8. byl odeslán poslední velký transport (419 osob) do Starého Města a 9. 8. 1946, kdy se úplně přestala vést evidenční kniha, byly v táboře již jen tři děti. K 25.9.1946 byl tábor definitivně zrušen.

Přibližně ve stejné době začaly mimořádné lidové soudy a krajské soudy razantněji řešit případy dosud internovaných vězňů. Existovala totiž opodstatněná obava, že při stovkách dosud nevyřešených případů se řízení potáhnou řadu let a navíc že by vzhledem k brzkému konci oficiálních „odsunů“ zůstali v Československu osoby, které stát z nějakých (ať opodstatněných či smyšlených) důvodů považoval za nacistické zločince, zatímco antifašisté v naprosté většině mezitím v průběhu roku 1946 ze země dobrovolně odešli. Krajské soudy proto propouštěly z internace vězně, jejichž provinění se rozhodly nestíhat. Mezi červnem a zářím 1946 tak bylo z tábora v Ústí n. L. propuštěno z rozhodnutí krajského soudu v Litoměřicích 89 někdejších rabštejnských vězňů. V říjnu a v listopadu byly revidovány již uzavřené případy. U řady odsouzených, kteří měli před sebou léta vazby, bylo „upouštěno od dalšího výkonu trestu“ a následovala okamžitá deportace do Německa. Řada rozsudků vynesených v té době dosahovala jen výše, která se kryla s dobou předchozí internace a dotyčný odcházel během několika dnů či týdnů do transportu. Podzimní měsíce byly zvoleny zřejmě také proto, aby se stát před zimou zbavil vězňů, na které musel doplácet.

Úryvek z knihy: Petr Joza. Rabštejnské údolí. Okresní muzeum Děčín. 2002

Vzpomínka z Pankráce

Ve věznicí Pankrác byl uvězněn německý generál s francouzským jménem Rudolf Toussaint z Mnichova – Schwabingu, který byl posledním německým velitelem Prahy. Byl jsem s ním po určitou dobu v roce 1955 na jednom oddělení a na jedné cele v pankrácké věznicí. Od něho jsem se dozvěděl řadu neobyčejně zajímavých věcí, které bych chtěl nyní vyličit.

Byl jsem tehdy přidělen k tzv. projektové složce ministerstva vnitra. (MV) Byla to skupina inženýrů-statiků a architektů-projektantů, kteří pracovali na projektech různých staveb, které provádělo MV. Některé z těchto staveb byly tak tajné, že jejich projekty si netroufalo MV zadat normálním státním projekčním ústavům. To byla značná ironie, neboť to, co nemohli a nesměli projektovat lidé na svobodě, to mohli a museli dělat trestanci, kteří

později všichni s těmito tajnými vědomostmi odešli do civilu. Tato projektová složka měla sídlo jednak na Pankráci a také v Opavě.

Na Pankráci jsme měli umístěny pracovny i ubytovny v křídle pod bývalou vězeňskou kaplí, ve které pořádali bachaři občas taneční zábavy. S projektovou složkou tam byla také ubytována skupina lékařů-věznů z vězeňské nemocnice, skupina věznů - zubařů a skupina věznů - malířů. Tito malíři byli vesměs akademičtí malíři – generál Toussaint absolvoval Mnichovskou malířskou akademii a tvrdil o sobě, že je lepší malíř, než generál.

Jiným takovým prominentním členem této skupiny byl legionářský malíř generál Čila, který je mnohým lidem znám např. tím, že navrhl tu známou jednorublovou hnědou známku československé vojenské pošty na Rusi během první světové války – stojící postava legionáře na stráži.

Tito malíři měli hlavně za úkol přemalovávat skupinové obrazy bolševických potentátů. Když se například „provínil“ soudruh Slánský, tak byl prostě přemalován a zmizel z Parnasu komunistické prominence. Takových případů bylo mnoho a to z celého tábora míru a socialismu, takže tito malíři měli stále plné ruce práce.

Příslušnost k těmto tajným pankráckým složkám měla určité výhody. Tak např. na náš katr nesměl nikdo jiný, nežli ten bachař, který nás měl na starosti. Potom už jedině velitel věznic – samozřejmě i ti estébáci, co jim nosili práci. Ale to nebyli žádní zabijáci, ale normální stavitelé v civilu. Ale nemohl se tam prohánět kdejaký bachař z věznic a dělat tam neplechu.

S generálem Toussaintem jsem se seznámil blíže, neboť jsem se zajímal o to, co zná z doby války. A on měl zájem o moje výklady z atomové fyziky, kterýžto vědní obor ho zajímal, ale neměl nikde možnost se o tom něco bližšího dozvědět. A tak on mě odpovídal na moje otázky a já na jeho.

On byl před válkou vedoucím oddělení pro zahraniční armády na ministerstvu války v Berlíně. Prozradil mně např. že jejich oddělení znalo naprosto přesně všechny československé jednotky, jejich sílu i umístění. O správnosti jejich vědomostí se přesvědčili tehdy, když nás okupovali. Unikla jim v tom roce 1938 jenom jedna čs. brigáda v Jihlavě.

Z jeho vyprávění bylo zřejmé, že Německo nebylo ani zdaleka dostatečně připravené na velikou válku a že to byl trestuhodný čin na celém jejich národě, že nacistické vedení s válkou vůbec začalo. Hitler prý byl šílenec a jenom blafoval a když se snažil Němcům namluvit, že mají všechno již předem přesně propočítané a proplánované, tak lhal. On jim tvrdil: „*Wir haben schon vornherein alles durchkalkuliert!*“

Mnohdy to zní až nepravděpodobně, ale oni například nevěděli, že transsibiřská magistrála je už dvoukolejná a strašně se divili, kde se ty ruské jednotky tak rychle berou (Stalingrad) když to podle jejich propočtu nemělo být vůbec možné...

Po vítězství nad Francií si Hitler svolal celou svoji generalitu do zámku Versailles (Toussaint tam také byl) a prohlásil: „*Když jsem chtěl připojit Rakousko, zrazovali jste mne od toho, když jsem chtěl okupovat Československo, rozmlouvali jste mi to. Toto pokračovalo i nadále s Polskem i se všemi ostatními státy. A podívejte se na výsledky! Jelikož nejste schopni, přebírám od této chvíle vrchní velení sám.*“ A to se také stalo výsledkem, který je dostatečně známý. Říši, kterou budovali Němci tisíc let, prošustroval Hitler za jedno desetiletí.

Je také známo, že koncem léta a na podzim v roce 1940 se Hitler chystal zaútočit na Anglii a provést invazi. O tom se dlouhou dobu jednalo a bylo od toho upuštěno teprve poté, co vedení námořnictva – admirálita prohlásila, že není schopná zajistit zásobování německé invazní armády přes moře, neboť moře ovládala anglická *Home Fleet*. Zeptal jsem se tenkrát generála Toussainta, jestli bylo vůbec Německo schopné skončit vítězně válku proti Anglii na poli válečném a ne nějakou fintou. Načež on řekl: „*Nebylo*“. Oni prostě nebyli schopni Anglii

obsadit a válku vyhrát, když do ní šli. Všechno vsadil Hitler na blaf, podvod, lež, válečné vyčerpání protivníka, na jeho ochotu sjednat předčasný mír a na eventuální štěstí.

Tyto moje zajímavé rozpravy s generálem Toussaintem ukončil jednoho krásného dne bachař, který nás měl v té době na starosti a kterého jsme nazývali Australopithecus. Australopithecus je nejnižší primitivní forma prapůvodní lidské bytosti, jejíž zbytky byly nalezeny v jižní Africe. Ten náš bachař této představě plně odpovídal. Samozřejmě, že se o mých stycích s generálem dozvěděl – kde by také nebyl býval nějaký bomzák, že ano, a ve své bdělé a ostražitě mysli mu ihned zasvitlo: mně to raději zakázal a generálovi také.

Po mnoha letech jsem se v Mnichově šel podívat za panem generálem, ale už jsem ho nenašel.

Jiří Sochor

*Podle časopisu Zpravodaj Čechů a Slováků ve Švýcarsku č. 10/2006 připravil
Eduard Vacek*

Má vlastní zkušenost z hledání historických stop po perzekuovaných

Jsem přesvědčený o tom, že každý badatel, který se rozhodl vydat se po smutné a křivolaké cestě hledání stop po nezvěstných či docela zapomenutých obětech totality, musí k tomu mít nějakou osobní pohnutku. Ta moje byla velmi jednoduchá. Za krátké doby

Chruščovovské politické oblevy jsem dostal od úřadů příležitost vypravit se za svým otcem, kterého jsem již skoro nepamatoval, daleko, až do míst u polárního kruhu, kde si odpykával desátý rok z dvacetipětiletého trestu, ke kterému jej odsoudil soud za údajnou protisovětskou činnost. Brzy po té, kdy už jsme měli za sebou bolestnou zkušenost znovuseznámení a dlouhé hledání společného jazyka, mi otec vyprávěl o krutostech svého vyšetřujícího soudce, kterému jednou řekl při výslechu v zoufalství, že přijde doba, kdy jeho syn, totiž já, bude vyšetřovat případ otcova trýznitele.

Nic jsem na to tehdy svému otci neodpověděl, ale to, co mi řekl, se usídlilo ve mně vevnitř jako trn a čas od času se bolestně ozvalo. Na stopu onoho vyšetřovatele jsem narazil až tehdy, když jsem studoval techniku ve Lvově. Tento muž již byl v penzi a pracoval v Oblastní školské správě.

Označení hrobu vězně v gulagu

Ano, kdepak jinde by mohl lépe uplatnit své obrovské výchovatelství zkušenosti? Skoro jsem zajásal nad tímto zjištěním, jenomže v nejtuzších časech Brežněvovského temna jsem si nic nemohl počít. A než se rozbřeslo na lepší časy, bohužel mi zemřel. Tak mi nezbylo nic jiného, než se odhodlat a vyšetřovat v možnostech svých sil a možností zločinů celého komunistického režimu, tím spíš, že v obžalovacím spisu jsem měl ještě další zemřelé v gulagu: dědečka a pradědečka a ještě mnoho dalších perzekuovaných příbuzných. Stal jsem se členem hnutí Memorial a také členem výboru skupiny Pošuk (Pátrání), která je asociačním členem Memoriálu a zabývá se hledáním stop po perzekuovaných Ukrajincích a rodácích z Haliče, bez ohledu na národní příslušnost. Předal jsem do databáze Pošuku několik tisíc jmen, ale jména perzekuovaných svazu Čechů, na území bývalého Sovětského, jako Čech a předseda České besedy ve Lvově, eviduji zvlášť. Nyní mám v kartotéce okolo 900 takových případů.

Vůbec prvními dokumenty takového druhu, které jsem měl možnost zkoumat spolu s kolegy z Pošuku, byly archiválie ze třech zajateckých a internačních táborů, jež existovaly ve Lvovské oblasti v poválečné době. Bylo jich tehdy více než deset. Přístup k nim jsme získali díky tomu, že ihned po rozpadu Sovětského svazu demokratičtí poslanci prosadili v ukrajinském parlamentu zákon o předání archiválií ministerstva vnitra určitého období do státních archivů. Tehdy se také usnadnil přístup i k dokladům, uloženým ve státních archivech a tak jsme najednou měli k dispozici tři pytle dokumentů, tak jak je z Oblastní správy vnitra přivezli. V seznamu zajatých a internovaných byli většinou Němci a Maďaři, ale bylo tam i několik desítek Čechů a Slováků. O podmínkách, které panovaly v těchto táborech, se dá usuzovat i z toho, že jako příčina smrti byla nejčastěji uvedena dystrofie, sešlost věkem a plicní nemocí. Z dokumentů se podařilo určit místo pohřbu v těchto táborech zemřelých Čechů a Slováků. Tehdy získané údaje byly použité v dokumentárním filmu Bílá místa na černé zemi, který natočila ostravská televizní skupina pod vedením PhDr. Mečislava Boráka CSc.

Díky tehdejšímu Lvovskému guvernérovi, známému veřejně – politickému činiteli a disidentu Vjačeslavu Čornovolovi, jsme se pak dostali i do části archivů Lvovské oblastní správy ministerstva vnitra přímo v jejich budovách – v nechvalně známém vězení Na Lonckého a ve škole milice. Na Lonckého to byla hromada poloshnilých papírů, hozených na betonovou podlahu ve vlhkém suterénu. Po této hromadě pobíhali potkani s narudlou srstí. Vypadalo to tak, že byly papíry záměrně ponechány k zničení přirozenou cestou. Po namáhavém třídění jsme zjistili, že se dokumenty vesměs týkají ukrajinského podzemí a polské Armiji Krajowe. A to, že jsme tam nenašli ani zmínku o žádném veliteli, nasvědčovalo tomu, že již byly dokumenty vytříděné. Jiné dokumenty, které se nacházely tentokrát v suchém suterénu školy milice, byly poněkud v lepším stavu, část z nich byla dokonce opatřena vazbou. Byly tam archivy z jednoho Lvovského a dvou vedlejších táborů, Lvovského průchozího vězení (peresyl'naja t'urma, peresyl'ka) a vězeňská nemocnice při něm. Přes Lvovské průchozí vězení přešly stovky tisíc odsouzců ze západoukrajinského regionu a koncem války i občanů ze států čerstvě osvobozených Rudou armádou, tedy i z Československa.

Zde všichni čekali po dobu od několika dnů až po několik měsíců na to, až se zformuje ešalon, (vojenský vlak) který je dopraví do určitého místa, kde si měli odpykat trest. Mnoho vězňů umíralo přímo v průchozím táboře, nebo během dlouhotrvajícího přemístění na Sever, Sibiř nebo na Dálný východ. Někteří ale umírali dokonce i po cestě do průchozího vězení, která nebyla nijak dlouhá, což svědčí o chatrném zdravotním stavu odsouzců po bestiálních soudních vyšetřování. Za příklad mohou složit smutné osudy několika rodáků z Ostravska a Plzeňska, kteří ihned po příchodu do Rudé armády byli odvezeni SMERŠem a po vytlučení přiznání ke všem možným i nemožným proviněním byli odsouzeni sovětským vojenským

tribunálem k 10 letům odnětí svobody. Ne všichni se pak dostali do Lvovského průchozího vězení – namísto dvou z nich ve Lvově vyložili dvě na kost zmrzlé mrtvolky.

V pitevním nálezu se zdůrazňovalo pokročilé stáří zemřelých, jejich vyhublost a to, že měli vyražené zuby. Nebyla tam samozřejmě ani zmínka o tom, jak o své zuby přišli.

Z dokumentů, které se zachovaly po bývalém táboře pro nemocné a zmrzačené vězně v Lackém nedaleko Lvova, se dozvídáme ku příkladu o tom, že si zde odpykával svůj patnáctiletý trest starosta české vesnice Sofijevka v rovenské oblasti Jiří Horák. Tři Horákoví synové bojovali ve Svobodově armádě a jeden z nich padl. Rodině se podařilo v rámci repatriace volyňských Čechů přestěhovat do Čech, ale přes veškerou snahu rodiny a intervenci z vysokých míst generálního štábu Československé armády, otce z vězení nedostali. Záhy zemřel v Lackém na dystrofii a srdeční vadu. V důsledku stařecké sešlosti, jak tvrdí pitevní nález, zemřel v Lackém i Horákův spoluvězeň šedesátiletý (!) volyňský Čech z Vysoké České na Žitomirsku, agronom Alexej Kohout. Oba Kohoutovi synové zahynuli jako vojáci Rudé armády.

Zvláštní skupinu tvoří asi 20 mladých lidí ve věku 14 až 18 let (byly mezi nimi dívky), kterou v letech 1945 – 46 odsoudil užhorodský soud k 1 nebo 1,5 roku vězení za nelegální překročení československo-sovětské hranice. Za příčinu přechodu hranice uváděli různé nesmysly, takže pravá příčina není jasná. Trest si odpykávali na Donbasu a v okolí Sverdlovka, část z nich ale i ve Lvovském průchozím vězení, kde někteří z nich zemřeli. Také za nelegální překročení sovětské hranice byl odsouzen ke dvěma letům žaláře muž středního věku z Moravy, který šel do Charkova, aby se tam oženil s ženou, se kterou se seznámil za války. Chtěl si na Moravu přivézt ženu a staříčkému osamocenému tatínkovi snachu. Bohužel se tak nestalo. Zemřel ve Lvovském průchozím vězení.

Překročit hranice v opačném směru (z východu na západ) se snažili muž a žena stejného příjmení (možná šlo o manželský pár, což z dokladů není jasné). Koncem války se ocitli v severní Africe a pak naneštěstí v sovětském filtračním táboře, odkud byli lodí dopraveni do Vladivostoku. Snažili se dostat (většinou pěšky) domů, ale byli chyceni na sovětsko-polské hranici a jeli zpátky odpykat si dvouletý trest ve Sverdlovsku.

Zde musím podotknout, že podle tehdy platných pravidel v archivu průchozího vězení se uschovávaly dokumenty dotýčných osob zemřelých přímo v průchozím vězení, nebo po cestě do něj, či z něho. Na takových dokumentech byl nápis „Chránit věčno“. Z ostatních se chránil jen každý desátý spis. Co se týká těch, kteří šli do ešalonu a šťastně se dostali do místa určení, po nich v archivu průchozího vězení zůstaly knihy s nekonečnými seznamy nešťastníků, ve kterých je zaznamenáno jen příjmení, číslo ešalonu, datum a místo určení.

Měl jsem možnost studovat i archiv oblastního výboru Komunistické strany SSSR. Ačkoliv jsme tehdy měli za úkol sestavit seznam členů OUN-UPA (ukrajinská armáda) padlých na území Lvovské a drohobyčské oblasti (pak z toho byl 36. díl dějin UPA) všiml jsem si tam mnohých faktů, svědčících o krvelačnosti komunistického režimu.

Největší potíže při zpracovávání archiválií NKVD činilo snad to, že vesměs malogramotní vyšetřovatelé dělali chyby při psaní křestních jmen, příjmení a zvláště cizích geografických názvů. Proto identifikace osob často vyžaduje mnoho času, rovněž tak i vyhledávání českých verzí k německým názvům českých obcí, jak to je občas v archiváliích uvedeno.

Rozpaky v řadách ministerstva vnitra, způsobené rozpadem Sovětského svazu trvaly nedlouho a zmíněný zákon o předání archivů sice nikde nebyl zrušen, ale přestal být respektován. Do státních archivů byla předána jen velice malá část archivů ministerstva vnitra, nikoli ve všech oblastech Ukrajiny. Zpřísnil se také i přístup k archiváliím. Změnu politického klimatu na Ukrajině naznačila také smrt či vražda Čornovola a řady jiných demokratických činitelů.

Za nových podmínek mohou být dobrými zdroji informací o perzekuovaných Čechách i druhotné prameny, jako například Martyrology, které vydávají různé oblasti a kraje Ruské federace, i když se v nich opakují již zmíněné chyby z originálů, často se neuvádí národní příslušnost, občas dokonce ani místo narození. Chybějící data se někdy podaří získat z jiných pramenů. Tak například pomocí bukovského martyrologia, rehabilitačního spisu uloženého v moskevském Memoriálu, údajů ze Lvovského historického archivu a z ukrajinských odborných knih o polsko-ukrajinské válce 1918 - 1919 byly zjištěny životopisné údaje rodáků z Frýdku, skvělého rakousko-uherského důstojníka, šéfa operačního oddělení Ukrajinské haličské armády a lektora na sovětských vojenských školách Viléma Lobkovice, kterého pak bolševici popravili na bukovské střelnici pod Moskvou. Skoro stejné to bylo s vyhledáváním údajů k životopisu bývalého rakousko-uherského podplukovníka a potom velitele regionu Ukrajinských sičových střelců Františka Kikala z Brna, který byl takřka v devadesáti letech popraven spolu s polskými důstojníky.

Na Ukrajině, na rozdíl od Ruska, vyšlo zatím Martyrologů pramálo. Část z nich však vydaly archivy ministerstva vnitra, a proto jejich objektivitu nelze zaručit. Lze dodat, že Martyrology mohou obsahovat jen jména těch perzekuovaných, kteří pak byli rehabilitováni. Proces rehabilitací zatím stále trvá a nikdo neví, kdy bude završen.

Polská „Karta“ vydává dost pečlivě sestavené seznamy polských občanů, kteří byli postiženi represemi Sovětů, ve kterých najdeme mnoho ryze česky znějících příjmení. Přestože v seznamech Karty chybí údaje o národní příslušnosti perzekuovaných, podařilo se nám mnohé identifikovat jako Čechy pomocí údajů o volyňských Čechách, jež se nám podařilo shromáždit. Jde o seznam více než 250 bývalých českých vesnic na Volyni, seznam Čechů z obvodu Lvovského konzulátu ČSR v roce 1930, téměř osmitisícový seznam Čechů, kteří působili v Haliči, kopie kostelních matrik českých vesnic Komorovka, Andělova ve Lvovské oblasti a další.

I když už téměř patnáct let mnoho badatelů pracně pátrá po stopách obětí totality, práce ani zdaleka není dokončena, ke všemu se ještě poslední dobou dokonce zpomalila. Nezbyvá věřit, že jednou konečně budou zpřístupněny a zveřejněny všechny archivy a zveřejněna jména všech obětí a rovněž i jména všech jejich katanů.

*Ing. Evžen Topinka,
předseda České besedy ve Lvově.*

Projev byl přednesený na mezinárodní vědecké konferenci „Výzkum perzekuce československých občanů v Sovětském svazu (1918 - 1956), která se konala dne 30. listopadu 2006 v Národním archivu v Praze

Těžba uranu v Československu

Jáchymovské „lágry“, práce vězňů za nelidských podmínek a podlomené zdraví velkého množství lidí. Přestože tato velká utrpení jsou nedílnou a důležitou součástí těžby uranu, je nutné zabývat se i jejími hospodářskými, politickými a v neposlední řadě také ekologickými dopady. Právě o vytvoření základního přehledu o československém uranovém průmyslu v druhé polovině 20. století se pokusí následující řádka. Nejdříve ale několik informací o počátcích využití rádia, jeho nalezištích ve světě a hornické činnosti v oblasti Jáchymovska.

Po druhé světové válce se uranová ruda, používaná od 19. století především k výrobě barev na sklo a od objevu Marie Curie - Sklodowské také k výrobě rádia, dostala do středu

zájmu. Po prvním úspěšném použití atomové bomby spěchal také Sovětský svaz s urychlením vývoje této ničivé zbraně. Tento jaderný závod vedl k celkovému zhoršení situace v už tak „dusné“ atmosféře začínající studené války.

K nejnámějším nalezištím uranové rudy patřil Jáchymov na severozápadě Čech. Ve světě bylo do čtyřicátých let 20. století už jen několik dalších známých oblastí, kde se těžil uran. Shinkolobwe v Belgickém Kongu (Zaire), Eldorado u Velkého Medvědího jezera v Kanadě a americké Colorado. Ve sféře zájmů Sovětského svazu se nacházel pouze Jáchymov, což ovlivnilo další vývoj v celém poválečném Československu.

Zájem o důlní podnikání na Jáchymovsku však nevyvolal uran, ale nález stříbrnosných žil na začátku 16. století. Objev vzbudil pozornost u tehdejších majitelů Jáchymova, panského rodu Šliků, kteří začali drahý kov dobývat. První písemné zmínky o těžbě přinášejí zápisy v horní knize z let 1516 – 1567 a vyúčtování výtěžků za třetí čtvrtletí roku 1516. Nicméně s uranovou rudou přišli do styku i tehdejší horníci, a protože na ni narazili vždy v místech, kde se ztrácela stříbrná žíla, začali ji říkat *smolinec* (smolný kámen, pechstein). Tento název se velmi brzy vžil a v omezené míře se používá až do současnosti.

Přestože se naleziště stříbra zdála velmi bohatá, došlo do 17. století k jejich vyčerpání. Později se vyplácela už jen těžba kobaltu a niklu, takže význam kdysi bohatého hornického střediska začal upadat. Teprve 19. století přineslo oživení důlních aktivit v důsledku využití uranových solí jako barev na sklo a porcelán. Po izolování rádia ze smolince Marií Curie–Skłodowskou se Jáchymov stal nejvýznamnějším nalezištěm, kde bylo současně vyráběno radium. K dalšímu rozvoji oblasti přispěl i rakouský stát, který zakoupil nejvýnosnější důl, ale v průběhu první světové války následoval další úpadek.

Celkové zlepšení situace přineslo až převzetí dolů československým státem, který zřídil Státní báňskou správu v Jáchymově, od roku 1929 pak Státní báňské ředitelství v Jáchymově. V období I. Československé republiky pokračovala těžba uranové rudy i výroba rádia, kterého bylo do roku 1935 vyrobeno celkem 100 g.

Po obsazení pohraničí se 1. října 1938 staly státní uranové doly majetkem Německa. Třetí říše je pronajala 1. dubna 1939 báňské společnosti St. Joachimsthaler Bergbau GmbH, která zde poprvé použila k těžbě válečných zajatců, nasazených společně s dělníky z východu. Na konci druhé světové války bylo opět obnoveno Státní báňské ředitelství ve správě osvobozeného Československa.

Protože se uran stal prvořadou strategickou surovinou pro vývoj sovětské jaderné zbraně, obsadily bezprostředně po skončení války jednotky Rudé armády jáchymovské doly. Byl zaveden zvláštní režim a vstup do areálu umožňoval pouze sovětský vojenský štáb v Karlových Varech. Svévolný přístup Sovětů připomínal spíše okupaci území poražené nepřátelské země než osvobození spojeneckého státu. Situace zůstávala stejná i v době zahájení intenzivních přísně tajných jednání mezi vládami Československa a SSSR, které za českou stranu vedl Zdeněk Fierlinger.

Československá strana se v návrhu dohody ze září 1945 zavazovala dodávat do SSSR uranovou rudu v množství předem určeném ve smlouvě uzavírané na každý rok. Na celý podnik měla dohlížet Československá republika včetně řízení všech prací, bezpečnosti a ochrany výrobního tajemství. Sovětská vláda měla založit podnik poskytující technickou – vědeckou podporu celému projektu. Ve finančních otázkách bylo prosazeno odečítání výdajů na těžbu z úhrad SSSR za dodanou rudu s tím, že náklady na výzkum budou hradit oba státy současně.

Sovětský plán ze září 1945 předpokládal vznik československo - sovětské akciové společnosti s paritní účastí obou stran a geologický průzkum prováděný na celém území ČSR. Veškerý vytěžený uran měl být předáván do Sovětského svazu, odkud by se do Československa vracelo 50% vyrobeného rádia. Avšak návrh na vracení vyrobeného rádia byl pouze formální záležitostí, protože se vůbec nepočítalo s jeho výrobou. Sovětská strana

plánovala využití veškeré uranové rudy pro výrobu atomové bomby. Tento záměr oznámil československým zástupcům plukovník Alexandrov slovy : „*Američané prohlásili projevem prezidenta Trumanna, že atomová puma se bude vyrábět jen u nich v Americe. Avšak totéž chtějí vyrábět i v SSSR.*“

Návrh na zřízení velké akciové společnosti se sovětskou účastí byl pro československou stranu nepřijatelný, protože přišel v době mohutné znárodnovací vlny a také panovala obava ze vzniku společnosti s cizím kapitálem jako nežádoucího precedentu. K uzavření dohody nakonec došlo i za cenu sovětských ústupků dne 23. listopadu 1945, kdy byla podepsána smlouva o rozšíření těžby radioaktivních rud a jejich dodávání do Sovětského svazu. Za ČSR jí signoval ministr zahraničního obchodu Hubert Ripka, za SSSR náměstek ministra zahraničního obchodu Ivan Bakulin.

Dohoda zavazovala československou stranu k založení státního podniku zajišťujícího výzkum a využití všech nalezišť radioaktivních rud. Dále mělo dojít k maximálnímu zvýšení těžby v jáchymovské oblasti. Vláda SSSR se zavázala k poskytování vědecké pomoci a technické podpory. Součástí dohody se stal také vznik Stálé československo-sovětské komise se sídlem v Praze.

V důsledku této dohody Československo (v té době ještě suverénní) přišlo o možnost disponovat surovinovým bohatstvím a zcela nevýhodně byla všechna v budoucnu objevená naleziště „zarezerována“ Sovětským svazem. Československý uranový průmysl se tak již v roce 1945 bezvýhradně podřídil sovětským zájmům.

V následujících letech zvyšovala sovětská strana tlak na změnu smluvních podmínek, které měly vést ke snížení finanční účasti na těžbě. Výsledkem byla dohoda z roku 1949, podle níž se snížila tzv. zisková přírážka na 15%. SSSR měl naopak poskytnout na patnáct let bezúročný investiční úvěr. K další změně došlo v roce 1952, kdy byla opět na nátlak sovětů snížena zisková přírážka o pět procent. Všechny následující úpravy dohody z roku 1945 byly pro československou stranu znevýhodňující a vedly k záporné bilanci v uranovém průmyslu i přes to, že podle protokolů ministra zahraničního obchodu z roku 1954 měl Sovětský svaz dodávky uranu platit jednou ročně předem domluvenými surovinami. Šlo především o železnou rudu, barevné kovy, ropu a obilí.

Druhá polovina padesátých let přinesla náhlý obrat na světovém trhu s uranem. Došlo totiž k nakumulování velkých zásob strategické suroviny k výrobě jaderných zbraní. Jaderná energetika, která by mohla využít alespoň část těchto zásob, byla v té době v naprostých začátcích, takže zájem o uran začínal klesat. Navíc v roce 1959 oznámily Americká atomová komise, že ukončila nákup surovin pro vojenské účely. Důsledkem této situace byl tlak ze strany SSSR na změny dohodnutých podmínek a další výrazné snížení nákladů. Přestože původní plán pro léta 1956 – 1960 předpokládal zvýšení těžby o 65 %, poklesly reálné zisky v roce 1960 o 18% oproti roku 1956.

I přes úpravy dvouletého plánu se situace stále zhoršovala. Zlepšení nepřineslo ani podepsání nového protokolu z 1. ledna 1959, který určoval nové ceny, objem dodávek a další podmínky. Naopak tato dohoda potvrzovala SSSR jako monopolního odběratele uranové rudy a přenesla rizika výrobních nákladů na Československo s výjimkou dvouletého 50% podílu sovětské strany na geologickém průzkumu. Stanovené ceny nepokryly ani výrobní náklady jako doposud a těžba přinášela až 50 % ztráty. Ty se v letech 1961 – 1965 odhadují až na tři miliardy korun. Je neuvěřitelné, že i přes uvedená fakta považovali tehdejší vládní představitelé uzavření této dohody za úspěch. Od poloviny šedesátých let bylo nutné uranovému průmyslu vyplácet nemalé dotace ze státního rozpočtu.

Politické uvolnění v druhé polovině šedesátých let přineslo i první snahy o samostatné nakládání s uranem. Československý uranový průmysl (ČSUP) a n. p. Škoda Plzeň začaly jednat o založení společné organizace s názvem Bohemia Nuclear, která měla vyrábět

technické zařízení pro atomové elektrárny na export do vyspělých průmyslových zemí. Tuto aktivitu směřující k přerušení závislosti na SSSR bohužel ukončila následná normalizace. Od počátku 70. let začaly potíže s dodávkami uranové rudy do SSSR v důsledku poklesu zásob na Příbramsku a složité hydrogeologické situace v Hamru na Jezeře, která nakonec vedla až k zatopení dolu Sever. Do roku 1974 došlo ke snížení dodávek o 300 tun.

Po podepsání nové dohody v roce 1980 začal uranový průmysl stagnovat. Nicméně těžební organizace, které stát nenutil ke zpomalení tempa, pokračovaly při pobírání bohatých dotací. Ke vzrůstu nákladů přispěl ještě ČSÚP svým rozhodnutím hradit veškeré náklady na geologický průzkum. První snahou o zlepšení katastrofální situace byl v roce 1983 kontrakt mezi ČSÚP a firmou Saarberg Interplan Interuran na zpracování uranové rudy ze SRN na chemický koncentrát v podniku MAPAE Mydlovary. Je zcela samozřejmé, že vše se dělo pod přísným dohledem StB. Dalším pokusem o nápravu byl Československý návrh v roce 1987. Při jednáních se SSSR došlo k nastínění plánu společného podnikání v těžbě uranu, ale nabídka byla z důvodu ztrátovosti důrazně odmítnuta.

Situace uranového průmyslu se tak stala naprosto neudržitelnou. Československá vláda se rozhodla postupně snižovat dotace a generální ředitelství ČSÚP navrhlo tři varianty dalšího postupu. Nejradikálnějším navrhovaným krokem byla okamžitá likvidace uranového průmyslu. Nakonec došlo k přijetí mírnější varianty snížení nákladů urychleným uzavřením nerentabilních provozů a následný pokles vývozu uranového koncentráту do SSSR.

Na jednání o další spolupráci mezi ČSSR a SSSR v Moskvě v lednu 1989 bylo dohodnuto snížení dodávky pro rok 1990 o 370 tun chemického koncentráту, které mohou být volně prodány. Po čtyřiceti pěti letech tak v podstatě skončil sovětský monopol na odběr československého uranu.

Organizace práce, způsob těžby a zpracování

Smlouva z listopadu 1945 zavazovala Československo k založení podniku pro těžbu radioaktivních surovin. Již 1. ledna 1946 tak vznikl n. p. Jáchymovské doly a na základě zmíněné dohody došlo k rozsáhlému geologickému průzkumu na celém území státu. Největší pozornost byla soustředěna na několik lokalit nejen na Jáchymovsku, ale také na zbytek západních Čech, Příbramsko, Trutnovsko, jižní Čechy a na okolí Nového Města na Moravě. Vzhledem k rozšíření výzkumu a těžby na celé území Československa byla v roce 1955 zřízena Ústřední správa výzkumu těžby radioaktivních surovin (ÚSVTRS) se sedmi podniky n. p. Jáchymovských dolů.

Na počátku šedesátých let docházelo k postupnému vyčerpání jáchymovských ložisek. Současně narůstal vliv těžby na Příbramsku. Proto ÚSVTRS v roce 1960 změnila svoje působení a byla přemístěna do Příbrami. V následujících letech se spolu s organizační strukturou měnil také název organizace. Nejdříve se z ÚSTRVS stala Ústřední správa uranového průmyslu (ÚSUP), potom Československý uranový průmysl (ČSÚP), v současnosti je používán název státní podnik DIAMO ve Stráži pod Ralskem.

Na začátku devadesátých let 20. století se tehdy ještě ČSÚP skládal ze čtrnácti samostatných částí a tvořil tak velmi rozvětvené, ale jak vyplývá z předcházejících údajů, ne vždy výdělečné odvětví československého průmyslu.

Organizační složky ČSÚP na začátku devadesátých let 20. století:

1. Uranový průzkum, koncernový podnik, Liberec
2. Uranové doly, Západní Čechy se sídlem v Zadním Chodově
3. Uranové doly, Příbram
4. Uranové doly, Dolní Rožínka
5. Uranové doly, Hamr na Jezeře

6. Chemická úpravna uranového průmyslu, Mydlovary
7. Základna rozvoje uranového průmyslu, Příbram
8. Výstavba dolů uranového průmyslu, Praha – Zbraslav
9. Výrobní základna uranového průmyslu, Příbram
10. Chemická úpravna uranového průmyslu, Stráž pod Ralskem
11. Projektový ústav uranového průmyslu, Stráž pod Ralskem
12. Výzkumný a vývojový ústav, Stráž pod Ralskem
13. Střední odborné učiliště, Příbram
14. Střední odborné učiliště, Česká Lípa

Na začátku devadesátých let byl zahájen útlum těžby. Došlo k postupnému uzavírání podniků s vysokými náklady na výrobu uranu. Také provozy, jež přímo nesouvisely s touto činností, byly vyčleněny a zprivatizovány. Nastíněný proces vedl k výraznému ztenčení celé organizace, jejíž hlavní činností zůstala těžba a výroba uranu společně s rostoucím podílem sanačních prací. Vláda České republiky zadala státnímu podniku DIAMO ještě likvidační práce po těžbě barevných kovů (pozůstatky těžby Rudných dolů Příbram) a v některých uhelných lokalitách. Od devadesátých let do současnosti je struktura podniku tvořena pěti odštěpnými závody.

Organizační struktura státního podniku DIAMO po reorganizaci:

GEAM Dolní Rožínka
Těžba a úprava uranu Stráž pod Ralskem
Správa uranových ložisek Příbram
Sanační práce Ostrava
Odra Ostrava

Hlavním produktem podniku byl samozřejmě uran, ale jeho odbytová forma se v důsledku změny způsobu těžby měnila. Od počátku těžby do sedmdesátých let 20. století se jednalo přímo o uranovou rudu (tzv. třídivá ruda). Po zavedení nové metody získávání uranu chemickou cestou došlo ke změně hlavního odbytového produktu na chemický uranový koncentrát. Celková produkce uranu v letech 1946 – 2004 dosáhla 109 000 tun, což zařadilo Českou republiku mezi zeměmi produkujícími uran na sedmé místo za Kanadu (386 705 t), USA (357 447 t), Německo (219 000 t), Jihoafrickou republiku (154 055 t), Rusko (126 313 t) a Austrálii (127 733 t).

V průběhu uplynulých šedesáti let bylo v bývalém Československo prozkoumáno velké množství ložisek uranové rudy, avšak některá z nich nebyla v minulosti k těžbě uranu využita. Oblasti, ve kterých k těžbě uranu docházelo, se dají rozdělit následujícím způsobem: Jáchymov, Horní Slavkov, Příbram, Zadní Chodov, Dolní Rožínka na Moravě a v severních Čechách ložiska Hamr (hlubinná těžba) a Stráž p. Ralskem (chemická cesta). Následující tabulka ukazuje období využití jednotlivých nalezišť a jejich procentuální podíl na celkové produkci uranu v letech 1945 – 2004.

Oblast	těžba v letech	podíl v %
Jáchymov	1945 - 1964	6,3
Horní Slavkov	1948 - 1962	2,3
Příbram	1950 - 1991	36,6
Zadní Chodov	1952 - 1991	9,1
Dolní Rožínka	1953 - neukončeno	18,8
Hamr na Jezeře	1967 - 1993	10,4

Stráž pod Ralskem	1969 - neukončeno	15,2
geologický průzkum		1

Po vytěžení uranové rudy následovalo její další zpracování. Od počátku existence v polovině čtyřicátých let využíval n. p. Jáchymovské doly existující gravitační úpravnu na dole Bratrství. V roce 1948 byla uvedena do provozu gravitační úpravna Eliáš, která produkovala tzv. fyzikální koncentrát pro přímý odbyt, nebo jako vstupní produkt pro chemickou úpravnu v Nejdku a Vlčí u Karlových Varů, uvedenou do provozu roku 1952.

Další rozvoj těžby spolu s přechodem do ložisek s nižší kovnatostí rudy vyžadoval zpracování chemickým způsobem, kdy se uran vylouží z rudy, koncentruje, separuje se od balastních příměsí a vydělí se uranový koncentrát (diuranát amonný). Pro tento způsob úpravy byla v roce 1958 uvedena do provozu chemická úpravna MAPE v Mydlovarech, která zpočátku sloužila pro všechny těžební oblasti. Roku 1968 následovala úpravna DIAMO v Dolní Rožince, pro zpracování rudy z ložiska Rožná. Poslední zahájila provoz úpravna pro chemické zpracování vytěžené rudy z Hamru, Křižan a Osečné ve Stráži pod Ralskem. Po zahájení útlumových programů zůstala v provozu pouze chemická úpravna v Dolní Rožince.

Dopad těžby na životní prostředí

Jedním z nejdůležitějších aspektů těžby uranu je její dopad na životní prostředí a možnost odstranění následků z okolní krajiny. Jak již bylo řečeno, v Československu byly v letech 1945 – 1950 využity dva způsoby získávání uranové rudy, hlubinná těžba a loužení uranu z hlubinných vrtů.

U hlubinné těžby jsou dopady na krajinu na první pohled znatelné. Jsou to zejména propady půdy a úložiště vytěžené hlušiny vyzařující radioaktivitu do okolí. Méně viditelná je hrozba kontaminace půdy, spodních vod a rozsáhlé odlesňování.

Metoda loužení kyselinou sírovou, zkoušená od roku 1967 ve Stráži pod Ralskem, se přes původní odhady a krátkodobé zkoušky ukázala při dlouhodobém používání jako velmi riziková. Laboratorní testy počítaly s životností vyluhovacího pole čtyři až pět let. Taktéž únik kyseliny sírové byl odhadován maximálně na několik set metrů, během kterých měla bezpečně vyreagovat. Právě vzhledem ke krátkodobým zkouškám nebyla předpokládána vysoká koncentrace hliníku a těžkých kovů, které se nahromadily za dvacet let provozu.

Pro uranový důl Hamr schválil Obvodní báňský úřad zkušební provoz vyluhovacích polí dne 25. října 1974. Nicméně po necelých dvou letech provozu byl v roce 1976 zjištěn nekontrolovatelný únik zakyselených vod z vyluhovacího pole VP – 6 k dolu hlubinné těžby Hamr I. V důsledku změny hydrogeologických podmínek došlo k průniku kontaminované vody až na vzdálenost 2400 metrů a šířila se dále. Ani tato situace blížící se ekologické katastrofy bohužel nezabránila definitivnímu schválení metody vyluhování chemickou cestou pomocí vrtů z povrchu na dole Hamr Obvodním báňským úřadem v Tišnově dne 11. listopadu 1977.

Důsledek této trestuhodné nedbalosti se projevil velmi brzy. Už v roce 1978 bylo kontaminováno 200 hektarů polí. Dalšímu zamezení průniku měla zabránit hydrobariéra vybudovaná nákladem 100 milionů korun (tj. řada vrtů, do kterých je vháněna nekontaminovaná voda). Přes veškeré snahy se znečištění spodních vod nepodařilo zastavit. Stejně tak nebyla přerušena těžba uranu vyluhováním, takže když roku 1985 začala výstavba Centrální dekontaminační stanice, dosáhly odhadované náklady 350 milionů korun. Bohužel použitá technologie nedovolovala úplné vyčištění, umožnila pouze odstranění radonu a uranu. Ve vodě tak nadále zůstávaly kyseliny, toxické těžké kovy a čpavek.

Rok 1988 přinesl další zhoršení situace poté, co zakyselená voda pronikla z úrovně těžby do nižších vrstev. První zprávy hovořily o 1,6 milionech m³ kontaminované pitné vody.

Do začátku devadesátých let se situace dále zhoršovala. Vyluhovací pole otevřená v sedmdesátých letech, byla stále v provozu a znečištění se rozšířilo na cca. 250 milionů m³.

Dekontaminace zamořené oblasti probíhá i nadále. Celkové výdaje na odstranění následků těžby uranu na Českolipsku se odhadují na 20 miliard korun a práce potvrzují nejspíš ještě několik desítek let. Těmito náklady stejně tak jako zamořením životního prostředí se už tak výrazně nerentabilní těžba uranu v zájmu SSSR stala varováním před opomíjením zdravého rozumu a upřednostňováním ideologických nebo finančních hledisek.

Ondřej Hladík

Použitá literatura:

Karel KAPLAN – Vladimír PACL, *Tajný prostor Jáchymov*, České Budějovice 1993.

Ludmila PETRÁŠOVÁ, *Vězeňské tábory v jáchymovských uranových dolech 1949 – 1961*, in: SAP č. 2, 44/1994, Praha 1994, s. 335 – 445.

Prokop TOMEK, *Československý uran 1945 – 1989*, Sešity 1., ÚDV, Praha.

Rudolf TOMÍČEK, *Těžba uranu v Horním Slavkově*, Sokolov 2000.

Richard VACULA, *60. let výroby a těžby uranu*, www.proatom.luksoft.cz

Základy občanské mravouky

Úcta

Základem veškeré lásky je úcta. Ctít někoho, vlastně znamená pokládat jej za lepšího než sama sebe. V tom tkví nepochybně velká dávka mravnosti. Úcta nezávisí na majetku, rodu, věku, ani pohlaví. To nejsou předpoklady úcty. Pokud bychom respektovali výhradně tyto podmínky, vážili bychom si nepočetných lidí, kteří získali majetek nečestnými prostředky, zdědili či zaplatili si tituly, atd. Lidé nejsou při svém narození společenskými ani politickými činiteli, nejsou chudí ani bohatí, jsou to prostě lidé.

Výzvou mravního člověka musí být jednoduchý příkaz: *Cti každého dobrého člověka!* Úcta musí být proto prokazována starému, i mladému člověku, dělníkovi, stejně jako vzdělanci, šťastnému i ubožákovi. Úcta nerespektuje společenské rozdíly, neboť v základním lidství jsou si všichni rovni. Lze říci, že lidé si jsou rovni nejen před zákonem, ale také před všehomírem. Respektujme ovšem určité rozlišení v odborném i všeobecném vzdělání, které je nutné ve prospěch vývoje lidstva, a je závislé na individuálním nadání. Není to vzdělání, které vytvořilo kasty mezi lidmi, ale spíše pýcha, domýšlivost, či závist.

Vysmívat se stáří a jeho projevům patří k hrubé mravní nevzdělanosti. I když jsou staří lidé zdánlivě zlým lidem na obtíž, všichni jednou dosáhnou stáří. Není větší hrubosti, než když se naduté mládí posmívá bolestnému stáří. Také ale naopak, vysmívat se mládí a jeho pokleskům je zvráceností. Zde je vhodná vlídná shovívavost a přátelská rada. Každý člověk prošel tímto údobím a mnohdy zapomíná na své chyby a omyly.

Naši předkové měli dobrou radu: *Cti své rodiče, jejich šediny a mozoly jejich rukou, neboť jejich starost a jejich bolesti učinily z tebe člověka!* Pokud na tuto poučku někdo zapomene, dočká se odplaty na svých dětech. Kdo zneuctí památku svých rodičů, kteří byli hodni úcty, nebude nikdy šťastný.

Újmu na cti doznaly také ženy; dnes je úcta k nim značně narušena. Všechny staré národy, které prosluly mravností, si vážily svých žen (Sparta, Germáni, Římané). Žena je v první řadě matkou a vychovatelkou dětí. Byly to především církve, které se postaraly o ponížení ženy tím, že ji degradovaly na předmět mužovy touhy a nazvaly ji děblem, či jeho prostředkem. Žena není služkou muže, ale jeho rovnocennou partnerkou. Manželství je institucí, kde se muž a žena vzájemně doplňují, nesoupeří spolu a neparují jeden nad druhým. K tomu jim

pomáhá vzájemná úcta. Proto jsou sňatky z důvodů politických, finančních či obchodních nemravné. Pokud bude žena v manželství podřízena muži, bude to mít negativní vliv na děti, které budou dalšími nositeli mužského šovinismu, nebo zastánci přežilých forem patriarchální rodiny. Kdo ponižuje ženu, ponižuje i sebe. Žena i muž by se měli společně podílet na polidštění světa a odstranění historických reziduí násilí. Muž nesmí být egoistou v rodině, ani ve společnosti. Sobectví je úhlavním nepřítelem spravedlnosti. Základní zásadou života je známé heslo: *Žít a nechat žít*. Pokud bude člověk spravedlivý (tj. i důsledný) k sobě, bude se mu dařit být spravedlivý i k druhým. *Stejné právo všem, stejné povinnosti všem!* Toto je heslo čisté morálky a kormidlo demokratického systému, kterým je nutné čelit pozitivní diskriminaci, která je destabilizačním prvkem při prokazování úcty i v případě národnostních menšin. V širším slova smyslu je úcta součástí našich sociálních vztahů. Máme například v úctě cizí přesvědčení, které vyvěrá buď z osobních zkušeností, nebo z nějakých nám neznámých důvodů u druhých osob. Náboženská nesnášenlivost vznikla jen proto, že lidé tuto úctu neměli. Přesvědčení i víra je jistě osobní věcí, a pokud se nedotýká přírodních a přirozených zákonů, či zákonů mravních, nelze jim nijak bránit. Politické či náboženské přesvědčení u druhé osoby mi proto musí být zcela lhostejné, pokud z něho nevyvěrají požadavky, které se přiči mravním zásadám, nebo pokud jejich nositelé nechtějí potírat či ovlivňovat přesvědčení jiných. V tomto duchu je nutné pěstovat snášenlivost politickou, církevní či národnostní. Svě osobní přesvědčení mám právo důsledně hájit, ale v boji musím používat pouze mravní a intelektuální zbraně. Politické strany, církve, či národnostní menšiny, které vymáhají pro sebe práva na úkor jiných, jsou nemravné. Jsou to egoisté, kteří se kryjí tzv. zájmy lidu, vrstvy, třídy, jež zastupují. Také tyto skupiny podléhají mravnímu. Kdyby bylo lidstvo mravně dokonalé, nebylo by potřeba politických stran, ani církví. V dokonalé společnosti (dle přirozených zásad) nejsou povýšení ani ponížení.

V mravně nedokonalém světě je mnoho prostoru pro všeobecnou neúctu, neboť je patrné elementární porušování mravních zásad. Jedni potlačují svůj intelekt, nikoli proto, aby upřednostnili svoji víru v boha, ale aby chránili své politické državy. Druzí sice hlásají svobodu svědomí a náboženskou volnost, ale se dopouštějí násilí na jinověrcích. Další bojují proti kapitálu, ale ve skutečnosti jej shromažďují ve svých rukou. Jiní hlásají svobodu svého národa, ale druhým národům ji upírají. A tak všechny církve, politické strany či národnostní útvary do značné míry podvádějí a žijí z podpory svých straníků a podporovatelů. V důsledku těchto podvodů se mezi lidmi rozšiřuje vzájemná neúcta.

Zdvořilost

S úctou úzce souvisí zdvořilost. Je to prostá činnost, které nevyžaduje žádné zvláštní úsilí, její prokazování nebolí a také nestojí žádné peníze. Přesto na ní většina lidí nedbá, neboť vidí ve své vlastní hrubosti symbol své povýšenosti. Je to pošetilý omyl, žel, velice rozšířený. Mezi lidmi je rozšířené přísloví: Na hrubý pytel, hrubá záplata. Toto přísloví není ve svém důsledku správné. Vlídne slovo dokáže v životě mnohem víc než rána pěstí a sprostá věta.

Poslušnost

Bývá dnes nahrazována cizím slovem lojalita. Poslušnost závisí na úctě. Poslušností rozumíme ochotu vykonávat příkazy nadřízených, či zkušenějších osob, než jsme sami. V tomto principu tkví základ společenského pořádku a pokroku. Autorita, kterou posloucháme, ovšem nesmí být ozbrojena karabáčem a také musí být přirozenou, nikoli vynucenou autoritou. Její vedení musí být zaměřeno k dobrému cíli. Proto je nutné bez odmluv respektovat především rodiče, učitele, představené, zatímco se tak zdráháme učinit u nehodné autority porušující zákon, mravní zásady, případně zlé rádce. Poslušnost jde ruku

v ruce s úctou. Kde je úcta, tam vzniká také i poslušnost a jen tehdy je poslušnost na místě. Poslušnost bez úcty je tyranie, které nemá mravní podklad a také nemá dlouhého trvání.

Pokračování

Eduard Vacek

Nad hrobem prezidenta T.G.Masaryka v Lánech dne 7.3.2007

Nejen v politice, ale též v oblasti výchovy a vzdělávání a zejména při řešení sociálně patologických jevů včetně zločinnosti je pro nás povzbuzením a oporou dílo prezidenta a vysokoškolského profesora Tomáše Masaryka s názvem "Ideály humanitní".

Toto dílo vzniklo ještě za rakousko - uherské monarchie v roce 1901. V období Československé republiky bylo vydáno pětkrát v letech 1919 - 1939 a po 2. světové válce dvakrát. Již v roce 1945 a v roce 1946, kdy se konaly poslední svobodné volby do Ústavodárného národního shromáždění.

Názory pana prezidenta na význam morálních norem a mravního jednání ve společnosti vycházely z evropského filosofického humanismu, vyjádřeného zásadou, že ve společenském životě musí být za všech okolností člověk člověku cílem a nikoliv prostředkem.

V sobectví jednotlivců, závisti a nenávisti, lze spatřovat živnou půdu pro skupinovou nesnášenlivost a sociální konflikty, kterými často ideologicky zdůvodňovaly své historické poslání různé diktátorské vlády.

Z toho vyplývá, že náprava společnosti a dosažení skutečné svobody předpokládá mravní odpovědnost jednotlivce. Stručně a výstižně řečeno: od sebesprávy k samosprávě, od samosprávy ke svobodě.

Vývoj geopolitické situace ve východní Evropě po roce 1945 vedl k rozšíření vlivu marxismu - leninismu v myšlení a jednání dvou až tří generací. Podle tohoto světového názoru byly morální hodnoty jako je pravda, spravedlnost, svoboda a čest degradovány na pouhé jevy, odrážející sociálně ekonomické vztahy. Relativizace morálky vedla ve svých důsledcích k pokřivenému chápání povinnosti, odpovědnosti a cti.

Již pan prezident Masaryk poznal, že nepoctiví lidé, kteří zneužívají svého společenského postavení k osobnímu prospěchu na úkor celku a vytvářejí korupční prostředí, nejsou ani moudří, ani stateční. Proto vyzýval celý národ slovy: "Nebát se a nekrást!".

Lze říci, že svědomí jednotlivce jako vědomí mravní odpovědnosti je spolehlivým základem žádoucího právního vědomí. Bez mravní odpovědnosti je plnění povinností jen nestabilním výsledkem manipulace, nátlaku a donucení.

Pan prezident nepřipouštěl oddělování politiky od morálky a výklad dějin bez mravního hodnocení, neboť mravnost definoval jako "poměr člověka k člověku". Před tímto pojetím neobstojí alibistická tvrzení, že taková byla doba, protože dějiny utvářejí lidé čestní a nečestní. Jejich jednání je nutno pojmenovat a poukázat na podmínky, příčiny a následky k poučení pro přítomnost i budoucnost.

PhDr. Aleš Kýr

Obsah

Od erbu a státního znaku k logu pracoviště, <i>PhDr. Aleš Kýr</i>	1
Studijní cesta JUDr. Vladimíra Solnaře – Švýcarsko, <i>Ondřej Hladík</i>	4
Vězeňská konference v roce 1931 v Praze, <i>Alena Kafková</i>	11
Tradice a reformy vzdělávání vězeňského personálu, <i>PhDr. Aleš Kýr</i>	29
Deset let vysokoškolské výuky penologie v Českých Budějovicích, <i>PhDr. Jaroslav Hála</i>	36
Internální středisko Rabštejn, <i>Petr Joza</i>	38
Vzpomínka z Pankráce, <i>Eduard Vacek</i>	49
Má vlastní zkušenost z hledání historických stop po perzekvovaných, <i>Ing. Evžen Topinka</i>	51
Těžba uranu v Československu, <i>Ondřej Hladík</i>	54
Základy občanské mravouky, <i>Eduard Vacek</i>	60
Nad hrobem prezidenta T.G.Masaryka v Lánech dne 7.3.2007, <i>Aleš Kýr</i>	62

Inhalt

Von dem Schild und Staatswappen zu dem Emblem des Arbeitsplatzes
Studienreise des Dr.j.u. Vladimír Solnař – Schweiz
Gefängniskonferenz zu Prag in dem Jahr 1931
Tradition und Reformem der Ausbildung des Gefangenenpersonals
Zehn Jahre Hochschulunterricht der Pönologie an der Südböhmischen Universität
Internierungszentralstelle Rabštejn
Erinnerung aus dem Pankraz
Meine eigene Erinnerung aus der Suche den historischen Spuren nach den Persequierten
Uranbergbau in der Tschechoslowakei
Die Prinzipien der bürgerlichen sittenlehre

Kabinet dokumentace a historie VS ČR

Redaktor:Eduard Vacek,

Adresa redakce:

Soudní 1672/1a, Praha 4, p.p. 3 14067,

telefon: 244 024 714,

e-mail: Evacek@grvs.justice.cz